

Μανόλη Τριανταφυλλίδη

Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας

Ἡ ιστορία της καὶ οἱ σημερινὲς δυσκολίες

Ἀπλοποίηση καὶ φωνητικὴ ὀρθογραφία

Ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση

Δύο δημιουργίες

Αθήνα 1932

Μανόλη Τριανταφυλλίδη

Επί τη Δημοτική Περιήλ

γγ. γ. γ.

Μανόλης Τριανταφυλλίδης

Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας

'Η ιστορία της καὶ οἱ σημερινὲς δυσκολίες
'Απλοποίηση καὶ φωνητικὴ ὀρθογραφία
'Η τονικὴ μεταρρύθμιση

Δύο όμιλες

Αθήνα 1932

ΠΡΩΤΗ ΟΜΙΛΙΑ

Κύριε "Υπουργέ,
Κυρίες και Κύριοι,

Στήν κρίσιμη καὶ ἀνήσυχη αὐτὴ ἐποχὴ ποὺ περνοῦμε, μὲ τὶς φροντίδες καὶ τὰ τόσο βαριά προβλήματα ποὺ προβάλλουν στήν κοινωνία μας, ἵσως νὰ φαίνεται σᾶν παραφωνία τὸ νὰ ζητῇ κανεὶς νὰ σᾶς ἀπασχολήσῃ μὲ ζητήματα καθώς τ' ὄρθιογραφικό.

Απὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος δὲν εἶναι δυνατὸν ὅλων μας ἡ προσοχὴ νὰ συγκεντρώνεται μόνιμα στὰ ἴδια πάντοτε μεγάλα ζητήματα τῆς στιγμῆς. Ἐπειτα, οἱ διάφορες κρατικές λειτουργίες ἀναγκαστικά ἔχουν μέρα μὲ τὴ μέρα νὰ συνεχιστοῦν καὶ νὰ γίνωνται, ἂν εἶναι δυνατό, μὲ τὴ συμβολὴ τῶν εἰδικῶν ὅλο καὶ καλύτερες. Καὶ ἀκόμη, σὲ κοινωνία πολυσύνθετη καὶ μὲ πνευματική ζωὴ εἶναι φυσικό, ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο νὰ κινηταὶ ἀδιάκοπα ἡ σκέψη της πρὸς κάθε διεύθυνση καὶ νὰ ἐνδιαφέρωνται τὰ μέλη της γιὰ κάθε ζήτημα δικό της.

Καὶ ἔνα ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, μικρὸ μέσα σὲ ἄλλα σπουδαιότερα ποὺ ἔχει νὰ λύσῃ καὶ δευτερότερο, ἀλλὰ πρόβλημα πάντοτε στὸ μέρος του καὶ μὲ ξεχωριστὴ σημασία γιὰ τὴν παιδεία μὲ τὶς διδαχτικὲς δυσκολίες ποὺ γεννᾶ, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ὄρθιογραφίας.

---

*"Εγιναν μὲ πρόσκληση τοῦ Συνδέσμου Λειτουργῶν τῆς Μέσης 'Εκπαιδεύσεως καὶ τῆς Διδασκαλικῆς 'Ομοσπονδίας στὶς 12 καὶ 14 Απριλίου 1932, στήν αἴθουσα τῆς 'Αρχαιολογικῆς Εταιρείας καὶ συνοδεύτηκαν μὲ προβολές φωτεινὲς 30 ὄρθιογραφικῶν πινάκων.

Προστέθηκαν ἐδῶ οἱ σημειώσεις μὲ κάποια βιβλιογραφία, ἀλλιῶς ὅμως ἔγινε προσπάθεια νὰ καταχωριστοῦν ὅπως ἀκριβῶς εἰπώθηκαν.

Μὲ δομος περιεχόμενο ἔγιναν μὲ τὸν τίτλο «Τὸ πρόβλημα τῆς νεοελληνικῆς ὄρθιογραφίας καὶ ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση» δυσδικίες στὸ ὅμιλο τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στὶς 12 καὶ 19 Δεκεμβρίου 1931.

Είναι αύτό πρόβλημα άρκετά παλιό, που δὲν τὸ γέννησε βέβαια ἡ καινοσπουδία μερικῶν ἀργοσχόλων. Ριζωμένο στὴν ιστορία μας ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀντινομία τῆς ζωῆς, τόσο στὸν ἑρευνητὴ ὅσο καὶ σὲ δλους μας, ὃσοι γράφομε στοχαστικὰ τὴ γλώσσα μας, καὶ ἀφοῦ στὰ χρόνια μας ἀρχισε νὰ παίρνῃ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον μέσα στὴ γλωσσικὴ καὶ πνευματικὴ ζύμωση ποὺ ζοῦμε ἔγινε τελευταῖα ίδιαιτέρως ἐπίκαιρο.

Ἄφορμὴ ἔδωσε τὴν τελευταῖα ἀνοιξη τὸ 'Υπουργεῖο τῆς Παιδείας, που ζήτησε ἀπὸ τὶς ἀνώτατες ἐπιστημονικὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς ὁργανώσεις τῆς χώρας—τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ τὶς Φιλοσοφικὲς Σχολές τῶν δύο Ἑλληνικῶν Πανεπιστημίων—νὰ τοῦ γνωμοδοτήσουν, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Γραμματικῆς ποὺ ἐτοιμάζεται τὸ 'Υπουργεῖο νὰ ἐκδώσῃ, πῶς μπορεῖ νὰ μεταρρυθμιστῇ «ἐπὶ τὸ πρακτικῷ τερον καὶ ἀπλούστερον» τὸ ὄρθιογραφικὸ μας σύστημα, ὡς πρὸς τὴ γλώσσα ποὺ διδάσκεται στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, τὴ δημοτική, καὶ ίδιως «ώς πρὸς τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους». ¹

Ἡ Ἀκαδημίας καὶ τὰ δυὸ Πανεπιστήμια, δὲ θ' ἀργήσουν δίχως ἀλλο νὰ μελετήσουν τὸ ζήτημα, νὰ ποῦν τὴ γνώμη τους σύμφωνα μὲ τὶς ίδεες ποὺ ἔχουν, καὶ ίσως νὰ βοηθήσουν καὶ τὸ 'Υπουργεῖο τῆς Παιδείας νὰ κάμη τὸ καλύτερο γιὰ τὸ καλὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. ²

Τὸ ζήτημα δῶμας τῆς σχολικῆς ὄρθιογραφίας ἡ καὶ γενικώτερα τῆς ὄρθιογραφίας τῆς μητρικῆς γλώσσας ἔχει γενικώτατο ἐνδιαφέρον, κι ἔξω ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς κύκλους.

Οχι μόνο σὰ ζήτημα ἐ κ π α i δ e u t i k ó, ποὺ ἡ ἀπήχηση του φτάνει συχνά, καὶ μάλιστα τὰ τελευταῖα χρόνια ἀρκετὰ δυσάρεστα, μέσα στὴν κοινωνία, μὲ τὰ πυκνὰ παράπονα γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ ὄρθιογραφικοῦ καταρτισμοῦ τῶν τροφίμων τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου παρὰ καὶ σὰν κ ο i n ω n i -κ ὁ γενικά, γλωσσοκοινωνικὸ ζήτημα, ποὺ ἐνδιαφέρει, θέλοντας καὶ μή, κάθε διμόγλωσσο, κάθε πολίτη, τὸν καθένα μας.

Γιατὶ δὲν τὸ καλοσυλλογιστοῦμε, ἡ ὄρθιογραφία είναι δχι μόνο κοινὸ ὄγαθὸ τοῦ ξένους, παρὰ καὶ ίδιοχτησία τοῦ καθεύδος μας.

Γιατὶ κάθε μέρα ἔχομε νὰ ντύνωμε τὴ σκέψη μας καὶ νὰ γράφωμε τὴ γλώσσα μας, σύμφωνα μὲ σύστημα ποὺ τοῦ δίνει ζωὴ ἡ κοινὴ ἀπόφαση, ἡ παράδοση καὶ ἡ συνήθεια.

Καὶ μᾶς παρουσιάζονται ἀτελείωτες ἀπορίες γιὰ τὸ πῶς θὰ γράψωμε τόσες καὶ τόσες λέξεις, καὶ ἀκόμη, ἀπορίες βασικές, γιὰ ποιὸ λόγο νὰ ὄρθιογραφοῦμε μὲ σύστημα ποὺ ίκανοποιεῖ δλο καὶ λιγώτερο, καθὼς μαρτυροῦν οἱ συχνότερες

τὰ τελευταῖα χρόνια προτάσεις ἀλλαγῆς—κάποτε καὶ πειραματισμοί.

Ἐπειτα, δὲ τι καὶ ν' ἀποφασίσῃ τὸ 'Υπουργεῖο τῆς Παιδείας, ζητήματα σὰν τὸ ὄρθιογραφικό, καὶ ἀπὸ τὸ κράτος ἀν ρυθμιστοῦν, πρέπει νὰ ἔχουν ώριμάσει ὡς ἔνα σημεῖο μέσα στὴν κοινωνία, ἀφοῦ γιὰ τὴν κοινωνία καὶ μέσα στὴν κοινωνία ὑπάρχουν καὶ ὄρθιογραφία καὶ γλώσσα.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ είναι σωστὸ νὰ δοθῇ εὐκαιρία καὶ στὸν ἐκπαιδευτικὸ ίδιως κόσμο ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσους ἄλλους ἐνδιαφέρονται, νὰ γνωρίσουν τὸ πρόβλημα τῆς ὄρθιογραφίας μας.

Ἐτσι δέχτηκα μὲ χαρὰ τὴν εὐκαιρία ποὺ μοῦ δόθηκε μὲ τὴ συνδυασμένη πρόσκληση τῶν σωματείων τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης παιδείας νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ τοὺς ἀθηναίους ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργούς.

Καὶ μὲ τὴ δημοσιότητα ποὺ πλαισιώνει τὴν ἐκπαιδευτική μας αὐτὴ συγκέντρωση συμβολίζεται καὶ βεβαιώνεται ἡ κατανόηση, ἡ ἀλληλεγγύη, καὶ ἡ διάθεση γιὰ συνεργασία, ποὺ ἀρχίζει καὶ φέρνει ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία στὰ ζητήματα τῆς παιδείας τῶν παιδιῶν της.

Ἐχομε σήμερα νὰ δοῦμε πῶς γεννιέται σὲ μιὰ γραπτὴ γλώσσα τὸ ὄρθιογραφικὸ ζήτημα: πῶς ἐξελίχτηκε στὴν ιστορία καὶ πῶς διαμορφώθηκε ὡς τὶς μέρες μας ἡ δική μας ὄρθιογραφία: ποιὰ ἦταν ἡ ἀπόδοση τῆς: πῶς τὸ βάρος τῆς μεγαλώνει ὅσο πιὸ ἀπλὴ καὶ σύγχρονη γίνεται ἡ γλώσσα ποὺ γράφομε, ἔτσι ποὺ νὰ γίνεται ὀνταπότρεπτη κάποιας ἀλλαγὴ καὶ ἀπλοποίηση, καὶ τέλος τὴν ἐρχόμενη φορὰ θὰ δοῦμε ποιὲς ἀπὸ τὶς λύσεις ποὺ δοκιμάστηκαν ἡ προτείνονται είναι ἐφαρμόσιμες γιὰ μᾶς σήμερα καὶ ίδιως τὶ πρέπει καὶ τί μπορεῖ νὰ γίνη μὲ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα.

Γραμματικὰ ζητήματα δὲν ἔχουν τὴν τερπνότητα κλάδων ἐπιστημονικῶν πιὸ ἐπαγγωγῶν. Θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς ἐκθέσω τὰ πράματα ὃσο γίνεται πιὸ εύχάριστα. Ἐπικαλοῦμαι σᾶς καὶ τὴν ὑπομονή σας.

*
Γιὰ νὰ ἔρθωμε ἀμέσως μὲ δυὸ λόγια στὸ θέμα μας: στὴ σημερινὴ μας γλώσσα δὲν ἔχομε φωνὴν τοῦ i στοιχεῖον. Τί σημαίνει αὐτό;

Γράφομε γιὰ νὰ παραστήσωμε μὲ γραπτὰ σύμβολα ὃσα λέγομε, γιὰ ν' ἀνακοινώσωμε σκέψεις, αἰσθήματα, ἐπιθυμίες σὲ μακρυσμένους ἀπὸ μᾶς τοπικὰ ἡ χρονικά.

Τὸ γράψιμο είναι λοιπὸν σὰν καθέρετισμα, προσπάθεια νὰ φωτογραφήσωμε τὴ ζωντανὴ λαλιά. Ίδαικτὴ γραφή, σωστὸ γράψιμο, «ὄρθιογραφία», είναι ἡ πιστὴ ἀπεικόνιση τῶν κυριώ-

τερφων φθόγγων πού προφέρομε μιλώντας και ἀκοῦμε: έτ' α., θίνεις.

Τέτοια ὄρθογραφία, πού ἀνταποκρίνεται στὶς φωνές πού ἀκούονται, ὀνομάζεται φωνή της Κ. Η. 'Ο κάθε ξεχωριστὸς φθόγγος, πού ἀκούεται γράφεται μὲ τὸ γράμμα του, πού τὸν εἰκονίζει, καὶ τὸ κάθε ψηφίο παριστάνει πάντοτε τὸν ἴδιο ἥχο, ἔχει, διπλῶς λένε, τὴν ἴδια φωνητικὴν ἀξίαν.

Αὐτὸς δῆμος δὲ γίνεται συνήθως στὶς γλῶσσες τῶν περισσότερων πολιτισμένων ἔθνῶν μὲ ιστορία καὶ μὲ μεγάλη γραπτὴ παράδοση. Δὲ γίνεται οὕτε στὴ δική μας, πού γράφομε λ. χ. φιλήσυζοι, εἰωνικοί, Μυτιληνοί, ζεσταίνεσαι ἐνῶ προφέρομε φιλίσιχι, ιωνικοί, Μιτιλλιν' /, ζεστένεσε.

Είχαν οἱ σημειρινές μας γραφεῖς τὴ σημασία τους γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες, πού πρόφεραν διαφορετικὰ ἀπὸ μᾶς καὶ πού γι' αὐτοὺς λ. χ. μιὰ φορὰ τὰ βάδια πραγματικὰ μυκῶταν (ἔκαναν μον, μούγκριζαν, καὶ τὰ γιδοπρόβατα μυκῶταν (ἔκαναν μεεε, βέλαζαν).

"Έχουν καὶ οἱ ἄλλες γλῶσσες σε ες ιστορική ὄρθογραφία; Μερικές κατόρθωσαν ν' ἀποχτήσουν φωνητική, λίγο πολὺ, ἔτσι τὰ Ιταλικά, τὰ σερβικά, τὰ ρουμανικά, τὰ Ισπανικά, τὰ ρωσικά, τὰ φιλανδικά καὶ τώρα τελευταία τὰ τούρκικα. "Άλλες, καθὼς τὰ γερμανικά, μισοέχουν. 'Ορθογραφία ιστορική, μὲ τὰ ὅλα της, ἀρκετὰ μάλιστα μπερδεμένη, έχουν τὰ γαλλικά, μὲ πλήθος ἀνακολουθίες, καὶ τ' ἀγγλικά, γλῶσσες λαῶν πολὺ προχωρημένων στὸν πολιτισμό ἀλλὰ μὲ μεγάλη συντηρητικότητα.

Στὶς γλῶσσες μάλιστα αὐτές ἔχομε γραφικὸ σύστημα ἀπὸ μιὰ ἀποψη πολυπλοκότερο ἀπὸ τὸ δικό μας. Γιατὶ ἐμεῖς παριστάνομε βέβαια τὸν ἴδιο φθόγγο μὲ πολλές γραφεῖς (ψηφία ἢ συνδυασμούς των)—η / ει / οι / νι—σπανιώτερα ὅμως ἔχει τὸ ἴδιο γράμμα πολλές προφορές, καθὼς τὸ σ στὸ ἔσθησι, τὸ ν στὸ εύτυχονμε, τὸ μ στὸ μπάμες. Στ' ἀγγλικά ἴδιως παρουσιάζονται κανονικά καὶ συχνότατα τὰ δυὸ αὐτὰ φαινόμενα καὶ καταντά σχεδόν ἔξαιρεση νὰ προφέρεται μιὰ λέξη διπλῶς ἀκριβῶς γράφεται.

"Ἔτσι γιὰ παράδειγμα στὰ γαλλικὰ γράφεται ὁ φθόγγος (s) μὲ 5 διαφορετικὰ ψηφία στὶς λέξεις *santé, race, nation, science, Bruxelles*. Τὸ ἔρρινο (a) παριστάνεται μὲ 19 διαφορετικὲς γραφεῖς στὶς λέξεις *an, banc, sang, sans, gant, dam, camp, Caen, paon, Jean, en, lent, tend, empire, temps, sens, exempl, loin, diamand, χωρὶς νὰ λογαριάσωμε καὶ τοὺς πληθυντικούς τῶν δυνομάτων, ποὺ συνήθως ξεχωρίζουν μ' ἓνας ἀκόμη s στὸ τέλος, δοσο δὲν ὑπάρχει ἡδη*. Γράφονται πάλι τὸ

ἴδιο, ἐνῶ προφέρονται μὲ 4 διαφορετικὸς τρόπους, τὰ quontient, ils châtiennent, il entretient, entretient-il.

'Η σημερινὴ αὐτὴ ιστορικὴ γαλλικὴ ὄρθογραφία ἡταν σὲ παλιὰ χρόνια λίγο πολὺ φωνητική. "Οταν λ. χ. δι ιστορικός Joinville ἔγραψε στὸ 12. αι. il vient à moi et me tint ses deux mains πρόφερε ἵλ βιντ α μού ε με τιντ σες τιεονς μαίνες.

Στ' ἀγγλικὸ πάλι ὁ ἴδιος φθόγγος, τὸ μακρόχρονο (i), γράφεται μὲ 11 διαφορετικὸς τρόπους: mete, meete, meatc, people, chief, receivē, quay, key aether, Phoebus, marine, ἐνῶ τὸ ἴδιο γράμμα α ἔχει 5 διαφορετικὲς προφορές: fate, fall, far, fat, want καὶ τὸ ouglī προφέρεται μὲ 9 διαφορετικὸς τρόπους στὸ plough, cougli, though, thought, thorough, roughl, loughl, hiccough.

Στὰ γερμανικὰ τέλος ὁ φθόγγος (k) γράφεται διαφορετικὰ στὸ komm, weeken, Quelle, flugs, sechs, Hexe, τὸ μακρόχρονο i ἔχει 4 γραφεῖς διαφορετικὲς στὸ wir, viel, ihm, Vieh καὶ τὸ γράμμα s προφέρεται διαφορετικὰ στὸ hist, Rose, stets.

Αὐτὸς είναι τὸ mensonge αβύσσειαιτε, καθὼς τ' ὁ δύνομασε μιὰ φορὰ γάλλος ἀκαδημαϊκός, πού στὰ γαλλικὰ καὶ στὰ ἀγγλικὰ δημιούργησε κατάσταση ὄρθογραφικὴ πολὺ ἀνακατωμένη, πού δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὴ δική μας.

*

Τὴ σημειρινὴ κατάσταση τῆς ὄρθογραφίας μας θὰ φωτίσῃ καὶ θὰ ἔξηγήσῃ καλύτερα μιὰ σύντομη ματιά στὴν ιστορία της.¹

Στὴν πρώτη της ἐποχὴ η είναι φωνή της ικανή, σὲ δλόκληρη τὴν ἀρχαιότητα ὡς τοὺς τελευταίους περίπου προχριστιανικοὺς αἰῶνες. Γράφουν ὅπως περίπου μιλοῦν, σκαλίζοντας ἡ χαράζοντας κεφαλαῖα μόνο γράμματα χωρὶς νὰ χωρίζουν τὶς λέξεις, χωρὶς στίξη καὶ χωρὶς τονικὰ σημάδια, δὲ σημειώνουν τὴν ψιλήν, καὶ γιὰ καιρό δείπουν καὶ τὰ γράμματα γιὰ τὸ η γιὰ ω (πού γράφονται Ε, Π, Κ, ΦΣ, Ο).

Στὰ 403 π.Χ. καθιερώνουν πιὰ ἐπίσημα οἱ ἀθηναῖοι τὸ ιωνικὸ ἀλφάβητο—μὲ τὰ νέα ψηφία Φ Χ Ψ ω καὶ τὸ Η γιὰ τὸ η—πού γενικεύεται πιὰ μέσα σ' ἑκατὸ χρόνια σὲ δλόκληρη τὴν Ἐλλάδα καὶ φυλάχτηκε ἀπὸ τότε ἀτροποποίητο γιὰ δυὸ χιλιάδες χρόνια καὶ περισσότερο ὡς σὲ μᾶς τοὺς σημειωνούς.

"Ἔτσι γεννήθηκε καὶ είναι ριζωμένη ἡ σημειρινὴ μας ὄρθογραφία στὰ 403 π.Χ. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἀρχισε νὰ γίνεται ιστορική, καὶ δλο καὶ περισσότερο, δοσο ἀλλαζε ἡ προφορά μὲ τὸν καιρὸ πού περνοῦσε, πρᾶμα πού γίνεται προπάντων στοὺς αἰῶνες γύρω ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ.

"Ἔτσι μὲ τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ ἐγκαινιάζεται ἡ ἐποχὴ τῆς

Ἡ ὄρθογραφία τῶν ἀρχαίων ἀθηναίων

(στὴν κλασική ἐποχή, ὡς τὰ 403 π. Χρ.)

Ἄποσπασμα ἐπιγραφῆς μ' ἔνα ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5. αἰώνα. "Ἔχει τὴν απόφασην νὰ ἐπιστραφοῦν στοὺς θεοὺς τὰ χρήματα που είχαν ἀρχαιεύθη ἀπὸ τοὺς ναούς των, γιὰ νὰ χρησιμέψουν στὶς ἀνάγκες τοῦ Πειλοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι χαραγμένη σὲ μιὰ πλάκα, που βρέθηκε στὸ Χαρβάτι στὸ ιερὸν ἐκκλησίας, πίσω ἀπὸ τὸν Υμηττόν.

ΕΔΟΧΣΕΝΤΕΙΒΟΛΕΙΚΑΙΤΟΔΕΜΟΙΚΕΚΡΟΠΙΣΕΠΡΥΤΑΝΕΥΜΝΕΣΙΘΕΟΣΕ
ΛΡΑΜΜΑΤΕΥΕΥΠΕΙΘΕΣΕΠΕΣΤΑΤΕΚΑΛΛΙΑΣΕΠΕΑΓΟΔΟΝΑΙΤΟΙΣΘΕΟΙΣ
ΤΑΧΡΕΜΑΤΑΤΑΟΦΕΙΟΛΜΕΝΑΕΠΕΙΔΕΤΕΙΑΘΕΝΑΙΑΙΤΑΤΡΙΣΧΙΛΙΑΤΑΛΑΝΤΑ
ΑΝΕΝΕΛΚΤΑΙΕΣΠΟΛΙΝΗΑΕΦΕΦΙΣΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣΗΜΕΔΑΓΟΑΡΟΔΙΔ
ΟΝΑΙΔΕΑΓΟΤΟΝΧΡΕΜΑΤΟΝΑΕΣΑΓΟΔΟΣΙΝΕΣΤΙΝΤΟΙΣΘΕΟΙΣΕΦΕΦΙΣΜΕ
ΝΑΤΑΤΕΡΑΦΑΤΟΙΣΕΛΛΕΝΟΤΑΜΙΑΙΣΩΝΤΑΝΥΝΚΑΙΤΑΛΛΑΕΣΤΙΤΟΥΤΟΝ . . .

Μεταγραμμένο τὸ κείμενο αὐτὸν μὲ τὰ συνηθίσμένα μικρὰ στοιχεῖα καὶ μὲ χωρισμένες τὶς λέξεις παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθη μορφή:

Ἐδειχσεν τει βολει και τοι δεμοι. Κεκροπις επρυτανευε, Μνειθεος εγραμματευε, Ευπειθες επεστατε. Καλλιας ειπε. Αποδοναι τοις θεοις τα χρεματα τα οφιειλομενα, επειδε τει Αθεναιαι τα τρισχιλια ταλαντα ανενεγκται εις πολιν, ήα εφσεφιστο, νομισματος ήμεδαπο. Αποδιδοναι δε απο τον χρεματον α εις αποδοσιν εστιν τοις θεοις εφσεφισμενα, τα τε παρα τοις Ελλενοταμιαις οντα νυν και ταλλα α εστι τουτον....

Τὸ ἵδιο κείμενο, ἀν εἴχε γραφῇ λίγο ἀργότερα, στὸ λεγόμενον Ιωνικὸν ἀφέθητο και μὲ τὰ γνώριμα μας στοιχεῖα, οὐ εἴχε τὴν ἀκόλουθη μορφή:

ΕΔΟΖΕΝ ΤΗΙ ΒΟΥΛΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΚΕΚΡΟΠΙΣ ΕΠΡΥΤΑΝΕΥΕ
ΜΝΗΣΙΘΕΟΣ ΕΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕ ΕΥΠΕΙΘΗΣ ΕΠΕΣΤΑΤΕΙ ΚΑΛΛΙΑΣ ΕΙΠΕ
ΑΠΟΔΟΥΝΑΙ ΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΑ κτλ.

Και ὃν τὸ γράψωμε καθὼς συνηθίσαμε νὰ γράψωμε τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς στὰ σχολεῖα:

εδοξεν τῇ βουλῇ και τῷ δήμῳ, Κεκροπὶς ἐπρυτάνευε, Μνησίθεος ἐγραμμάτευε, Εύπειθης ἐπεστάτει, Καλλιας εἰπε: 'Αποδοναι τοις θεοις τὰ χρήματα τὰ διφειλόμενα, ἐπειδὴ τῇ Ἀθηναίᾳ τὰ τρισχιλια ταλαντα ἀνένεγκται ἐς πόλιν, ἀ εψήφιστο νομίσματος ήμεδαπο. 'Αποδιδοναι δε ἀπὸ τῶν γρημάτων κτλ.

ἱστορικῆς ὄρθογραφίας καί..... τῆς ἀνορθογραφίας. Τὰ ὄρθογραφικά λάθη παρουσιάζονται τώρα σὲ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερο βαθμὸν παρὰ στὴν ἐποχὴ τῆς φωνητικῆς γραφῆς. Μιὰ καὶ οἱ γραμματικοί, ποὺ ἔκαμψαν τώρα τὴν ἐμφάνισή τους, ρυθμίζουν τὴ γραφὴ τῆς σύγχρονης γλώσσας σὲ διαφορετική βάση καὶ ἀπαιτεῖ πιὰ τὴ γραμματικὴ νὰ κανονίζεται ἡ ὄρθογραφία τῶν λέξεων σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὶς πρόφεραν καὶ τὶς ἔγραφαν παλιότερα οἱ Ἕλληνες, στὴν κλασική ἐποχὴ—λ.χ. νὰ γράφουν τῇ πείρᾳ δ, τι προφέρονταν τώρα, ἢδη στοὺς τελευταίους προχριστιανικούς αἰώνες, τῇ πίρᾳ—γίνονται πιὰ ἀπὸ ἑδῶ κι ἐμπρὸς δυνατά, ἀλλὰ καὶ ἀναπόφευγα καὶ μοιραῖσα γιὰ τοὺς δχι ἀρκετὰ γραμματισμένους τ' ἄφθονα λάθη μιᾶς ἱστορικῆς ὄρθογραφίας.

Χαραχτηριστικὰ δείγματα μᾶς δίνουν οἱ αίγυπτιακοὶ πάτητοι ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς πρώτους μεταχριστιανικούς αἰώνες.

Γράμμα ἀπὸ μεταχριστιανικὸν πάπυρο.

Τῇ ἀδελφῇ Ἐρμείᾳ χαιρειν.

Λοιπὸν τί σοι γράψω οὐκ οίδα, ἀπαίκαμοι γάρ σοι αἰκαστον λέγων καὶ οὐκ αἰτακούνεις. χοὶ γάρ τινα δρῶντα σίαντὸν ἐρ δυστυχίᾳ καὶ ἀναχωρῶν καὶ μὴ ἀπλῶς μάχαισθαι τῷ δεδογμένῳ μέτρῳν γάρ, δυστυχῶν γένεσιν αἰχούτες οὐδὲ οὐτω αἰαντοῖς προσαλχομεγ̄ τέως μὲν οὖν οὐδὲπερ παίρανται καὶ ὠσείπερο μέλι σοι ἀποστῆλόν μοὶ τίνη η Γοῦνθοι η Ἀμμώνιον παραμένοντά μοι ἀχρις ἀν γνῶ πῶς τὰ κατ' αἷμαί ἀποτίθαιται. μὴ ἀρα παρέλκομαι η καὶ εἰργομαι ἐστ' ἀν ὁ θεὸς ἡμᾶς αἴλαισθη; καὶ γάρ Ἐρμείας αἰπελγεται ἐλθεῖν περὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ αὐτὸν ἀξιώσας παραμέναι οὐκ αἰβουλήθη, λέγων δὲτι ἀναγκαῖον τι ἔχω καὶ δι μαι ἀγελθεῖται, καὶ υἱὸς δὲ Γεννάδιος οὐκ ὅντες τέ ἐστιν προσαιδούντει κτήσι, μάλιστα ἐπει ἔτης καὶ παιρὰ τῇ τάξι δητα. τὰ κατὰ σὲ διοικησον ὡς πρέπον ἐστίν, μὴ τέλεον ἀνατραπῶμεν. οὐ δέδοκται γὰρ ἡμῖν αἴχνι τι δυστυχοῦντες. Ἐρμωσό μοι διὰ πατέρος.

Ἡ ἴδια κατάσταση βαστᾶ σὲ δλόκληρη τῇ βυζαντινή ἐποχῇ.

Οἱ βυζαντινοί, ποὺ ἀρχαίζουν στὴ γλώσσα ποὺ γράφουν, μένουν πιστοὶ καὶ στὴν ἀρχαία γραφή. Αὔτην τουλάχιστο ἀκόλουθοιν πιστὰ δσοι μυηθηκαν στὴν ἀρχαία γραμματικὴ καὶ τὴν κατέχουν.

Οσο δμως περνοῦν τὰ χρόνια, καὶ μαζὶ μὲ τὴν προφορὰ ἀλλάζει καὶ ἡ μορφολογία τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς—ἡ παιδεία

δέν ἔχει βέβαια τὴ σημερινὴ διάδοση καὶ τὸ σημερινὸ λαϊκὸ χαραχτήρα—γίνεται καὶ ή δρθιογραφία γιὰ τοὺς πολλούς δυσκολώτερη.

Ἐτσι γιὰ νὰ ἐμπεδωθῇ καλύτερα ἡ ἀρχαία γραφή καὶ ἡ γνώση τῆς ἀρχαίας γλώσσας καθιερώνεται καὶ γενικεύεται, κατά τὰ 800 μ.Χ., ἡ συνήθεια νὰ σημειώνωνται σὲ ὅ, τι γράφεται κάθε μέρα οἱ τρεῖς τόνοι καὶ τὰ πνεύματα, ποὺ δὲ συνθίζονται πρωτύτερα, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πλάι στὴν ἀρχαϊκὴ δρθιογραφία ἀπλώνεται καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς ἔνα σημεῖο μιὰ ἀρκετά ἐλαστικὴ δρθιογραφία τῶν μισογραμματισμένων, ποὺ δὲν πολυψιλοκοσκινίζει τοὺς ποικίλους κανόνες μὲ τοὺς ὅποιους οἱ δυστυχισμένοι βυζαντινοὶ γραμματικοὶ πολεμοῦν ἀδικα νὰ μάθουν στοὺς δικογλώσσους τους δρθιογραφία.

Εἰς μίαν οὖν τωνημερῶν δὲ ρίγας δὲ πατήρ της.
λαλήτην κόρειν καὶ ἔρχεται, στέκι καὶ εροτὰ την
καὶ λόγους κολακαίματος ἥρξατο νατῆν λέγη·
«Υἱέ μου, τὸ παιδάκι νου κεφός μου κε ζωή μου,
το πῶς οὐ καταδίψεις ἀνδρά διό να πάρης,
τὸ έναι ὡνῷμος πανταχοῦ εἶς ἀπαντα τὸν κόσμουν,
να τιμιθίας δοξασθῆς κερίγενα να γένυς,
ὅτι καὶ ἔμεν δὲ χρόνος μου συνέχη τού θανάτου,
μιάποθάνο διπρακτος καὶ δλη μὲ κατακρίνου·

‘Η ἀνεπίσημη αὐτή, κάπιτο τῷ οὐρανῷ ὅπου μᾶς παρουσιάζεται, κάνει βέβαια ἐντύπωση, ἰδωμένη μὲ τὶς ἀναλογίες τῆς σύγχρονης εὐρωπαϊκῆς παιδείας καὶ δρθιογραφικῆς συνήθειας, δὲ δίνει διμοσιογράφων καὶ σὲ μᾶς τοὺς νεώτερους Ἑλληνες, τὸ δικαίωμα νὰ παραξενευτοῦμε ποὺ κάνομε τόσες ἀνορθογραφίες, καθὼς τίς βλέπουμε σὲ γράμματα Ἰδιωτικά καὶ σὲ κάθε εἰδος βιβλία, σ’ ἐπιγραφές καταστημάτων καὶ ἀναγραφές λεωφορείων, ἀκόμη καὶ σὲ πινακίδες δρόμων (όδος Κηφισσίας) καὶ σὲ δοματίες ἑταῖρειῶν, ποὺ οἱ περισσότερες τους γράφονται ἐταιρια.

Σέ γραπτή γλώσσα πού ἀποχτά γραφή ἱστορική καὶ πού τεχνητά διατηρεῖ ἀρχαία στοιχεία συμπέφτουν στὴν προφορά καὶ καταντοῦν διό τὸ χειρότερον, πού ὅσο βρίσκουνται στὴ ζωντανὴ γλώσσα δὲν μποροῦσε σὲ τόσο μεγάλη ἀναλογία νὰ ἔχουν τὴν ἴδια προφορά καὶ νὰ μπερδεύωνται.

Αὐτὸς γίνεται καὶ στὴν καθαρεύουσα, μὲ τὰ διάφορα ὅμόχια τοῦ ἡς, τοῦ ἥ, καὶ μὲ τὰ ἡμετές-ψυχές.

Τὸ εἰχαν παρατηρήσει ἡδη οἱ μεσαιωνικοὶ μας πρόγονοι καὶ σὰν ἀντιστάθμισμα γιά τὰ κακά τῆς διγλωσσίας καὶ τὰ βάσανα τῆς ἀνοικουνόμητης ὄρθογραφίας τους παρηγοριοῦνταν μὲ ἀστεῖα τῆς ὁμοιχίας καθὼς τὸ ἀκόλουθο, ποὺ τὸ χρωστοῦμε στὸ λόγιο μοναχὸ **Πλατούνδη**:

«Ἐρήμην ποτὲ καταδικασθεῖς ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἥειν καὶ οὐχ εὔρον δὸν ἐροίμην. τίς ποτὲ χῶρος αἱρεῖ μιν. Καὶ δὲ τὴν πρὸς ἑκείνουν φέρουσσαν ἀγνοῶν πρός ἔμαυτὸν ἔλεγον· εἰ μή τις ἐρεῖ μιν, αἱροίμην δὲ καταδεδικάσθαι μᾶλλον ἢ πλαισθαι ἀνήντα. Καύματος οὖν ἐπιγενομένου κατὰ γῆς ἐρεῖ μην καὶ ἀπεγίνωσκον, πῶς ἀνέκειθεν αἱροίμην, πηγὴν μὲν τοι πλησίον οὖσαν αἰσθόμενος μᾶλις τε πρὸς αὐτὴν εἰρπυσαν κάκειθεν αὐθίς ἀναστάς ὀδοιπόρουν, καὶ γάρ αὐθικαὶ πέπωκα καὶ ἐρεύμην καὶ ἐμαυτὸν θανάτου ἐρεύμην, ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἀν μει συνέβη, αἱρεύμην ἐβάδιζον πόλεωσα».

Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, μὲ τὶς ξένες κατασχτήσεις, τὴ σκλαβιὰ καὶ τὸ σβήσιμο τῆς παιδείας ἡ γραπτὴ παράδοση; γλωσσικὴ καὶ ὁρθογραφικὴ, κλονίζεται· σὰ νὰ γίνεται εὐκολώτερη μιὰ ἄλλασση. «Οσοι γράφουν τώρα τὴ νέα πιὰ γλώσσα, χωρὶς νὰ ξέρουν ἵσως καὶ τ' ἀρχαῖα ἡ καὶ μὲ τὴ συνείδηση πῶς πρόκειται πιὰ γιὰ νέο ἔξελιγμένο γλωσσικὸ τύπο, φυσικὸ εἶναι ν' ἀναζητήσουν κάποιο νέο δρόμο, κι ἔχομε τὶς πρῶτες θεωρητικὲς ἡ πραχτικὲς προσπάθειες γιὰ ὁρθογραφικὴ χειραφέτηση.

Στὰ τουρκοκρατημένα μέρη ἡ παιδεία σβήνει σχεδὸν δλοκληρωτικὰ καὶ ἡ νέα γλώσσα ἀρχίζει νὰ παρουσιάζεται τολμηρότερα. Στὴ βενετοκρατημένη Κρήτη ἔχομε κατὰ τὰ 1600 τὴν Ἐρώφιλη μὲ τὸ ριζοσπαστικώτερο τρόπο ποὺ μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε, φωνητικά, μὲ λατινικό, ἡ σωστότερα μὲ λατινοϊταλικὸ ἀλφάρητο. Σ' αὐτὸ γράφονται τότε ἑκεῖ κατὰ τὰ Ιταλικὰ πρότυπα λογοτεχνικὰ ἔργα, συμβολαιογραφικὰ ἔγγραφα ἡ ἀλλα κείμενα.

Τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα εἶναι ἀπὸ τὴν Ἐρώφιλη, γραμμένη στὸ κρητικὸ ίδιωμα:

Spudhactica ossou iboro me pethimnia megagli
giriso stu Rinaldomu ti mirismegni agagli,
ghiglies fores ta nostima ghigli na tu fighlizzo
ghiglies dhrosses sta meglimu tu pothu na gnorisse.
Ma piane tuta apu thoro ta cataxeschisema
rugha, chie tuta ta theria pios taghi scotomena?
Ta rugha tu Rinaldomu tuta pos in gnosissso,
chie erino na figie apodho, oglì na tremo arghiso.....

Ta giegli me ta claimata, me ti gharan i prica
mian horan esparthicassi chie amadhi egiagnithica,
giaftos masi girisussi, chie to ena t'alo alassi,
chie opios eguela to taghi, elegi prighu uradhiassi;
giachino ulepo ti ghara chie ego tin edhichimu

pos thu girissi s'ametri prica chie pedomini;
chie stecome tremamegni sa nacha na perasso
mnia thimomeni thalassa gi agrio chianenä dhasso.
Mira eachi chie adhichi, tiragnismegni mira,
pia pathi apu ton Erota pies prichies dhen epira?
Potes tus anastenamus gi potes t'oghoimena
ta ghiglimu escolassassi ta poglipricamena!
Potes chi eime t'amatia mu mian horan esteguossa,
potes glichia ta sfaglissa chi anapapsi mu edhossa?
Sti dhulepsi chi ci caius mieri perrissa ebica,
c'agapis ola ta eaca chie pedomes m'eurica.

Νέα, τρίτη ἐποχὴ ἔχομε στὸ 19 αἰώνα, μὲ τὴ νέα γραπτὴ γλώσσα ποὺ καθιερώνεται καὶ τὴν ἴστορικὴ ἀρχὴ ποὺ θὰ ἐφαρμοστῇ στὴν ὁρθογραφία της.

Οἱ δεκαετίες γύρω στὰ 1800 εἶναι μεγάλη ἐποχὴ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ κρίσιμη γιὰ τὸ δρόμο ποὺ θὰ ἀκολουθήσῃ στὴν πνευματικὴ τὸν ζωή. Πλούτισε μὲ τὸ ναυτικὸ καὶ τὸ ἐμπόριο, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς παιδείας. «Ἔχει ξυπνήσει ἡ δίκα τῆς ἐλευθερίας ἀκράτητη. Σὰ μιὰ φρικίαση ἀναταράζει τὶς φλέβες του.

Θρεμμένη ἀπὸ τὴ θύμηση περασμένων μεγαλείων ξανατανεύει ἡ ἐλπίδα καινούριας καλύτερης ζωῆς. Τὸ νέο ἔθνος, ποὺ ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ καὶ τὸ λήθαργο ἐτοιμάζεται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καὶ τὴν ἐνότητα, χρειάζεται, γιὰ νὰ συμβολίσῃ τὴ συνείδησή της καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸν πολιτισμό του, μιὰ κοινὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ γλώσσα· μιὰ ζωντανὴ λαλιά, ποὺ νὰ τὴν ἔχῃ γιὰ τὴν κοινὴ προφορικὴ τὸν ἐκφραστή, καὶ ποὺ νὰ τὴ γράφῃ τὴν ίδια.

Πῶς θὰ γράψῃ τὴ γλώσσα του; Μὲ τὴν παλιὰ ὁρθογραφία, καθὼς ἔκαναν ἡ προσπαθοῦσαν νὰ κάμουν γιὰ ἑκατοντάδες χρόνια οἱ βυζαντινοὶ ποὺ ἐπιτέλους ἔγραφαν λίγο πολὺ τὰ ἀρχαῖα ἡ ἀρχαικά;

Γλώσσα ὅμως καὶ ὁρθογραφία εἶναι ὡς ἓνα σημεῖο ἀχώριστα. «Ἡ ὁρθογραφία δείχνεται συνάρτηση γλωσσική, μὲ τὸ νόημα πῶς ἡ λύση ποὺ θὰ πάρῃ τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς σχετίζεται ἀμεσαὶ μὲ τὴ βάση ποὺ θὰ δοθῇ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

«Ἡ θέση ποὺ θὰ πάρουν γενικὰ στὰ περασμένα οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐποχῆς θὰ ρυθμίσῃ τόσο τὸ γλωσσικὸ ὅσο καὶ τὸ ὁρθογραφικὸ ζήτημα.

Ποιὰ εἴναι οἱ λοιπὸν ἡ γλώσσα ποὺ θὰ γράψῃ γιὰ δική του τὸ ἔθνος; «Ἡ νέα τὸ ζωντανὸ μητρικὸ ίδιωμα ποὺ μιλοῦν στὴν Ἐλλάδα ὅλοι κάθε μέρα ἡ ἀπολια ἀρχαῖ-

ζουσα; "Η ή νέα καθαρισμένη όμως σσο πρέπει και διορθωμένη σσο γίνεται, ώστε σιγά σιγά και μιά ώρα άρχυτερα νά πάη και αύτή σσο μπορεί πιό κοντά και σσο φανη σωστὸ σ' ἄρχαῖς;

Οι λιγοστοί φίλοι της δημοτικῆς, μέσα στις προγραμματικές τους ίδεες δὲν ξεχνοῦν συνήθως και τὸ ζήτημα τῆς δροθογραφίας, πού τούς είναι τουλάχιστο πρόβλημα: "Υστερ' ἀπὸ τῆς δυσμούσι χιλιάδες χρόνια θά γραφῇ ή νέα γλώσσα μὲ τὴν παλιὰ πάντα δροθογραφία, ἀναπλοποίητη και ἀμεταρύθμιστη, η τί πρέπει νά γίνη γιὰ νὰ ξεφύγωμε τὶς ἀτελείωτες δυσκολίες πού μοιραία θά γεννηθοῦν;

Και παίρνουν δρισμένη θέση. "Άλλος θέλει κάποια ἀπλοποίηση, ἄλλος ριζικώτερη λύση, ἔνας τρίτος τὴ δοκιμάζει.

Δὲν είναι πολλοί σσοι μίλησαν ἄλλα ἔνας κι ἔνας: ὁ Ψαλίδας, ὁ Χριστόπουλος, ὁ Βηλαρᾶς, ὁ Σολωμός--και είναι ἀξιοσημείωτο πὼς οἱ ποιητὲς τῆς πλειάδας στὴ Γαλλία είχαν δείξει ἀνάλογο ἐνθουσιασμὸ γιὰ μιὰ δροθογραφικὴ ἀπλοποίηση.

Τὴ σειρὰ φαίνεται ν' ἀνοίγῃ δ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, δ νέος Ἀνακρέων δ καμινάρης και λογοθέτης ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, μεγάλο τότε πνευματικὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δ συντάχτης τῆς νέας Αἰολοδωρικῆς γραμματικῆς.

«Ἐσπούδαξεκαθὼς μᾶς λέει δ ἐκδότης του, νά εἰσάξῃ νέον σύστημα δροθογραφίας», και δ ἴδιος παραπονιέται πὼς δ τυπογράφος τοῦ τύπωσε τὰ ποιήματά του πάλι μὲ τὴν Ἑλληνικὴ «στραβογραφία» (1811).

Μᾶς ἔμεινε όμως ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ στὰ Λυρικά του (1811) τ' "Ονειρο, πρόγραμμα και σάτυρα μαζί, διόπου είδε, λέει, δυὸ γυναίκες, πού ζητοῦσαν νά κερδίσουν τὴ συμπάθειά του. "Η μὰ ἡταν «πολύλογη, ὡς τὸν λαιμὸν στιβαγμένη ἀρμαθιαῖς γενικαῖς ἀπόλυταις, δοτικαῖς, ἀπαρέμφατα, αὔξησαις, παραύησησαις, διπλασιασμοὺς και ἄλλα τέτοια ιερογλυφικά»—αύτὴ ἡταν ἡ γλώσσα, διορθωμένη κατὰ τὶς συνταγὲς τοῦ Κοραῆ,—και ἡ ἄλλη, ἡ «σοβαρά και σεμνή, σιωπηλή, στιγμένη ζουνάρια ψιλαῖς, δασείσις, βαρείσις, δξείσις, περισπωμέναις, ζευγάρια βήταις, κάππαις, λάμδαις και τὰ λοιπὰ γράμματα...»... «ἀνέκαθεν τιμηθεῖσα παρὰ τῶν λαμπρῶν θιασώτων τῆς, και ἐπεξεργασθεῖσα με τοσούτους ύψηλοτάτους και κριτικοτάτους κανόνας, διὰ νά ἐμπορῶσι νά τὴν ἀποκτῶσιν ἀπαξάπαντες..»—ἡ δροθογραφία τῆς ἔθνικῆς γλώσσας.

Ἀπὸ τὸ Χριστόπουλο ίσως νά ἐπηρεάστηκε και δ φιλόσοφος ἀπὸ τὰ Γιάννενα, ὁ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ, πού σὲ ἔνα τοῦ γράμμα πρὸς τὸ Ζαμπέλιο, σὲ 1812, ἀξιώνει

Τοῦ Βηλαρᾶ ἡ φωνητικὴ δροθογραφία (1814)

Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Βηλαρᾶ γιὰ τὸ σύστημά του, ἀπὸ τὶς Φηλολογίες του Γραφεῖ (βλ. Προσόλατα 1 (1900-1908) σ. 186-187).

Παραξενέβομε, φηλε μου! ακομα κε σ' τ' αλο το ανοητοτερο κε παραξενοτερο φηλιασμα, οπου κανουν της γλοσσας μας γραφοντας τη με την αλοτεσνη ορθογραφια, η οπηα για τη γλοσσα μας την τορεσνη γινεται στραβογραφη· επηδης μεταχηρηζοντε ψηφια περσοτερα ἀπὸ της απλες φονες, οπου εχη η γλοσσα μας, κε διφονηκες αλοτεσνες, οπου τορα δε φανερονουν τηποτες· κε δεν περνουν παραδηγμα απο τους προγονους μας, η οπηη τα προτα 16 ψηφια τα αβγατησαν κανοντας τα 19, κε για γληγοραδα στο γραψημο επροσθεσαν κε πεντε δηπλα, το η αντης εε, το ω αντης οο, το ξ αντης κα, το ψ αντης πα, το ζ αντης σδ.... Κε αν δεν τους αρεγη το παραδηγμα τον προγονον μας..... ας παρουν παραδηγμα απο τους Μοσκοβούς, η οπηη απο το παλιο τους τ' αλφαβητο, οπου ηχε 44 ψηφια, ερηξαν 11 κε εμηναν 33· επηδης στην τορεσνη Μοσκοβηκη γλοσσα τοσα χρηζαζοντε κε τοσα ηνε χρεκτα για να παραστησουν καθε απλη φονη της γλοσσας τους.

Κε εμης ληπον, για να γραψομε τη φησηκη μας γλοσσα, πρεπη να ρηξομε το ω και το υ κε στον τοπο του να βαλομε την παλια δηφονγκο, κε να γενη τ' ἀλφαβητο μας με 23 ψηφια τα οπηα ηνε αρκετα..... να ρηξομε κε τες παλιες δηφονγκες κε τρη φονηκες κε να μεταχηρηστουμε τες εδηκες μας τεσερες κηριες· ιι, ει, οι, ουι. επηδης ακουοντε σ' αφτες διο φονες διαφορετηκες σε μια συλαβη.... αιτος, χαιδερο, πεται, λειμονι, λει, ελειμοσηηη, υοιδο, ακονι..... πεδια, πιε, αξηη, σκολιο, ψομιου· κε ετση το σ' αλφαβητο μας δε χρησιμεβη σ' αλο παρα στες δηφονγκες μοναχα· μας χρηζαζοντε ακομα κε τρηα σημαδια, η αποστροφο, η ηποδιαστολη κε ο τονος· κε ο τονος εχη παντου, αλα μοναχα· στα αμφηβολα· καθος: άλα κε αλα, πολιη κε πολιη, πεδια κε πεδια.

Αλ' ημπορη κανης να μου ηπη οτη, πος μπορουμε τορα ν' αφηκομε την αλοτεσνη ορθογραφη, 'πουνε με ταφτη τοσο ρομεικα βηβληα τηπομενα και για να ξανατηποθουν με την τορεσνη ορθογραφη θέλουν απηρα εξοδα; Τουτος, αν καλολογαριαζε, αρτο δε θα το ελεγε· επηδης βηβληα ρομεικα δεν εχομε πολλα χορια απο τέσερα, τον Εροτοκρητο, οπου γηνε αλος Ομηρος, τον Χρηστοπουλο, οπουνε νεος Ανακρεοντας, την Εροφηλη κε τη Βοσκοπουλα, κι' αν ηνε κε αλο κανενα δεν το ηδα. Κι αν ξανατηποθουν με την ορθογραφια της γλοσσας μας, οληγα εξοδα χρηζαζοντε· τ' αλα ομος, οπου γκηλιουντε εδο κ' εκη κε οπου λεγοντε ρομεικα, χορια απο ρομεικα κε εληνηκα ο,τη αλο θελης ηνε.

«άφαίρεσιν τῆς ὄρθογραφίας, ἀναγκαίας εἰς τὴν παλαιάν, περιττῆς δὲ εἰς τὴν νέαν τῶν γραικῶν γλῶσσαν».

Πιὸ ξεκαθαρισμένο ὄρθογραφικό πρόγραμμα σὲ ριζοσπαστική βάση ἔχει ὁ γιατρὸς τοῦ Ἀληπτασᾶ στὰ Γιάννενα, ὁ μυαλωμένος γιατροφιλόσοφος ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΗΛΑΡΑΣ.

«Οχι μόνο θεωρητικά ἥξερε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ φωνητικὸ σύστημα μὲ σοβαρὴ ἐπιχειρηματολογία εἴτε μὲ λεπτὴ εἰρωνεία, ἀλλὰ καὶ πραχτικὰ δοκίμασε νὰ τὸ στηρίξῃ γράψαντας σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὶς Φηλολογητὲς του γραφεῖς καὶ τὴ Γραμματηκὴ τῆς ρομηητῆς γλοσσας.

Τέτοιες ὅμως μονωμένες φωνὲς ἔσβησαν χωρὶς ἀπήχηση μαζὶ μὲ τὶς συνηγορίες γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς νέας γλώσσας μέσα στὸ τεράστιο κῦμα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ.

Πενήντα ἀκόμη χρόνια ἀργότερα κρίνει ὁ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ τὸ σύστημα τοῦ Βηλαρᾶ Ἱδιόρυθμο, ποὺ «τεκμηριοῖ παράδοξόν τι νόσημα τῆς κριτικῆς τοῦ ἀνδρὸς δυνάμεως».

Σὰν ἐπιμημόσυνο στὴν ἀποτύχημένη προσπάθεια ἀκούεται, στὰ χρόνια ἵστα ἵστα τοῦ Εἰκοστένα, ἡ φωνὴ ἐκείνου ποὺ ἀναγνωρίστηκε ἀργότερα ἐθνικὸς ποιητῆς.

Γιὰ τὴ γλώσσα ποὺ θὰ μιλοῦσε στὸ ἔθνος του δὲν ἀκουσε παρὰ τὴ συνείδησή του. 'Αλλὰ γιὰ τὴν ὄρθογραφία ὑποτάξεται σιωπηλὰ ὁ ΣΟΛΩΜΟΣ σὲ ὅ,τι ἔκαμαν οἱ ἄλλοι.

Καὶ μ' ἔγκαρτέρηση σὲ ὅ,τι πιὰ ἔχει γίνει προσφωνεῖ στὸ Διάλογό του τοὺς τόνους καὶ τ' ἀλλὰ ὄρθογραφικὰ σημάδια, ποὺ δείχτηκαν δυνατώτερα ἀπὸ τὸν ποιητή: «Χαίρετε, λοιπόν, θεῖοι τόνοι, ὅξεις, βαρεῖς, περισπωμένες! χαίρετε ψιλές, δασεῖς, στιγμές, μεσοστιγμές, ἐρωτηματικές, χαίρετε! 'Ο κόσμος τρέμει τὴ δύναμή σας, καὶ οὐδὲ ποιητής, οὐδὲ λογογράφος ἡμπορεῖ νὰ γράψῃ λέξη, χωρὶς πρῶτα νὰ σᾶς ὑποταχθῇ».

Ἐτσι ἔγκαινιάζεται ἡ ἐποχὴ τῆς καθαρεύουσας καὶ τῆς ἴστορικῆς ἀρχῆς ἡ τοῦ ἐτυμολογισμοῦ.

Γιὰ τὴν ἀπόφασην νὰ ὄρθογραφηθῇ ἡ νέα γλώσσα μὲ βάση τὴν ἴστορικὴ ἀρχὴ μποροῦμε ὡς ἔνα σημεῖο νὰ καταλάβωμε πῶς βάρηναν καὶ οὐσιαστικοὶ λόγοι: 'Η ἀναγνώριση τῆς σπουδαιότητας ποὺ ἔχει γιὰ τὴ νέα 'Ελλάδα ἡ ἀρχαία γραμματεία καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ μὴ δημιουργηθῇ μεγαλύτερη ἀπάσταση ἀπ' αὐτῇ μὲ τὴν καθιέρωση τέλειας ὄρθογραφίας γιὰ τὴ νέα γλώσσα, ποὺ θὰ τὴν ἔδειχνε ἔτσι σὰν κάτι ὀλότελα ξεχωριστὸ καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαία. Δὲ θὰ νιώσωμε ὅμως τὸν τρόπο ποὺ ἐφαρμόστηκε αὐτῇ καὶ τῇ δύσκολῃ κατάστασῃ, ὅπως διαμορφώνεται ὡς σήμερα, ὃν δὲν ἀναπλάσωμε μὲ τὴ φαντασία τῆς ἐποχῆς καὶ τὶς βλέψεις ἐκείνων ποὺ

ἔδωσαν τότε τὴν κατεύθυνση—ένθουσιασμοὺς καὶ ὄνειρα ἀπὸ καιρὸ ἔχεισμένα σήμερα.

Τὸ ἀρχαϊστικὸ Ἰδανικὸ δὲν ἔσβησε ὅταν ἀπὸ τὰ 1800 ἔπειτασαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς ὀλιγαρχίας νὰ γράφουν τ' ἀρχαῖα. Σύνθημα γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς νέας γραπτῆς γλῶσσας ἔγινε γρήγορα: "Ἄν ὅχι ἀμέσως ἀρχαῖκά, τουλάχιστο, ὅπως εἴπε συμβιβαστικὰ ὁ Κοραῆς, ποὺ ἔμοιαζε νὰ τὸν ἀκολουθοῦν, σιγὰ σιγὰ πίσω πρὸς τ' ἀρχαῖα, ὡς τὴ μέση—ἀλλὰ, ὅπως ἔλεγαν καὶ ἔσπρωχναν καὶ ἔγραφαν οἱ ἄλλοι, καὶ γρηγορώτερα, καὶ ὅλο καὶ περισσότερο, γιὰ νὰ τὰ πλησιάσωμε μὲ τὴν ἀνανεώμενη γλώσσα μας.

Σκοπὸς καὶ τέρμα τοῦ καθαρισμοῦ, στὰ χρόνια ποὺ καὶ ὁ φιλελληνισμὸς περίμενεν ν' ἀναστηθῇ ἡ ἀρχαία 'Ελλάδα, ήταν νὰ ξαναζωντανέψῃ γιὰ τοὺς ἀπογόνους ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, νὰ ξαναφτάσουν στὴν ἀρχαία δόξα, καὶ μέσο γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ πρῶτο, καὶ κύριο, παρουσιάζονταν, μὲ ἀρκετὴ ἀφέλεια, τὸ βλέπομε σήμερα, ἡ γλώσσα.

Μὲ τὴ νέα γλώσσα τοῦ ζωντανοῦ ἔθνους—καθαρεύουσα ὅμως ἀπὸ κάθε χυδαίσμὸ καὶ νεωτερισμό—ποὺ ὀλοένα θὰ διορθώνεται καὶ θὰ γράφεται καὶ θὰ καθαρίζεται καὶ θὰ μιλιέται, θὰ ζωντανεύῃ ὅλο καὶ περισσότερο ἡ ἀδάναστη στ' ἀρχαῖα ἐργα ἐλληνικὴ γλώσσα, καὶ θὰ ζωντανεύουν μαζὶ γιὰ τοὺς ἀπογόνους οἱ κλασικοὶ συγγραφεῖς, ποὺ θὰ είχαν πιὰ τὴν Ἰδία περίπου γλώσσα μαζὶ τους. Οἱ μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων τραγικῶν ἀπὸ τὸ Δούκα, τὸ Ραγκαβῆ καὶ τοὺς ἄλλους μᾶς δείχνουν καὶ ἔκ τῶν ὑστέρων πόσο χιμαρικὸ ἦταν καὶ μάταιο τ' ὄνειρο πούν ἔθρεψε κι ἐνθουσίασε γενεές λυγίων.⁶

Μὲ τέτοιο ὅμως Ἰδεολογικὸ προσανατολισμὸ καὶ μὲ αὐτὸν τὸ γλωσσικὸ πρόγραμμα καταλαβαίνομε πῶς γιὰ τὴν καθαρεύουσα τὴν δὲ ὄρθογραφικὸς ἀρχαῖσμὸς ἡ ἴστορισμὸς αὔτοντό τος. Δὲν ὑπῆρχε κάπι πρόβλημα ὄρθογραφικὸ ἡ δυσκολίες.

'Εκείνῳ ποὺ λέμε νέος, λαϊκή, μητρική, κοινὴ γλώσσα, δημοτική—θαμμένο κάτω ἀπὸ τὴν κοινὴ περιφρόνηση, δὲν ὑπάρχει πιὰ τότε, δηλαδὴ δὲν τὸ βλέπουν, δὲ θέλουν νὰ τὸ ἀκούσουν ποὺ μιλιέται, δὲν ἔννοοῦν νὰ τὸ γράψουν. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τοῦ καθαρισμοῦ νὰ τὴ συλλογιστῇ καὶ ποιὸς ἄλλος θὰ τολμήσῃ νὰ τὴ γράψῃ;

Γρήγορα θ' ἀποκλειστῇ καὶ ἀπὸ τὴν ποίηση, τουλάχιστο στοὺς πανεπιστημιακοὺς διαγωνισμούς. Οἱ ἐπτανήσιοι, ἔξι ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο βασίλειο, θὰ τῆς μείνουν βέβαια πιστοὶ ἀλλὰ ποιὸς τοὺς ρωτᾷ καὶ ποιὸς τοὺς διαβάζει; 'Ας κάνουν δὲν θέλουν.

Λίγο ἀργότερα, στὰ 1850, ἡ ἐπιτροπὴ τῶν διδαχτικῶν τοῦ

δημοτικοῦ σχολείου ἀνακτηρύχνει γραμματική του τὴν ἀρχαῖαν.
Καὶ ἀλήθεια, οἱ νέες λέξεις, ἀς ποῦμε κοιτάζω, συκώτιον, θὰ γράφωνται λίγες καὶ ὅλο καὶ λιγότερες, δρθιογραφημένες πάντοτε κατὰ τὴν ἐτυμολογία τους.

Στὸ μοναδικὸ λεξικὸ τῆς δημοτικῆς τοῦ BYZANTIOY (1835), τὸ μόνο τῆς μητρικῆς γλώσσας ποὺ ἀξιώθηκε νὰ βγάλῃ ὁ Ἑλληνισμὸς σ' ἑκατὸ χρόνια ἔλευθερη ζωή, βλέπομε, χωρὶς πιὰ ἀπορία, πῶς καὶ ἡ δρθιογραφία εἶναι μέσο καθαριστικό. ὑπηρετικὸ τοῦ ἀρχαῖσμου.

Τί μ' ἐμποδίζει νὰ γράψω, ωτᾶς ὁ λεξικογράφος, τ' ὀμμάτι, ὥποιος καὶ ἔλθω ἀντὶ τὸ μάτι, δποιος καὶ ἀν ἔρθη, ἀφοῦ ἔτσι πλησιάζουμε πιὸ γρήγορα στ' ἀρχαῖα; Καὶ τὰ γράφει.

Γιατὶ καὶ τὸ λεξικὸ αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς δημοτικῆς παρὰ «νεοαρχαῖο» Ἑλληνικό. Δὲ συντάχτηκε γιὰ νὰ μᾶς βιοθήση νὰ γνωρίσωμε τὴ γλώσσα μας, γιὰ νὰ καθρεφτιστῇ ὁ νέος Ἑλληνισμὸς στὴν ἔκφρασή του παρὰ γιὰ νὰ γίνη γρηγορώτερα ὁ γυρισμὸς στ' ἀρχαῖα. «Ἐτσι ἀφιερώθηκε «τῇ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς εὐκλείας εὐγενῶς ἀμιλλωμένη νεολαίᾳ τῆς Ἑλλάδος.»

Κάπως διαφορετική γλωσσική—ஓχ! δρθιογραφική—κατάσταση παρουσιάζεται στὰ 1880, μιὰ κρίσιμη πάλι ἐποχὴ γιὰ τὴν πνευματική μας ιστορία.

Είναι ἡ ἐποχὴ ποὺ ὄνόμασα ἀλλοτε τοῦ «ἐπιστημονικοῦ φωτισμοῦ», ὅπου ἀρχίζουν καὶ βλέπουν στὴν Ἑλλάδα οἱ νέοι ἐπιστήμονες μὲ ιστορικῷ πάτι καὶ χωρὶς τὴν ἀρχαῖστική πρόληψη τὴ νέα Ἑλλάδα καὶ τὴ γλώσσα της, καθὼς καὶ τὴ σχέση τους μὲ τ' ἀρχαῖα.

«Ἡ ζωντανὴ γλώσσα δὲ γράφεται ἀκόμη ἀλλὰ μερικοὶ ἐπιστήμονες τὴν προσέχουν, τὴν τιμοῦν, τὴν μελετοῦν, ἔχουν νὰ τὴ γράψουν στὶς ἑκδόσεις τους. Πῶς θὰ τὴν δρθιογραφήσουν; Θὰ βροῦν κάποιαν νέα βάση ἢ θὰ φυλάξουν ἀτροποποίητο τὸ σύστημα ποὺ ἡταν αὐτονόητο καὶ ἀναγκαῖο γιὰ τὴν καθαρεύουσα, ὅμοια περίπου ἔξωτερικὰ μὲ τ' ἀρχαῖα;

Ἀπὸ τοὺς πρώτους ἑκδότες κειμένων τῆς μεσαιωνικῆς δημοτικῆς ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ ἔχει, λέει στὸν πρόλογο τῶν Romans grecs, γραμμένο γαλλικά, στὰ 1879, νὰ πολεμήσῃ ἔναν ὅχι ἀξιοκαταφρόνητο σκόπελο: Ποιὰ δρθιογραφία ν' ἀκολουθήσῃ γιὰ αὐτὰ τὰ κείμενα;

Μὲ κάποια συγκίνηση διαβάζουμε τοὺς δρθιογραφικούς του στοχασμοὺς γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ιστορικῆς ἀρχῆς, ποὺ θὰ δικαιολογήσουν τὶς γραφές του.⁷ Χωρὶς νὰ ἔχουν ἀμεσα ροπὴ στὴν δρθιογραφία τῆς μητρικῆς μας γλώσσας δείχνουν πῶς καὶ στὰ χρόνια τοῦ ἐπιστημονικοῦ φωτισμοῦ ηξερε ἡ παλιὰ

δρθιογραφικὴ ἀρχὴ τῶν βιζαντινῶν νὰ βασταχτῇ καὶ μέσα σὲ μιὰ νηφαλιώτερη πιὰ γλωσσικὴ ἀτμοσφαίρα.

Γιατὶ ὁ ὑπερτροφικὸς αὐτὸς δρθιογραφικὸς ιστορισμὸς ποὺ συνεχίζεται καὶ στὰ χρόνια τοῦ διαφωτισμοῦ, τόσο ἐπιδειχτικὰ ἀδιάφορος γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς νέας γλώσσας, δὲν καλλιεργοῦνταν πιὰ γιὰ νὰ βιοθήσῃ καὶ αὐτὸς νὰ πλησιάσωμε τὴν ἀρχαῖα γλώσσα—πίστη ποὺ ἀρχίζει πιὰ καὶ φανερώνεται μάταιη—παρὰ γιὰ νὰ δείχνη καὶ νὰ πιστοποιῇ τὴν ιστορία καὶ τὶς περγαμηνὲς τῶν «ἔρειπίων», τῆς μητρικῆς γλώσσας, ποὺ κανεὶς ἀκόμη δὲν τὴ γράφει στὴν καθημερινὴ ζωή—εἰμαστε στὰ 1880 καὶ στὸ μεσουράνημα τοῦ Κόντου—ποὺ γιὰ τὴν ώρα ὡστόσο μπορεῖ νὰ τοποθετῇ ἀποξεμαμένη μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ τοιμπίδα στὶς προθῆκες τοῦ μουσείου γιὰ μελέτη.

Περισσότερο συστηματοποιημένες, ἐπεξεργασμένες καὶ στηριγμένες προγραμματικὰ βρίσκομε ἀργότερα τὶς ἴδιες βασικὲς σκέψεις στὸ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, συνήγορο καὶ ἐφαρμοστὴ τοῦ δρθιογραφικοῦ ιστορισμοῦ στὴν κλασικῶτερη του μορφή.

Ριζωμένος στὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸ Λάμπρο καὶ μ' ἔργο τῆς ζωῆς του τὴ μελέτη ίσια ίσια τῆς νέας γλώσσας, δὲν τὴν ἔβλεπε βέβαια πιὰ σὰν καταστροφή καὶ ἔρειπια, πρῶτος μάλιστα ὀνόμασε τὴ δημοτικὴ «ἡ έθνικὴ γλώσσα».

«Ὑποχρεωμένος ὡστόσο καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο του ν' ἀντικρίσῃ δλοκληρωτικὰ καὶ ως σὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν δρθιογραφικὴ τῆς ρύθμιση—σ' ἐποχὴ ποὺ ἀρχίζει ὅλο καὶ περισσότερο νὰ ξεθαρρεύεται σὰ γλώσσα έθνικὴ καὶ νὰ διεκδικῇ τὰ δικαιώματά της—συνέχισε ὁ ἴδιος καὶ ζήτησε νὰ κατοχυρώσῃ σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ ἀρχαῖστικὴ ἰδεολογία σύστημα δρθιογραφικό, ποὺ μοιραία ἐπαίρεν ὅλο καὶ θεωρητικῷ, ἀντιπραχτικῷ, καθαρὰ ἐτυμολογικὸ καὶ ιστοριστικὸ χαραχτῆρα, ὅσο ἡ κοινωνικὴ ἔξλιξη, χειραφετημένη ἀποφασιστικὰ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖσμό, ξυπνοῦσε στὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

Σκοπὸς καὶ ἔργο τῆς δρθιογραφίας εἶναι καὶ γιὰ τὸ Χατζιδάκι, ὅσο πρόκειται γιὰ τοὺς νέους τύπους τῆς σημερινῆς μας γλώσσας, ἀκόμη καὶ τοὺς ξενικούς, νὰ παριστάνῃ «ὅσον οἰόν τε ἀκριβέστατα» τὶς ἀλλαγὲς ποὺ δοκίμασαν στὴν ιστορία.

Ἐπισημοποιεῖται ἔτσι ἡ καθιέρωση τῆς ἀλύγιστης ἀρχῆς τοῦ ἐτυμολογισμοῦ καὶ νοθεύεται προγραμματικὰ ὁ σκοπὸς τῆς δρθιογραφίας.

Γιὰ τὶς πραχτικὲς ἀνάγκες δὲ βλέπομε μεγάλο ἐνδιαφέρον. Είναι βέβαια ἡ δρθιογραφία μας, ἀναγνωρίζει καὶ τονίζει ὁ Χατζιδάκις, δύσκολη καὶ βάσανο μεγάλο γιὰ τὸ σχολείο,

άλλα έδω έχομε άπόφαση τελειωτική και άνεκκλητη τοῦ έθνους μας. Είμαστε δχώριστα δεμένοι μὲ τοὺς ἀρχαίους και ἡ παραμικρὴ δλλαγὴ πού θὰ τολμούσαμε, στοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τοὺς διφθόγγους θὰ ἥταν καταστρεπτική, «άντικρυς ἔθνοφθόρος». Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἀν θὰ ἔχωμε εὔκολη ἢ δύσκολη δρθογραφία παρά «περὶ ἐνότητος ἢ διασπασμοῦ τῆς γλώσσης».

Τὸ μόνο πού μᾶς μένει νὰ κάμωμε εἶναι νὰ ἐφαρόμζωμε ὅσο γίνεται πιστότερα και σὲ δλους ἀνεξάρετα τοὺς νέους τύπους τὴν ιστορικὴ ἀρχή. «Ἐτσι ἀποχτοῦμε κέρδος μεγάλο : «Καθισταται τοῖς εἰδήμοσι τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καταφανῆς οὐ μόνον ἡ ταυτότης και ἡ συγγένεια τῶν νέων λέξεων πρὸς τὰς ἀρχαίας δλλὰ και δ τρόπος καθ' δν ἀλλαι ἔγένοντο ἢ μετεπλάσθησαν». Τ' ἀκόλουθα παραδείγματα δείχνουν πῶς ἐφαρμόζει στὴ νέα γλώσσα δ Χατζιδάκις τὴν ιστορικὴ γραφή :

„ντροπή, θὰ βρῇ, κάμποσος, λάδι, τώρα,—τραύης, ἀγώρι, ρωτᾶω, πηδᾶει, νὰ περγάῃ, ἀποφάγει, τὸ φιλεῖ, διάκως, χάδως, ἔνλεά, γραιές, τοὺς μηλεῖς—ἀνοιγωκλείνω, Γεώργις, Βασίλεις, Κανελλόπουλος, μανζούματις, βαρηάροιδες—τημώνι, μακαρώνι, μποττίλια, φασταρία, σκᾶλα, Μάρκος, κωπέλλα, φασούλλι, μικρούλλα, κουρέλλι. ⁸

Τὸ σύστημα αὐτὸ εἶχε και στὴ σχολικὴ γλώσσα, τὴν καθαρεύουσα στὰ χρόνια αὐτά, τὴν ἐπίδρασή του. Γραφὲς καθὼς μεγαλύτερος, καλύτερος, ἔχει γραφῆ, ἔχω δώσει πρόφτασαν τοὺς περισσότερούς μας στὰ μαθητικά βάθρα. Ἡ δημοτικὴ, ἀποκλεισμένη ὡς τὸν αἰώνα μας ἀπὸ τὰ σχολικὰ βιβλία, δὲν πρόφτασε νὰ ρυθμιστῇ σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα αὐτό. Στ' ἀναγνωστικὰ δύως τοῦ 1910, τὰ πρῶτα «τῶν ἐπιτροπῶν», καθὼς δύνομάστηκαν, βγαλμένα ἀπὸ τὸ κράτος, βρίσκομε στὰ καταχωριζόμενα δημοτικά ἢ ἀλλα ποιήματα, ἀν και δι ἀποκλειστικὰ και συστηματικά, τις γραφές: „μμάτι, λίγος, ψωρεύω, φαγιάς, ναυτόπουλο, βαρέλλια. ⁹

Ἡ πίστη στὴν ιστορικὴ ἀρχὴ εἶναι περίπου καθολικὴ δλόκληρο σχεδὸν τὸ 19. αἱ.—οἱ ἀντίθετες τουλάχιστο γνῶμες δὲν ξεθαρρεύονται εὔκολα. «Ἀν παρουσιαστῇ ἀλλωστε καμιὰς θὰ τὴ γελάσουν:

Τὸ τάρτα, γράφει μὲ τὸ φ και τὸ σταθρός μὲ βῆτα και τὸ ἑναξιειζομαι μ' ἔνα ζευγάρι ζῆτα.

„Αλλωστε μέσα στὸ ἀκράτητο ρεῦμα τοῦ ἀρχαῖσμοῦ θὰ ἥταν σὰν ἀντινομία και σχεδὸν ἀδύνατο ψυχολογικὰ νὰ δια-

νοηθῆ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὄπαδούς τῆς καθαρεύουσας—σχεδὸν μόνο αὐτοὶ ὑπάρχουν—νὰ ἐγκαταλειφτῇ ἢ ιστορικὴ ἀρχή.

Και ἀλήθεια μόνο μία φωνὴ ὑψώνεται ὀλην αὐτὴ τὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς φωνητικῆς γραφῆς στὴν καθαρεύουσα, στὰ 1879, ἐνα βιβλιαράκι γραμμένο φωνητικά, ἀπὸ ἔναν παπά πού ζοῦσε στὸ ἔξωτερικό, στὸ Λίβερπουλ τῆς Ἀγγλίας. Οἱ σκέψεις πού ἐκθέτονται σ' αὐτῷ μᾶς δίνουν και τὸ κλειδὶ γιὰ τὴ φαινομενικὴ ἀντίφαση πού παρουσιάζει.

Είναι τὰ χρόνια πού ἀναγκάζονται πιὰ ν' ἀναγνωρίσουν πῶς ἡ καλλιέργεια τῆς καθαρεύουσας δὲν ἔφερε τὴν παιδεία και τὴ χρυστὴ ἐποχὴ πού προσδοκοῦσαν και είχαν ὑποσχεθῆ οἱ συνήγοροι τῆς. Και δι πατριώτης και νεωτεριστής παπάς, πού ἔκανε και τὸ δάσκαλο, κι ἔακολουθώντας νὰ πιστεύῃ στὴν καθαρεύουσα δὲ φαντάζεται κὰν πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γραφῇ πιὸ ἀπλὰ ἢ μητρικὴ γλώσσα, κάνει τὴν ἀπροσδόκητη ἀλλὰ και μοιραία σκέψη πῶς ἡ ἀποτυχία τῆς καθαρεύουσας θὰ γιατρευτῇ ἀμα αὐτὴ γίνη μὲ τὴ φωνητικὴ γραφὴ προστή σὲ δλους..... και μαζὶ τῆς, φαντάζεται, γίνη προσιτὴ και ἡ πάντοτε μακρινὴ και δυσκολοπλησίαστη ἀρχαία γλώσσα και φιλολογία. Αύτὸ προσπαθεῖ νὰ ἔχηγήσῃ τὸ φυλάδιο «Πάντες ι Ἐλίνες εγγράματι τυτέστι πος ι καθομιλυμένη ἐλινικὶ γλόσσα δύνατε, διὰ καταλίγι διασκαλίας κε απλοποιίσεως επυσιόδυς τυ ορθογραφικὺ αφτὶς μέρυς, κε ζοὺν πλίονα ιθικίν τε κε κινονικὶν ν αποκτίσι, κε εφκολομάθιτος να καταστὶ προς πάντας ομογενὶς κε αλογενὶς. ιπὸ Τιμοθέου ΚΥΣΤΑ».

Τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲ φαίνεται νὰ τὸ πρόσεξε κανεὶς, ἐνῶ ἔγινε ἀρκετὸς λόγος γιὰ μερικές προτάσεις ν' ἀπλοποιηθῇ τὸ σύστημα τῶν τόνων και πνευμάτων στὴν καθιερωμένη καθαρεύουσα, πού τόσο δυσκόλευαν τὴν δρθογραφία τῆς και τὴ διδασκαλία.

Προτάσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἥταν φυσικὸ νὰ γεννηθοῦν και εύκολωτερο νὰ ὑποστηριχτοῦν και γιὰ τὴν καθαρεύουσα, ὀφοῦ τὸ δρθογραφικὰ αὐτὰ σημάδια δὲ συνανήκουν στὸ σῶμα τῶν λέξεων, και μὲ τὸ παραμέρισμά τους δὲ δημιουργοῦμε ἀμεση ἀντίθεση μὲ τὴν ἀρχαία γλώσσα και δρθογραφία, οὔτε κλονίζεται ἢ ιδεολογικὴ βάση τῆς καθαρεύουσας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν I. ΣΚΥΛΙΤΣΗ, πού μίλησε στὸν Παρνασσὸ «Περὶ ἀρσεως ματαιοπονίας» (στὰ 1886), ἔχομε τὸ ΝΙΚΟΛΑΟ ΦΑΡΔΥ ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη, πού σὲ δυὸ δξιόλογα βιβλιαράκια (1884 Μασσαλία, 1889) μὲ πλήθος φωτεινὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν «αστονον» και «απνευματιστὸν γραφην»—ἀπαντώντας συγχρόνως και σὲ δσους πολέμησαν τὶς προτάσεις του αὐτὲς

Πάντες οι Έλινες εγγράματι

τυτέστι

πας ο καθομελυρέτης ἑλονική γλώσσα δύναται, δεξα καταλληλού διδασκαλίας και απλοπίσεως επισιδέους τη ορθογραφίαν αφτίς μέρυς, και ζων πλίονα ηθικήν τε και κινονικήν ν απακτίσει, και εφολογιδθετος να καταστει προς πάντας ομογενής και αλογενής

επό

Τεμοθέου ΗΚόστα

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ

22 - ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ - 22

1879

Η φωνητική όρθογραφία τοῦ Κούστα

Υδόλος ἐπόχθερὸς εντάφθα να λαλίσο πέρι πασὸν τὸν οφελιόν, ἔτινες θέλυν προκύψι εκ τις απλοπίσεως τις εφστροφοτέρας τον λαλυμένον γλοσσόν. Ότι όμος αδιστάκτος διατινόμεθα ἵνε, ὅτι, μετὰ τιν εξομάλινσιν πολόν δισκολίδιὸν, ε γλώσσα απλοπίστε ις τιύτον βαθμόν, όστε πάντες οι λαλύντες Ελινιστὶ δίνανται να καταχθούσι μεταξὶ τον εγγραμάτον κε μόνον οι ιλίθιι θα μίνυν αγγράματι. Τι δίνατε δε να πράξι έθνος ἀνεφ αγραμάτον, περὶ τύτο ας κρίνοσι ἀλι. Πιθανὸν οι καλὶ καγαθί, οι σιντιρικὶ ις τιν τον γραμάτον αριστοκρατίαν οι τὸ μονοπόλον αφτὸν ορεγόμενι, ίσος μάλιστα εκ φόβου με απολέσοσι το δι αφθόνυ ιδρότος κε πολὸν μόχθον αποχτιθὲν ορθογραφικὸν φορτίον, υδόλος στέρξοσι τὸν αποχορισμὸν απὸ το διακρίνον αφτὺς τον χιδέον κε αγγράματον ἔξοχον πλεονέκτιμα. Ις τὺς τιύτυς λέγθην να φιλάξυν μετὰ θρισκεφτικὶς εβλαβίας τον θισαθρόν τον· ος πιστὶ όμος οπαδὶ εκίνυν, όστις ίπε «πτοχὴ εβαγγελίζοντε», κε ος μιμιτὲ το τὸν εθνὸν Αποστόλου ιπόντος «σοφὶς κε αγγραμάτις οφιλέτις ιμί,» ας δροσίσοσι κε ιμὸν τα διψαλέα χίλι διὰ τον διαβγὸν τις ψελίς τον σοφίας ναμάτον. Δεν θεορὸ άσκοπον να επαναλάβο εντάφθα τα ιπὸ το ἀιμνίστυ Κοραὶ αναφερόμενα οι πολὶν ἔχοντα τιν σχέσιν μετὰ το προκιμένυ ζιτίματος. Οπίν δίποτ έθνυς τις γλώσσις ο γραματικὶ ἀλο δεν ίνε ιμὶ σιλογὶ τον κανόνον, κατὰ τις οπίν γράφι οι λαλί, οι περίοδον χρόνον τινα διορισμένιν, το πλέον πεπεδεβμένο μέρος το έθνυς. Όταν ε γλώσσα περὶ τις οκίας γίνετε ο γραματικὶ, ζι, ο πεπεδεβμένη το έθνυς, δεν έχυν σχεδὸν υδεμίαν χρίαν τιάφτις σιλεγίς επιόλ αφτὶ ενομοθέτισαν τις κανόνας τις γλώσσις· κε ο θπέδεφτι έ-

Τὸ τονικὸ σύστημα τοῦ Φαρδῦ,
ποὺ κατάργησε τόνους καὶ πνεύματα (1884).

‘Απὸ τὸ δεύτερο βιβλιαράκι του, «Περὶ ατονοῦ καὶ απνευματιστοῦ γραφῆς τῆς νεωτέρας ελληνικῆς γλωσσῆς μαρτυριῶν καὶ αποδεξεῖς» (1889).

Πεντε ηδη παρηγόρθιον ετη, αφ' ής εποχῆς, εν Μασσαλίᾳ διαμενων. εδημοσιευσα εν ιδιαιτερῳ φυλλαδιῳ την «Περὶ ατονοῦ καὶ απνευματιστοῦ γραφῆς τῆς νεωτέρας ελληνικῆς γλωσσῆς, την ουδὲν πάσχει. Επειδή όμως τινές νομίζουν ότι αφαιρέσεως ταύτης ουδέν πάσχει. Επειδή όμως τινές νομίζουν ότι αφαιρέσεως την ανάγνωσιν, διά τούτο, προς ἔξομάλυνσιν παντός προσκόμματος, δύναται να γίνη χρήσις ενός καὶ μόνου σημείου, μιάς οξείας λέγου χάριν, διά την τονιζομένην συλλαβήν των δισυλλάβων καὶ υπερδισυλλάβων λέξεων.... Ούτω δε, ουδείς πλέον ποτέ θα δύναται να αντιτάξῃ τι.

Απ' εκείνο ομως, οπερ εφοβουμην, δεν εγλυτωσα. Εκ πρωτης οφεως του φυλλαδιου μου—λεγω οψεως και ουχι αναγνωσεως, διοτι εκ των υστερων κατεδειχθη οτι πολλοι με επεκριναν χωρις καν να ιδουν το φυλλαδιον μου—και παπαδες, και δασκαλοι, και δη, και αρθογραφοι εφημεριδων λαβροι επεπεσον κατ'εμου, μη κρινοντες οξιον ουδε καν να συζητησωσι σπουδαιως περι τοιαυτης τινος βεβηλου υποθεσεως, διοτι ενομισαν, φαινεται οτι παρεβλαπτετο αυτο το ομοουσιον της ελληνικης γλωσσης. Ουτω δε, τινες μεν ελεγον οτι ελληνικη γραφη, ανευ τονων και ανευ πνευματων, ομοιαζει με ανθρωπον ανευ κεφαλης, η, ανευ ποδων· αλλοι δε, οτι οι τονοι και τα πνευματα, εκτος των άλλων ευεργητηματων, ατινα παρεγουσιν εις την γλωσσαν, επεχουν εκ περισσου και τοπον κασμηματος εν τη γραφη, ανευ του οποιου η γραφη της γλωσσης μας καθισταται ειδεγχθεστατη· και αλλοι αλλα, παρομοια τουτοις.

Τινες δε, ει και ανωνυμως, κατεδειχθησαν ομως ινα σπουδαιως συζητησωσι περι της υποθεσεως ταυτης, και δημοσιως εκφερωσι γνωμην κατα της περι ατονου και απνευματιστοῦ γραφης προτασεως μου. Εις τουτους, εφ' οσον μοι εγενοντο γνωσται αι δημοσιευσεις των, εγκαιρως απηντησα τα δεοντα. Επι τω σκοπω δε του να καταστησω ενημερον τον αναγνωστην μου περι οσων εγραφησαν δια την υποθεσιν ταυτην, θα μεταφερω ενταυθα συνοπτικως τα επιγειρηματα των και τας κατ' εκεινων απαντησεις.

‘Η δεύτερη πρόταση τοῦ Φαρδῦ.
Μιὰ ὁξεία στὶς ὑπερμονοσύλλαβες λέξεις

Ο τελευταιος λόγος μου επὶ του ζητήματος τούτου.

Επρότεινα και υπεστήριξα, εφ' οσον μου ήτο δυνατόν, την αφαιρεσιν των τόνων και των πνευμάτων εκ της νεωτέρας ελληνικής γλώσσης, και απέδειξα ότι η ρίζα των λέξεων, εκ της αφαιρέσεως ταύτης ουδέν πάσχει. Επειδή όμως τινές νομίζουν ότι αφαιρουμένων των σημείων του τονισμού, θα επέλθῃ δυσκολία εις την ανάγνωσιν, διά τούτο, προς ἔξομάλυνσιν παντός προσκόμματος, δύναται να γίνη χρήσις ενός καὶ μόνου σημείου, μιάς οξείας λέγου χάριν, διά την τονιζομένην συλλαβήν των δισυλλάβων και υπερδισυλλάβων λέξεων.... Ούτω δε, ουδείς πλέον ποτέ θα δύναται να αντιτάξῃ τι.

‘Η ἀπλοποίηση τοῦ Σκυλίτση,
ποὺ δὲ σημειώνει τὴ βαρεία καὶ τὴν ψιλήν.

‘Απὸ τὸ ἀρθρὸ του «Αἱ γραφικαὶ προτάσεις» Αἰών 48 (1886) ἀρ. 4816 6 Νοεμβρίου.

.... Απέδειξα ότι η ψιλή και η βαρεῖα, επειδη δη, και αν λείψωσι, μαρτυροῦνται ι πόδι τῶν ἀλλων τόνων τῶν διατηρούμενων μέριστα η τυπογραφικη και προ πάντων η εφημεριδογραφία, διότι αι κυψέλαι της ἐλλ. στοιχειοθήκης θα ηλαττούντο απο 114 εις 54 μόνον.... ‘Η μετταρρύθμισις αύτη ουδεν έχει το τολμηρόν.... Δεν προτείνω κατάργησιν, αλλ' ἀπλήν άρσιν δύο σημείων της γραφῆς εκ περισσοῦ τιθεμένων εν αυτῇ, αφοῦ δ, τι θέλουν να σημάνωσι τα σημεῖα ταῦτα σημαίνεται διά τε της απουσίας των και της παρουσίας τῶν ἀλλων σημείων, τούτων διατηρούμενων εν τῇ θέσει των.... Πᾶσα αντίρρησις, αφ' έαυτῆς, θα ανηρρεῖτο ως εθελόκακος η σχολαία.... Καιρος ν' αφαιρέσωμεν την περικεφαλαίαν εκείνην απο της κούτρας τῶν ψιλῶν φωνήντων, και να τ' αφίσωμεν αληθῶς ψιλα καθησις θέλουν. Λυτα το θέλουν ἔκαστον..... κράζει εις πάντα γράφοντα. Θέλω να είμαι ψιλόν! δηλαδή θέλω να είμαι ράζο! κουτρούλικο θέλω να είμαι! τίποτε να μη φορώ. Τι βάλλεις αυτην την περρούκα επάνω εις το κεφάλι μου; Δεν μοῦ χρησιμεύει εις τίποτε.....

Καθως εν τοῖς πνεύμασι, τηροῦντες την δασεῖαν μόνην, δεν χάνομεν τον τόπον της ψιλῆς, αλλα μάλιστα χαρακτηρίζομεν αυτην εκ της απουσίας της δασείας, ούτω και εν τοῖς τόνοις, τηροῦντες την οξείαν και την περισπωμένην δεν χάνομεν τον τόπον της βαρείας... ‘Η βαρεῖα δταν λειψή θα ηγαινει μάλιστα αυταγγελτοτέρα της ψιλῆς.

χωρίς υὰ τὸν ἔχουν διαβάσει—συνηγορεῖ γιὰ μιὰ καθαρεύουσα χωρὶς τόνους καὶ πνεύματα.

“Ἐχασε δῆμως στὸ τέλος τὴν ὑπομονή του, κάπως συμμαζεύεται, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀκουστῇ περισσότερο προτείνει ἀντὶς κανέναν τόνο: μιὰ δέξεια σὲ δεσε λέξεις δὲν τονίζονται στὴ λήγουσα: «Συναισθανομαι τὴν εὐθυνὴν τῆς καινοπρεπειας του αρχαῖοντος τουτου νεωτερισμου μου, ουχ ηττον δεν μεταμελομαι». «... Το ζήτημα δεν τίτο ούτε του κλάδου μου ούτε των δυνάμεων μου, καὶ ίσως μάλιστα διὰ τούτο καὶ το ηδίκησα». Πρόθυμα δῆμως παίρνει «τὴν πρέπουσαν θέσιν μαθητου» καὶ θὰ περιμένῃ νὰ τὰ ποῦν καλυτέρα «οι διδάσκαλοι του έθνους μας».

Τὰ ἔχει δῆμως ίδιαιτέρως μὲ αὐτούς, γιατὶ τὸ μυρίζεται, πῶς αὐτοί, ἐμεῖς οἱ φιλόλογοι, εἶναι ποὺ φέρνομε ἐμπόδια στὶς προτάσεις του, καὶ γιὰ μᾶς φυλάγει καὶ ἔνα πάρθιο βέλος:

«Ὦ Ζευ καὶ θεοὶ παντες, βγάλετε, σας ικετευω, τα πνεύματα καὶ τους τονους απὸ τὴν νεωτεραν μας ελληνικην γλωσσαν καὶ χωσατε μεσα εις τας κεφαλας των πνευματισμενων και αλατισμενων δασκαλων».

*

Μὲ τὸ 19. αἰώνα ποὺ κλείνει ἔχομε πάλι ἔνα σταθμὸ στὴν πνευματική μας Ιστορία. Εἶναι ή ὥρα νὰ σταθοῦμε γιὰ μιὰν ἀνασκόπηση κι ἔναν ἀπολογισμό.

Ποιὰ ἦταν ἡ ὀρθογραφικὴ ἀπόδοση στὰ χρόνια ποὺ πέρασαν, ποὺ γράφονταν μόνη καὶ διδάσκονταν ἀποκλειστικά, χωρὶς ἀντίπαλο καὶ μὲ ἄφθονες δρες ἡ καθαρεύουσα, μὲ τὸ ἀρχαῖο της τυπικὸ καὶ μὲ τὸ λεξιλόγιο τῆς περιωρισμένα μόνο νεώτερο; Γράφονταν σωστά;

“Οχι, ἀν πιστέψωμε τὰ συχνὰ παράπονα δλων ὅσοι ἔγραψαν σχετικά.

Καλὸ εἶναι νὰ μὴν τὸ ξεχνοῦμε σήμερα, ποὺ οἱ θρηνητὲς τῶν περασμένων βλέποντας τὸ φαινόμενο τῆς σημερινῆς ἀνορθογραφίας τοὺς φταίει γιὰ δλα ἡ δημοτική—αύτὴ τοὺς ἔφταιξε ἥδη ἀπὸ τὰ 1919, γιὰ τὶς ἀνορθογραφίες τῶν ἀποφοίτων τῶν γυμνασίων, ἐνῶ ἡ δημοτικὴ μόλις στὰ 1917 εἶχε μπῆ στὶς πρῶτες δύο τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.¹⁰

Σὲ δλες λοιπὸν τὶς ἐποχές, καὶ περισσότερο ὅσο πλατύτερα ἀπλώνεται ἡ γραπτὴ γλώσσα καὶ γίνεται ἀνάγκη καὶ ὅργανο τῶν ἀστῶν, ἔχομε παράπονα τῶν φιλολόγων καὶ ἐκπαιδευτικῶν γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ἀνορθογραφία, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν KONTO, ποὺ στὶς περίφημες ἀλλοτε Γλωσσικές του Παρατηρήσεις ἀραδιάζει πρῶτα τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη ποὺ βρῆκε χωρὶς πολλὴ δυσκολία στοὺς δύμογλώσσους του, προγενέστε-

ρους ἡ σύγχρονος, ἀκόμη καὶ φιλολόγους, ως τὸ ΖΗΚΙΔΗ, ποὺ τοῦ χρωστοῦμε ἔνα κάπως σχολαστικό, χρησιμώτατο δῆμως πάντοτε ὀρθογραφικὸ λεξικό. Καὶ ὁ λόγος εἶναι δχι μόνο γιὰ τὸν πολὺ λαό, ποὺ σὲ περασμένες ίδιας δεκαετίες μόλις εἶχε κουτσοφοιτήσει στὶς πρῶτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ—ποὺ καὶ αὐτὸ δωστόσο εἶναι σωστὸ νὰ τὸ λογαριάζωμε—παρὰ γιὰ δσους εὐτύχησαν γιὰ πολὺ περισσότερα χρόνια νὰ εἶναι τρόφιμοι τῆς ἐλληνικῆς πτιδείας.

Αλλὰ τί χρείαν ἔχομε μαρτύρων; Ό καθένας ἀπὸ μᾶς, δσοι εἶχαμε μορφωθῆ μιὰ φορὰ μὲ τὴν καθαρεύουσα καὶ ἀπάνω κάτω τὴν ἐμάθαμε, ξέρει πολὺ καλὰ δτι ὡς πρὸς δρισμένα κεφάλαια εἶναι δυσκολώτατο ν' ἀποχτήσῃ ὀρθογραφικὴ βεβαιότητα, δσο δὲ συντροφεύεται ἀπὸ τὸ συχνὸ ξεφύλλισμα λεξικοῦ καὶ γραμματικῆς. Μιὰ ματιὰ σὲ λέξεις καθὼς οἱ ἀκόλουθες πειθόν τὸν καθένα μας πόσο δύσκολα θυμᾶται τὸ σωστὸ τονισμὸ τῶν τύπων ποὺ διδάχτηκε καὶ πόσο μπερδεμένες παρουσιάζονται τέτοιες γραφικὲς λεπτομέρειες γιὰ μᾶς καὶ τὴ γλώσσα μας, μιὰ καὶ χάσαμε τὴν προφορὰ τῶν ἀρχαίων.

ΟΖΕΙΑ Η ΠΕΡΙΣΠΩΜΕΝΗ;

εγινος	σπινος	θρυλος	μυλος
γυρος	στυλος	στιφος	ξιφος
πυον	χρινον	χυτος	μυρον
χεισμα	πραγμα	στιγμα	χυμα
σφυρα	λυρα	μαζα	κλιναι
ενθυναι	τρυπαι	πλημμυραι	λυπαι
σφραγιδα	βαθμιδα	νησιδα	κηλιδα
δρασται	Σπιρτιαται	μεταρραται	Γαλαται
αυλαξ	τυψις	θωοαξ	ψυξις
κρινε	κλινε	τριβε	τηνιγε
πλινε	χυνε	λυε	λυται
πινε	πιε	αινυον	μολυναν
δεικυνον	κηρυκτον	ελκυον	προσπιττον

Καὶ μὲ μερικοὺς τύπους ἀπὸ τὴ δημοτική:

συρε	φτυνε	στυψε	σκυψε
παρε	παρτε	φοβαστε	ἀγεβαστε

Ἄνορθογραφοῦ πολὺ περισσότερο καὶ μὲ πιὸ περίεργα λάθη οἱ γυναῖκες, ποὺ καὶ στὰ ἐλληνικὰ φανερώνουν, δτι παρατήρησε γάλλος λόγιος γιὰ τὶς πατριώτισσές του καὶ τὴ γαλλικὴ ὀρθογραφία: φαντασία ἀπροσδόκητη δσο καὶ θελχτική.

Γιατί οι τόσο αφθονες και ατελείωτες αύτες νεοελληνικές άνορθογραφίες;

Συχνά διατυπώθηκαν παράπονα από τους έκπαιδευτικούς, πώς φταίει ή ιστορική μας όρθογραφία.

Ήθελαν νὰ εἴμαστε δίκαιοι τὴ στιγμὴν αὐτή, ποὺ καταλογίζομε εύθυνες. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φορτώνωμε δλα τὰ στραβὸ στὸ μοιραῖο ἀποδιοπομπαῖο τράγο τοῦ Ιστορισμοῦ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ πῶ πώς δίχως ἀλλο ἔφταιξε καὶ θὰ φταίη γιὰ τὴν κατάσταση αὐτή καὶ ή διδαχτικὴ μέθοδος καὶ γενικὰ ή σχολικὴ ἔργασία.¹¹

Γι' αὐτὸ ἔχει νὰ παραμείνῃ ἀπαίτηση μας ἀπὸ τὸ σχολεῖο νὰ ἔργαζεται ὅπως πρέπει, ὥστε νὰ διδάσκεται καὶ νὰ μαθαίνεται η ὅποια όρθογραφία τῆς μητρικῆς γλώσσας.

Δὲν μποροῦμε δμως παρὰ νὰ δμολογήσωμε πώς ή σχολική μας όρθογραφία είχε νὰ ἐπιδιώξῃ ἡ δακτὸ τρομερὰ δυσκολία τὸ οκατόρθωτο, ἀκόμη καὶ γιὰ λαὸ μὲ τελειότερα ἔκπαιδευτικὰ μέσα ἀπὸ τὸν ἑλληνικό, (λῦε—λύται, πῖνε—πίε), καὶ φτάνει νὰ θυμηθοῦμε πώς δσοι βοήθησαν νὰ θεσπιστῇ σὲ περασμένες ἐποχές—ὑπνοβάτες μαγεμένοι τοῦ γυρισμοῦ η θεωρητικοὶ μονόπλευροι καὶ μονοκόμματοι αὐστηροῦ καὶ κοντόθωρου Ιστορισμοῦ—δὲ λογάριαζαν καθόλου τὶς πραχτικὲς όρθογραφικὲς ἀνάγκες καὶ ἐνδεχόμενες γραμματικὲς δυσκολίες. Θυμηθῆτε τί μᾶς εἶπαν οἱ ίδιοι!¹²

*

Μιὰ τελευταία ἐποχὴ γιὰ τὴν Ιστορία τῆς όρθογραφίας μας ἀρχίζει μὲ τὸν 20. αἰώνα, στὶς μέρες μας. Καὶ αὐτὸ σχετίζεται πάλι μὲ τὴ γενικότερη γλωσσικὴ κατάσταση καὶ ίδεολογία.

Τὸ γλωσσικὸ καθεστῶς εἶναι σήμερα, τὸ βλέπετε δλοι σας, δίχως ἄλλο σημαντικὸ διαφορετικὸ παρὰ ἐδῶ καὶ ἐκατὸ χρόνια, καὶ σὰ θέση καὶ περισσότερο ἀκόμη δυναμικά.

Τὶ δπόσταση, ἀλήθεια, καὶ τὶ διαφορά!

Ἡ πίστη καὶ η κινητήρια δύναμη τοῦ ἀρχαῖσμοῦ τοῦ 1830, ἀκόμη καὶ τοῦ 1880, κλονίστηκε γιὰ πάντα, ξεθύμανε· σθήνει, ἔσθησε. Τὴ θέση του πῆρε ὁ δημοτικὸ σμός.

Ἡ κοινωνικὴ ζύμωση καὶ ἀνέλιξη καὶ η πνευματικὴ ἀνανέωση στὶς τελευταῖς γενέες είχε γιὰ καρπό: διαφορετικὸ προσανατολισμὸ στὶς γλωσσικὲς ίδεες καὶ στὴ γλωσσικὴ χρήση.

Ἡ μητρικὴ γλώσσα—δχι πιὰ ἀγνοημένη καὶ σγνωστὴ, καθὼς στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ καθαρισμοῦ—οὔτε, καθὼς στὰ 1880 καὶ 1890, ἀντικείμενο ἀτολμῆς μονάχα ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ καταγραφῆς, βγῆκε ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ περιφρόνηση, γράφεται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, τὴ μετα-

χειρίζονται σὲ δλο καὶ περισσότερες περιστάσεις στὴν καθημερινὴ κοινωνικὴ ζωὴ, διδάσκεται η γραμματικὴ της στὸ δημοτικὸ σχολεῖο.

Καὶ κοντὰ σ' αὐτὴν ἄλλοι μένουν εὐχαριστημένοι μὲ τὸ νὰ γράφουν μιὰ ἀνακατωμένη γλώσσα «χωρὶς ὑπερβολές», καὶ ἄλλοι πολλοὶ γράφουν τὴν καθαρεύουσα ποὺ διδάχτηκαν μιὰ φορὰ καὶ συνήθισαν, μὲ ἀφθονωτέρους ὅμως τώρα καὶ αὐτοὶ τύπους καὶ λέξεις τῆς δημοτικῆς.

Μ' ἔνα λόγο, ἀσχετα μὲ τὴν κατεύθυνση ποὺ η κίνηση αὐτὴ ἔχει νὰ πάρη καὶ θὰ πάρη: κατάσταση μεταβατικὴ καὶ ἀναγκαστικὰ ἀρκετὰ ἀνακατωμένη, ἀλλὰ μὲ βασικὰ διαφορετικὸ προσανατολισμό, ποὺ δὲν ἔχει πιὰ τὴν παλιὰ τάση καὶ ποὺ καθιερώνονται δλο καὶ περισσότερο τὰ στοιχεῖα τῆς ζωντανῆς γλώσσας—μιὰ καὶ τὸ κέντρο τοῦ βάρους ἀντὶ ν' ἀναζητιέται σὲ μακρινὰ περασμένα μεταφέρθηκε στὴ σημερινὴ πραγματικότητα.

Αὐτὰ δμως δλα δὲν μποροῦσε πάρα νὰ ἔχουν ἀμεσο ἀντίχτυπο στὸ ζήτημα τῆς όρθογραφίας.

Μὲ τὴν παλιὰ καθαρεύουσα, ποὺ βασίλευε στὸν περασμένο αἰώνα, καὶ ποὺ ἔγραφε, ἀς ποῦμε, η ζάχχαις αἱ ζαχάραις, ὁ ταὼς τοῦ ταὼ, τὸ φρέαρ, ἡταν σπάνιοι οἱ τύποι καὶ οἱ λέξεις ποὺ δὲν πρόβλεπε η ἀρχαία γραμματικὴ: μαζί, τώρα, ἵνστιοῦτον, κῶδιξ, κομιτᾶτον, μεγαλύτερος, ἔχει χαθῆ—καὶ αὐτὰ κανονίζονται σχετικῶς εὔκολα μέσα στὰ παλιὰ όρθογραφικὰ καλούπια.

Σήμερα δμως ἔχομε πλῆθος λέξεις καὶ τύπους νέους, ἀγνωστοὺς στ' ἀρχαῖα, ποὺ δημιουργοῦν νέα κατάσταση καὶ μᾶς πλημμυρίζουν ἀπορίες καὶ δυσκολίες. Καὶ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐδῶ ως σὲ ποιὸ σημείο ἐπικράτησε ηδη η δημοτική, παρὰ μόνο πώς κλονίστηκε καὶ νερούλιασε τὴ καθαρεύουσα, η θεμελιωμένη στὸ ἀρχαῖο τυπικό.

Πῶς θὰ όρθογραφήσωμε ἐκατοντάδες λέξεις καθὼς δμορφος, ἐλιά, πρᾶμα, σβίρω, βραδιά, τέσσερεις, νιώθω, ἀλλιῶς, κοστίζω, φίδι, ὅξιά, Πιονυκοσλαβία, η τύπους ἀπρόβλεπτους καθὼς ζάχαρη, βυσσινής, ξαδέψαμε, νὰ βλεπόμαστε:

Καὶ τὶ τόνο θὰ σημειώσωμε σὲ λέξεις καθὼς τριαντα, κλαμα, γυναικα, σκουπα, κουκλα, τρυπα, καρδερινα, τσουκνίδα, συκωτι, παραμυθι, κελαρι, ζητιανος, τῆς Μαριγως, οἱ παπαδες, παρτε, ἀνεβαστε, εύθυνες, πλημμυρες;¹³

Οι δυσκολίες ποὺ παρουσιάστηκαν εἶναι ποικίλες:

Πρῶτα ἀβεβαιότητα η ἀμφιβολίες ως πρὸς τὴν έτυμο λογισμοῦ, καθὼς λ.χ. σταν ἡταν νὰ γραφῇ τὸ κοιτάζω, τὸ ἀλλιῶς η τὸ δχι (η ὁχι).

Δεύτερα οι πολλαπλές δυνατότητες ἐφαρμογής τῆς ιστορικῆς ἀρχῆς. Ἐτσι λ.χ. στοὺς τύπους διάκονος-διάκονος, σταματήστε-σταματήστε, ξόδεψαι-ξώδεψα, νὰ ἔχης-νὰ ἔχεις, ζάχαρη-ζάχαροι.

Ἐπειτα ἡ δυσκολία—όσο λείπει ἡ δὲν ἐπιβάλλεται ἔγκυρη ἀρχή—ν ἀ πιβληθῆ ἐνιαία γραφή, ἐκεὶ ὅπου δικαθένας ἡ πολλοὶ τουλάχιστον ἐπιμένουν σὲ δ, τι πιστεύουν σωστότερο. Πῶς θὰ συμφωνήσωμε λ.χ. ὅλοι νὰ γράφωμε διμοιόμορφα τὸ ξέρω;

"Ολες αυτες οι δυσκολιες ειχαν γι' αποτελεσμα ως σήμερα άκομη κάποια α κα τ α σ τ α σ ί α όρθογραφική (έκτος από το δημοτικό σχολείο, όπου από τα 1917 καθιερώθηκε πάγια και ένισια δρθογραφία). Τη βρίσκουμε και σε άλλες γλωσσες που πρωτογράφονται άφού προηγήθηκε διαφορετική γραπτή παράδοση και, καθώς έγινε και σε κείνες, θά περιοριστη και θά λειψη και σε μάς σιγά σιγά.

"Έχομε δύναμις, διότως καὶ νὰ ρυθμίσωμε τὴν δρθογραφία μας στὴ σημερινή βάση, καὶ ἄλλο εἶδος δυσκολίες, διαφορετικό, σχετικές μὲ τὴν ἐφαρμογή, μὲ τὸ ἐφαρμόσιμό της, διδαχτικῆς φύσης, μὲ ἀμεση̄ λοιπὸν πραχτική σημασία. Αύτὲς γεννιοῦνται ἀπὸ τὸ βάρος ποὺ καταντᾶ, τόσο γιὰ τὸ σχολεῖο ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τέτοιου συστήματος ὅσο καὶ γιὰ τὸν καθένα μας σὲ ὅλη μας τὴ ζωή, μιὰ ὑποφερτὴ ἐφαρμογή.

Είναι πραγματικά τέτοιο βάρος η όρθογραφία μας;

Γιά ν' ἀπαντήσωμε στὸ ἔρώτημα αὐτὸ πρέπει νὰ σταματήσωμε λίγο, γιὰ νὰ ξεχωρίσωμε τὶς διάφορες δυσκολίες που παρουσιάζει γενικά ἀπὸ πραχτικὴ ἀποψη ἢ ὄρθογραφία τῆς γλώσσας μας.

Λέγοντας δυσκολίες ἐννοοῦμε ὅχι τις ἀναγνωστικές, καθώς λ.χ. θὰ εἶχαμε ἀν γράφοντας πταιώ καὶ πταισματοδίκης, πτερούγα καὶ πτέρυγα, εἶχαμε νὰ τὰ προφέρωμε φταιώ καὶ πταισματοδίκης, φτερούγα καὶ πτέρυγα, ἢ που θὰ εἶχαμε ἀν γράφοντας λ.χ. σβήνω θὰ ήταν δυνατό νὰ διαβάζαμε σ-βήνω (καὶ ὅχι καθώς κάνουμε ἀναγκαστικά: ζ-βήνω) παρὰ γραφικές, ποὺ μᾶς ἐμποδίζουν δηλαδὴ νὰ γράψωμε σωστά ὅ.τι ταυτίζεται στὴν προφορά.ⁱⁱ

Πηγή καὶ γιὰ τὶς δυσκολίες αὐτὲς εἶναι γενικὰ ἡ Ἑλλειψη ἀντιστοιχίας ἀνάμεσα σὲ γράμματα καὶ φθόγγους καὶ ἴδιαι-τέρως ἡ πολλαπλὴ γραφικὴ ἀπόδοση τοῦ ἴδιου φθόγγου. "Ετσι δύως γεννιοῦνται ἀπὸ περίπτωση σὲ περίπτωση δια-φορετικές καὶ ἀνισες δυσκολίες.

Τὸ Μυτιλήνη λ.χ., τὸ σηματα καὶ τὸ εὐτυχοῦμε, μὲ τὰ δυό του πρῶτα ν. γεννοῦν δυσκολίες γραφικές, ἀφοῦ τ' ὄρθιογρα-

φικὸ σύστημα τῆς γλώσσας μας ἐπιτρέπει νὰ τὰ γράψωμε καὶ διαφορετικά. Ἀλλὰ ἐπιτέλους μάθαμε ὅλοι μας, ὑστερὰ ἀπὸ κάποιο κόπο στὴν ἀρχή, νὰ τὰ γράψωμε σωστά. «Ἔχομε ἔδω πάντοτε νὰ γράψωμε ρίζες, καὶ μὲ κάποια προσοχὴ καὶ μέθοδο στὴ διδασκαλία μᾶς ἔμπεδνονται οἱ σχετικὲς ὄπτικες εἰκόνες. Αὐτὸ τὸ εἶδος δυσκολίες παρουσιάζουν ὅλες οἱ γλῶσσες μὲ δρθιογραφία Ιστορική, ὅσοι ὅμως ἀπὸ μᾶς ἔμαθαν ξένες γλῶσσες, καὶ μὲ πολυπλοκώτερη ἀκόμη δρθιογραφία ἀπὸ τὴ δική μας, ἀποχτοῦν δεξιότητα δρθιογραφικὴ ποὺ συνήθως δὲν τὴν ἔχουν στὴ μητρικὴ γλώσσα, ὡς πρὸς ζητήματα ποὺ δὲν ἀποβλέπουν στὶς ρίζες.

Ἐδῶ θά εἶχαμεν ἀναφέρωμε πρῶτα τίς καταλήξεις
ἡ ἀλλες δύο ἀδειάς τυπων πού συνανήκουν ἀλλὰ πού δὲ γράφον-
ται τὸ ἴδιο. Φυσικά δὲν υπάρχει δυσκολία ὅταν γράφωνται
ὅμοιόμορφα κι ἐνιαία (λ.χ. ὄλα τὰ ρήματα σὲ - (ο) μὲν ω, ὄλα
τὰ θηλυκά δύναματα σὲ - (ι) μὲν η), ἡ τουλάχιστο σύμφωνα μὲν
ἀπλούς κανόνες χωρίς πολλές ἔξαιρέσεις.

‘Αλλιώς ἔχομε δυσκολίες πολὺ μεγαλύτερες παρά γιὰ τὶς ρίζες, δόσο οἱ κανόνες μπερδεύονται μὲν ἔξαιρέσεις βαριές, δυσκολοξήγητες καὶ δυσκολοθύμητες (βιώσιμος-βιοτικός, τιμιώτερος-ἐντιμότερος).

Ακόμη μεγαλύτερη μπορεί νὰ ειναι; ἡ δυσκολία, ὅταν πρόκειται γιὰ τὰ διάφορα δρθιογραφικὰ σημάδια καὶ μάλιστα τὰ τονικά, ὅσο δὲν ἔχουν σημασία γιὰ τὴ σημειωνὴ προφορά. Αὐτὰ εἰναι φυσικὸ νὰ μή μᾶς ἐντυπώνωνται τόσο εὔκολα στὴν ποικιλία τους (*μορφῶδες*—*χασμωδεῖς*) δύσο τὰ ψηφία, ὅταν μάλιστα ἔχωμε νὰ κάμωμε μὲ τὶς τόσο ἀνακόλουθες γιὰ μᾶς σήμερα παραξενιές τῶν διχρόνων, ποὺ ἄλλοτε παρουσιάζονται μακρὰ καὶ ἄλλοτε βραχέα.

· Ή ιεραρχία τῶν δυσκολιῶν αὐτῶν, καθὼς τὶς ταξινομήσαμε, ἔφαρμόζεται καὶ σὲ ἄλλες γλῶσσες· τὴν ἔχομε καὶ στήν καθαρεύουσα. Ἀξίζει μάλιστα νὰ θυμηθοῦμε πώς τὰ λάθη γιά τὰ ὅποια κατηγόρησε προπάντων ὁ Κόντος ὅσους ἔγραφαν καθαρεύουσα εἶναι, καὶ πολὺ φυσικά, ἀπὸ κεῖνα ποὺ καὶ σήμερα εἶναι τὰ συχνότερα: λάθη στοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα, τὴν ὑπογραμμένη καὶ τὰ διπλὰ σύμφωνα, τὰ παραθετικὰ σὲ -(ὅτερος) ή γραφές μὲ (ο) σὲ διμάδες λέξεων καθὼς χρεοστάσιο-γρεωφειλέτης κτλ.

Καὶ τώρα ὑστερά ἀπὸ τὴν παρένθεση αὐτή ἔρχόμαστε στὸ τελευταῖο σημεῖο ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερα, στὸν διάλογον ποὺ κάνουν δυσκολώτερη τὴν ὄρθιογραφία τῆς γλώσσας μας. Δταν ἐπιμένοντας ἀλύγιστα στὴν ιστορικὴ ἀρχή

ὅπως διαμορφώθηκε μὲ τὴν καθαρεύουσα, τὴν ἔφαρμόζωμε καὶ στὴ δημοτική—ἡ ὅπως καὶ νὰ είναι σὲ μιὰ γλώσσα ποὺ δὲν είναι πιά ἡ καθαρεύουσα.

Τὸ σημερινὸ γλωσσικὸ καθεστώς παρουσιάζει, συγκρινόμενο μὲ τὴ γλώσσα ποὺ μιλήθηκε ἐδῶ καὶ δυὸ ἡ δυόμισι χιλιάδες χρόνια νωρίτερα, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἀλλαγὴ στὴν προφορά, ποὺ εἰδαμε ἡδη, δυὸ σημαντικές ἀλλαγές: σημαντικωτατη λεξιλογικὴ ἀνανέωση καὶ νέο σὲ πολλὰ τυπικό.

Ἡ δρθογραφία βρίσκεται σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴ γλώσσα ποὺ παριστάνει καὶ οἱ δυσκολίες τῆς ἴστορικῆς γραφῆς είναι συνάρτηση τῆς γλώσσας: μεγαλώνουν ὅσο ἑκείνη ἀλλάζει. Ἔτσι σὲ πλήθος περιπτώσεις ἡ ἴστορικὴ ἀρχὴ γεννᾷ ἀνοικονόμητες δυσκολίες. Αὐτὸ γίνεται:

α) γιατὶ δὲν είναι εὔκολο νὰ χωρέσωμε καὶ νὰ σφίξωμε τὸ νέο σύγχρονο γλωσσικὸ ὑλικὸ στοὺς παμπάλαιοὺς δρθογραφικοὺς κανόνες ἀτροποποίητους: καὶ ἀπὸ τὸ ἀλλο μέρος

β) γιατὶ δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται πιὰ νὰ στηριχτοῦμε, γιὰ νὰ ἐκφράσωμε τοὺς κανόνες μας, στὸ τυπικὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσας, ἀφοῦ ἡ γλώσσα ποὺ ρυθμίζουμε δρθογραφικὰ ἔχει τυπικὸ διαφορετικό.

Ἄληθεύει, τὸ βλέπομε καὶ ἐδῶ, ἡ εὐαγγελικὴ ρήση, πὼς τὸ καίνουριο κρασὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔξακολουθῇ νὰ φυλάγεται μέσα στὰ παλιὰ ἀσκιά, γιατὶ ἀλλιῶς «ρήγνυνται οἱ ἀσκοὶ, καὶ ὁ οἶνος ἔκχεῖται καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπόλλυνται» (Ματθ. 9. 17).

Καὶ τὸ κύριο είναι νὰ μὴ χαθῇ τὸ κρασί.

Αναφέρω λίγα παραδείγματα σχετικὰ μὲ τὶς καταλήξεις καὶ τὸν τονισμό.

Σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο κανόνα γράφουμε μὲ -ίζω -ισα τὸ ιομίζω καὶ τὰ ἄλλα ρήματα σὲ -ίω καὶ μὲ -ησα τὸν ἀδριστὸ τὰ ρήματα σε -ῶ. Καὶ δὲν δύμας ἀκόμη φυλάξωμε, σὰν ἔξαιρέσεις, ρήματα καθὼς δακρύωδα, δανεῖζα δάνεισα, ἀθροίζω ἀθροίσα κτλ., πῶς θὰ γράψωμε, τὰ χαιρέτησα, κείλησα ζωγράφησα, μεθησα, μήνυσα, ἐγχείρισα ἀλλιῶς παρά Ἔτσι, σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο ποὺ σχηματίζουν σημερά τὸν ἐνεστώτα τους; Γιατὶ δὲν θέλαμε νὰ φυλάξωμε τὶς ἀρχαίες γραφές: χαιρέτισα (χαιρετίζω), κείλισα (κεντισα), μέθησα (μεθύνω), μήνυσα (μηνύω), ζωγράφησα (ζωγραφέω), ἐγχείρισα (γεγχειρέω), θὰ μεγαλώνωμε ὑπερβολικὰ τὶς δυσκολίες τοῦ κανόνα μας γιὰ τὴ γραφὴ τοῦ ἀστρίστου τῶν ρημάτων σὲ -(ισα).

Καὶ πῶς θὰ τονίσωμε τὰ ὄντα σὲ -ιος -ια -ιν -ιν;

Ο ἀριθμὸς τους είναι στὴ γλώσσα μας σήμερα πολὺ μεγαλύτερος παρὰ στὸ ἀρχαῖα καὶ οἱ λέξεις σημαντικὰ διαφορετικές:

-ιο : σκίνος, (πρίνος), σπίνος ἔχιος καρκίνος, (Τασαντίνος Ἀκραγαντῖνος), Αινος, Κωσταντίνος Κρυπτίνος κρίνος φυος δηλεκίνος βεδονινος καπούτσινος μανταρίνος ραβίνος ταρταρίνος Ντινος Κρινος Μαρινος Πιπινος Μαρτζαβίνος Μαλιντρίνος,

-ια : Κωσταντίνα Φανστίνα Μαρινα Κατερίνα Κατίνα Παντίνα Πιπινα Μπουμπούλινα Χριστίνα Λινα Μινα Νίνα Ελενίνη Σαλαμίνη Αρτοτίνα ακτίνα πίνη κουρτίνα καρίνα μπετζίνα κοινολίνα σοντανίνα προβατίνα

καρδερίνα λαγίνα καβορδίτα ἀραβίνα γιατρίνα δικηγορίνα τσαχτίνα ζιρα

ψιρίνα αξινα σινα αβερίνα φετούνα φουτίνα,

-ιο : καπελίνο μαρασκίνο μαντολίνο κυπριοδίνο Βερολίνο Βελεστίνο Ναβαρίνο Πενίνο Τουρινο,

-ιν : δελφίνι (δελφίζ-δελφίνος), λυθρίτη (ἔρυθρηνος), καρίνι (κάρυμπος), κορίνι (κόρφινος)-καναρίνι καρδερίνι λοιστρίνι μαρταρίνι σκαρπινί Κεραπτάρι.

Οἱ ἀρχαῖοι περισπούσαν τὰ δίνος ποίνος, δξυναύ δμως τὸ σκυνος κ. δ. καὶ ἀκόμη περισπούσαν τὰ ὑπερδιυλλαβία προσηγορικὰ σὲ -ηνος, ἐκτὸς δμως ἀπὸ τὸ καρκίνος, καὶ τὰ κύρια σε -ηνος, καὶ σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἡρωδιανοῦ (2. αι. μ. Χρ.), τὰ «ίταλικά» σὲ -ηνα.

Θὰ σεβαστοῦμε τὸν ἀρχαῖο κανόνα; Καὶ ἂν τὸν φυλάξωμε τουλάχιστο γιὰ τὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς λέξεις, καὶ ζητήσωμε νὰ τὸν ἔφαρμόσωμε, πῶς θὰ τὸν διατυπώσωμε, ἔτσι ποὺ νὰ ἔξοικονομήσωμε τὶς ἀρχαῖες γραφές μέσα στὸ νέο ὑλικό;

Θὰ σημειώνωμε παντοῦ περισπωμένες, ἀκόμη καὶ στὸ θουτηνα, ψηφίνα, Πεπίνα, Νίνα, ἀκόμη καὶ στὸ κοφίνη, ποὺ έχει τὸ α βραχύ. Ή μὲ ποιά δαχτυλουργία θὰ συμβιβάσωμε τὶς προσταγές τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν μὲ τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ λογικὴ καὶ ἀνθρωπινὴ λύση;

Μπορεῖ βέβαια νὰ ἔχῃ κανεὶς γιὰ καθεμία ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές ὅποια γνώμη θέλει καὶ ίσως μερικοὶ νὰ τὶς ξένους γιὰ ἀνάξεις νὰ γραφοῦν, ἀφοῦ πολλές τους είναι ξενικές ἡ χαιδευτικὲς ἡ σπάνιες καὶ δπως καὶ νὰ είναι δὲν ὑπάρχουν στὸ σύνταγμα ἡ τὴ νομοθεσία. Μιὰ καὶ ξένημε διπλόχρονο καὶ ἡ παρουσία του στὸν παραλήγουσα, μὲ ο στὴ λήγουσα, γεννᾶ διδιάκοπα καὶ ὑποχρεωτικὰ τὸ διλημμα καὶ τὴν ἀπορία «δξεία η περισπωμένην», είναι διαγκη νὰ ξένωμε στὴ γραμματικὴ μας καὶ τὸ ι είναι διπλόχρονο καὶ η παρουσία του στὴ γράφωμε, μὲ ο στὴ λήγουσα, σεννᾶ διδιάκοπα καὶ τὸ διπλόχρονο καὶ τὴν ἀπορία «σωστά» τ' ἀρχαῖα σκηνος, σπάνιας, λυθρίτη καὶ νὰ σημειώνωμε, καθὼς ἀρχίζει νὰ γίνεται (σκίτπο, ψεξτε) δ, τι τόνοθλόμενο στὸ ταχηγίνα, τὸ κινητο καὶ τὸ βελούνιο. Χρειαζόμαστε κανόνα μελετημένο καὶ πραχτικὸ σὲ κάποια ἔφαρμόσιμη πάντοτε βάση, ποὺ νὰ ἐκφράζῃ τὴ συμφωνία μας νὰ γράφωμε σωστά δ, τι λέμε, μὲ περισπωμένες, δη γίνεται, εἰδημή χωρὶς αὐτές.

Φαίνεται ίσως ἀστείο νὰ γίνεται δημόσια συζήτηση γιὰ τέτοιο ζήτημα καὶ νὰ μᾶς ἀπασχολή δ τὸνός ποὺ πρέπει νὰ πάρῃ ἡ ἀραβίνα καὶ τὸ μαρτολίνο ἡ τὸ κινητο, ποὺλ χειρότερο είναι δμως δ, τι γίνεται τόσον καιρό λεροκρύφια καὶ χωρὶς γνώση τῆς κοινωνίας σὲβάρος τῶν παιδιῶν τῆς μὲ τὸν ξεθυμασμένο ὄρθογραφικὸ ιστορισμό, ποὺ γυρεύει νὰ ἔφαρμοστῇ καὶ στὴ μητρική μας γλώσσα. Καὶ ίσια ίσια γιὰ ν' ἀποφύγωμε καὶ στὰ χρόνια πούλ έρχονται ένδεχόμενες παραπλανητικὲς λερεμάδες τῶν συνηγόρων του είναι καλὸ νὰ ἔρχωνται καὶ τέτοια ζητήματα στὴ δημοσιότητα γιὰ νὰ βρῇ ἡ λύση τους τὴν κύρωσή της.

Είναι δικαιολογημένη μας ἀπὸ τὴν ὄρθογραφία τῆς κοινῆς γραπτῆς γλώσσας νὰ είναι ἔτσι ρυθμισμένη, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ διδάσκῃ, νὰ διδάσκεται καὶ νὰ μαθαίνεται, σὲ σᾶλα τὰ δημοτικὰ σχολεία, ἔτσι ποὺ δ κάθε πολίτης νὰ γίνη ίκανὸς νὰ γράφῃ σωστά τὴ γλώσσα του, καθὼς είναι χρέος του

Τὸ πρόβλημα τῆς ὄρθογραφίας μας

ἀλλὰ καὶ δικαίωμά του. Καὶ διάριανδες πολίτης ἔχει νὰ καταρτιστῇ γι' αὐτό, δισού εἰναι παιδὶ 7–10 χρονῶν. Τότε θὰ μάθῃ πῶς γράφουν καὶ πῶς πρέπει νὰ γράφῃ καὶ διδοὺς στὴ γλώσσα του τὰ θηλυκὰ μὲ (ι) στὸ τέλος – νίκη, βρύση, ἐλατοστή, φανή – καὶ τί τόνος σημειώνεται στὸ (ι) αὐτό, διταν τονίζεται.

Παιδιά, δάσκαλοι καὶ γονεῖς, δλοι μας ξέρομε πῶς αὐτό δὲν εἶναι τόσο εὔκολο. ‘Η προσπάθεια νὰ κανονίζωμε τὸ γράψιμο τῆς νέας μας γλώσσας σύμφωνα μὲ ἀρχὴ ριζωμένη 2 $\frac{1}{2}$ χιλιάδες χρόνια πίσω ἔχει καὶ πικρούς καρπούς.

‘Αλλὰ καθὼς εἴπα, οἱ ἀρχαῖοι κανόνες δυσκολεύονται καὶ γιὰ δἄλλο λόγο, ἐπειδὴ ἔχασαν τὸ στήριγμα τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς.

‘Ας πάρωμε παραδείγματα σχετικὰ μὲ τὸ γράψιμο τῶν θηλυκῶν:

α) νίκη—ράχη, κάππαρι, χάρι—πῆχν.

β) ψυχή, καλή—φανή, διπλή.

γ) χώρα, χελώνα — πεῖνα, παῦλα, τρῦπα, — γυναικα, χῆρα, προίκα,

δ) μιλιά, δεξιά, παλιά—ἀρραβωνιαστικεά, γλυκειά.

Θὰ δούμε πῶς καὶ ἔδω δένδρος καὶ ἀλύγιστος ἐτυμολογισμὸς τῆς Ιστορικῆς ἀρχῆς μεγαλώνει τὶς ὀρθογραφικές δυσκολίες τῆς νέας γλώσσας.

Βέβαια, γιὰ τὸν Ιστορικό, τὸν ἐπιστήμονα, τὸ λόγιο, τὸ γραμματιζούμενο—ποὺ μὲ κάπτοι ἀριστοκρατικὸ ἀκκισμὸ ἐλληνομάθειας ἐνδιαφέρεται καὶ χαίρεται νὰ δῃ καθρεφτισμένη στὴ γραφὴ τὴν ἐτυμολογία —καὶ ποὺ ξέρει ἡ θέλει νὰ ξέρῃ τὴν ἀρχαία γλώσσα—φαίνεται εὔκολο τὸ γενικώτατο ἀξιωματικὸ τῆς Ιστορικῆς ὀρθογραφίας: γράφε σύμφωνα μὲ τὴν ἐτυμολογία· κατὰ τὸ πῶς καὶ ἀπὸ ποὺ σχηματίστηκε κάθε λέξη ἡ τύπος: νίκη—ράχη — ἐκατοστό, τρῶγε — τρώμε.

‘Η «Ιστορικὴ» δημως αὐτὴ «ἀρχὴ» πρέπει γιὰ τὴν πράξη τῆς ζωῆς—γιατὶ ἡ ὀρθογραφία τῆς κοινῆς γλώσσας δὲν εἶναι θεωρία παρὰ καθημερινὸ σωστὸ γράψιμο ἀπὸ μέρος δλων μας, μικρῶν καὶ μεγάλων —πρέπει γιὰ τὶς σχολικές ἀνάγκες νὰ κομματιαστῇ σὲ πολλούς κανόνες.

Καὶ πρέπει—τὰ «πρέπει» αὐτὰ δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ξεφύγωμε—πρέπει οἱ κανόνες αὐτοὶ νὰ πάρουν διατύπωση γραμματική, ποὺ νὰ τοὺς κάμη διδάξιμους, εὔκολοθύμητους, πραχτικούς.

Καὶ πρέπει πρὶν ἀπ' δλα—σὰν πρωταρχικὸ αἴτημα τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς διδασκαλίας—οἱ ὀρθογραφικοὶ κανόνες τῆς νέας γλώσσας νὰ μὴν προϋποθέτουν γνώση τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς.

‘Οσοι φοίτησαν μόνο στὸ δημοτικὸ σχολεῖο—συχνὰ μάλιστα χωρὶς ν' ἀποφοιτήσουν—δηλαδὴ τὰ 92 $\frac{1}{2}$ ο) τουλάχιστο τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ποὺ δὲ θὰ συνεχίσουν τὶς σπουδές τους παραπάνω—δὲν εἶναι δυνατό νὰ υποχρεώνωνται νὰ μυηθοῦν πρῶτα στὰ γραμματικὰ φαινόμενα τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Εἶναι αὐτονόητο.

Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ κρίνωμε τὸ περιστατικὸ αὐτό, δχι μὲ τὴ δική μας ἐλληνομάθεια καὶ ψυχολογία, ποὺ κάμαμε ἐπιτέλους σπουδές ἀνώτερες καὶ ζοῦμε στὴν πρωτεύουσα, καὶ τὰ παιδιά μας ἀπὸ μικρὰ ἀναπνέουν διάχυτο κάποιον ἀέρα παιδείας, παρὰ νὰ θυμηθοῦμε καὶ μιὰν ἀλλη μεγαλύτερη ‘Ελλάδα. ‘Εκαποντάδες χιλιάδες ἐλληνόπαιδα μὲ πολὺ διαφορετικές προϋποθέσεις πλημμυρίζουν κάθε μέρα τὰ σχολεῖα ποὺ θὰ τοὺς δώσουν τὸ πνευματικὸ φωμί, ἀπὸ γονεῖς γεωργούς ἢ ἐργάτες, μὲ γλώσσα συχνὰ ίδιωματικὴ ἢ ξένη, καὶ πρέπει νὰ μυηθοῦν δλα τους στὰ μυστήρια τῶν διχρόνων γιὰ νὰ γράφουν τὴ γλώσσα τους σωστά.

Μιὰ καὶ βασιστοῦμε δημως στὴν ἀρχὴ αὐτή, οἱ ἀπλοὶ φαινομενικοὶ παλιοὶ κανόνες θρουβαλιάζουνται συχνὰ σὲ κανόνες μὲ ὀπτελείωτες ἑξαρέσεις καὶ ἀντιεξαιρέσεις καὶ ἀν θέλωμε νὰ μείνωμε πιστοὶ στὴν ούσια τους, δηλαδὴ στὶς ἀρχαίες γραφές, είμαστε υποχρεώμενοι νὰ τοὺς ἀντικαταστήσωμε μὲ πολυπλοκώτερους καὶ πιὸ δυσκολοθύμητους. ‘Ετσι λ.χ.

Α) Γιὰ τὸ πῶς θὰ γραφῇ τὸ τελικὸ (ι) τῶν θηλυκῶν.

α) Τὰ θηλυκὰ σὲ—(ι), θὰ δρίζη δι κανόνας, γράφονται μὲ η: ‘Ἐλένη, νίκη, γῆ, ψυχή, κάμαιρη.

Γράφεται μὲ υ, θὰ δρίζεται παρακάτω, τὸ πῆχν, ἐκατοστυ, χιλιοστύ.

Γράφεται μὲ ι τὸ ἄνοιξι, ἀντάμιωσι, βάρτισι, βούσι, βρύσι, γέμισι, γενσι, δύναμι, ζάχαρι (ροδοζάχαρι), θλῖψι, θύμησι, κλειδωσι, κόλυσι, κονόδρασι, κόψι, λάμψι, ξεφάντωσι, δψι, πέρασι (κακοπέγασι, καλοπέρασι), πλύσι, ωάχη, σταύρωσι, στῦψι, φτέρι, φώτισι, χάρι, γιὰ νὰ παραλείψωμε ἐντελῶς τὰ ὀπτελείωτα λόγια καθὼς κυβέρνησι, συνειδῆσι κτλ.

β) Τὰ θηλυκὰ σὲ—η (καὶ σὲ δ, τι ἀλλο φωνῆν) παίρνουν στὴ λήγουσα δέξια: ψυχή, καλή.

Παίρνουν περισπωμένη τὸ γῆ, φανῆ, ἀμνυγδαλῆ, λεοτῆ, ἀλωπεκῆ..., τὸ ἀπλῆ, διπλῆ, τριπλῆ... πολλαπλῆ, τὸ χρυσῆ ἀργυρῆ, λινῆ.... Τὸ ‘Αθηρᾶ, Ναυσικᾶ...¹⁵

Γιὰ διατύπωση καὶ κατοχύρωση τῶν κανόνων αὐτῶν ίδιαιτέρως εἰχαμε, δσο θέλαμε νὰ στηριχτοῦμε στὴν ἀρχαία γραμματική, τρία στηρίγματα: ‘Η ζάχαρι γράφεται μὲ ι, ἐπειδὴ μιὰ φορὰ σχηματίζονταν σάκχαρις σακχάρεως αἱ σακ-

γάρεις. Ἡ φακῇ παίρνει περισπωμένη, ἐπειδὴ μιὰ φορά, πρὶν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς, λέγονταν φακέα καὶ συ-
ναιρέθηκε σὲ φακῇ. Τὸ λινῆ, χρυσῆ εἶχαν ἄλλοτε ἀρσενικὸ-
συναιρεμένο σὲ -οῦς : λινοῦς, χρυσοῦς.

Εἶπαμε σώμας πάως δὲν είναι δυνατόν ν' ἀπαίτοῦμε καὶ νὰ προϋποθέτωμε γυνώστη τῆς ἀρχαίας γλώσσας ἀπ' ὅποιον γράφει τὴ σημερινή. Ἐπειτα ἑκτὸς ἀπ' αὐτό, δὲν καταλαβαίνει καλά καλά τὸν ὄρο «συναιρεμένος» ὁ σημερινὸς πολίτης, ἀφοῦ λ.χ. δὲ συναιρεῖται οὕτε θὰ μποροῦσε νὰ συναιρεθῇ μὲ δημοιο τρόπο στὴ γλώσσα μας σήμερα τὸ παρέα σὲ παρῇ (τὸ ἀρχαῖο ἦ προφέρουνταν ἐ καὶ ἔβγαινε φυσικά ἀπὸ τὴ συνεκφώνηση τοῦ ἔα). Ἀλλὰ καὶ δικόμη, ὁ κανόνας πού καταφεύγει στὸν ὄρο «συναιρεμένος», δὲν είναι κὰν καθοδηγητικός, οὕτε γιὰ τὴν καθαρεύουσα ποὺ τὸν διδάσκει, ἀφοῦ θὰ ἐπρεπε γιὰ νὰ τονίσωμε σωστὰ νὰ ξέρωμε, πίσω ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀττικὴ διάλεκτο, ποιὰ θηλυκὰ προφέρουνταν ἀσυναίρετα, καὶ νὰ μὴ δημιουργηθῇ λ.χ. ἔξαφνα κανένα ψυχέα-ψυχῆ, ποὺ νὰ δικαιολογήσῃ ἔνα μας ψυχῆ μὲ περισπωμένη.

Ἐδῶ μᾶς ὁ δῆμος ὁ παραστισμὸς καὶ ή ἐλλειψη αὐτοτέλειας στὴν ὀρθογραφικὴ ρύθμιση τῆς μητρικῆς γλώσσας.

‘Ακόμη μεγαλύτερες είναι οι τονικές δυσκολίες ότι θελήσωμε νά φυλάξωμε τὸν ἀρχαῖο τονισμὸν στὴ μακριὰ παραλήγουσα καὶ τὰ μακρόχρονα δίχρονα τῶν θηλυκῶν σὲ -α.

"Εχομε ἐδῶ, κοντά σὲ πλῆθος νέα θηλυκά (χειώνα, σκύλα, κούκλα, γάτα, λαφίνα), που ἔπιτέλους μποροῦμε νὰ κανονίσωμε τὸν τονισμό τους, όπως αὐτὸς θὰ μᾶς βόλευε καλύτερα, τ' ἀρχαῖα πού είχαν περισπωμένη, εἴτε πρωτόκλιτα σὲ η-αγεν. -ης εἴτε τριτόκλιτα. Μιὰ καὶ σχηματίζομε ὅμως πιὰ στήμερα ή πείνα τῆς πείνας, ή παύλα τῆς παύλας καὶ ή χήνα τῆς χήνας, ή προίκα τῆς προίκας, καὶ μᾶς είναι ἀδύνατο νὰ ἐπικαλεστοῦμε τὸ ἀνύπαρχτα γιὰ τὴ σημερινὴ γλώσσα τῆς πείνης, τῆς παύλης, δ καὶ ή χήν, ή προίξ τῆς προίκας, δὲν ἀπομένει, δοσο ἐπιμένομε νὰ διατηροῦμε τὴν περισπωμένη, ἀλλο ἀπὸ τὸ ν' ἀραδιάζωμε στὸν κανόνα μας γιὰ τὴν δέξεια ποὺ θὰ παίρνουν στὴν παραλήγουσα τὰ θηλυκὰ σὲ -α, σὰν ἔχαιρεσεις, δλα δσα θὰ παίρνουν περισπωμένη. Στὸν ἀκόλουθο πίνακα φαίνονται οἱ κατηγορίες τους:

αίρα, γυναικα, μαία, σφαιρα, χλαινα,
μοιρα, προικα,
πεινα, πειρα, σπειρα, πλατεια, (δικλειδα), κατακλειδα, πλα-
τεια, δέξια, βαρεια, δασεια, τραχεια, άμβλεια,
μουσα—άγνουσα, βρομουσα, έλεονσα, λεχουσα, πατουσα κτλ.

Συσχετιστικός ιστορικός πίνακας τυπικού προφορᾶς και ὀρθογραφίας

ἀπανταχουσα, πικροκυματουσα, μανδρικατουσα κτλ., καθως και τα κύρια σε -ουσα,
πανδα, (λευγα),

γλωσσα ρωγα και τα θηλυκα σε -ωρα, προστηγορικα και κύρια: Δραπετσενα, Μηχανικα κτλ.

σφηνα, Σωτηρα και τα θηλυκα σε -ηρα: λειχηνα, σπληρα, σφηνα, χηρα κτλ., αφιδα, αχτιδα, βαλβιδα, κοηπιδα, κηλιδα, σφραγιδα,

σκιτα, κηισα, πιρα και διάφορα άλλα θηλυκα σε -ιρα (βλ. παραπ. σ. 32), Κρισι,

σφυρα, σπληριμυρα, Συρα, τρυπα, μινγα, μαζα — βρακα, μεμβρανα, σκαλι.

*Έχουν άκομη το δίχρονο της παραλήγουσας μακρό και θά επρεπε να πάρουν περισπωμένη στὸν πληθυντικὸ τὸ δριμη, ηλινη, μυρικη, διη, ίλη, νικη, σιιλη, φρικη, Ἀφροδιτη, τσουνιδη, άνια, τιαρα, αισχυνη, εύθυνη, ζυνη, λυπη.

Οι ἀρχαιοι κανόνες είναι καλοι και ἀγιοι. Το ζήτημα είναι πώς μεταφράζονται στη νέα γραμματικη, πώς θα ξεφύγωμε τις μεγάλες ἀπομνημονευτικές δυσκολίες που γεννοῦν.

Δὲν είναι βέβαια ἀπαλλαγμένες ἀπὸ δύμοιους κανόνες και ἄλλες γλῶσσες, ἐκεὶ δώμας γίνεται αὐτὸ σὲ μικρότερο βαθμό, ἔτσι δι γνωστὸς γολλικὸς κανόνας γιὰ τὸ γενιους, chouix, joujoux κτλ.) και δὲν ἀποβλέπουν σὲ τόνους χωρὶς σημασία γιὰ τὴν προφορὰ παρὰ σὲ ψηφία, ὅπτικες εἰκόνες ούσιαστικώτερες που σχετίζονται μὲ τὸ σῶμα τῆς λέξης, και δηνας και νὰ είναι μᾶς ἐντυπώνονται πιὸ εύκολα ἀπὸ τις ὅπτικες εἰκόνες τῶν τονικῶν σημαδιῶν, που μὲ τις μοιραίες νεοελληνικές ὄρθογραφίες (λ.χ. νῆκαι, κρῆνος) μπερδεύμαστε και γινόμαστε ἀνίσχυροι νὰ τις συγκρατήσωμε.

*

Πήραμε μιὰ εἰκόνα τῆς ὄρθογραφίας μας, μὲ τὰ προβλήματα που παρουσιάζει, δηνας διαμορφώθηκε στὴν ἀρχὴ του αἰώνα μας. Τὴν ἑρχόμενη φορὰ θὰ δούμε ποιὰ ἀπάντηση ἔδωσε ἡ ιστορία τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας και πώς παρουσιάζεται σήμερα τὸ πρόβλημα τῆς σχολικῆς μας ὄρθογραφίας. Ἐτοιμάζοντας τὴ μεθαυριανὴ μας ἔρευνα θὰ εἶχαμε νὰ ρωτήσωμε ἀκόμη σήμερα :

Ποιὰ θέση θὰ πάρωμε στὴν ἀπαγόρευση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, που ζήτησε νὰ ἐμποδίσῃ κάθε προσπάθειά μας γι' ἀπλοποίηση; Νὰ είναι ἀλήθεια ὁ δρόμος που ἀκολουθησε στὸ 19. αι. ὁ κανονισμὸς τῆς ὄρθογραφίας μας ὁριστηκὸς και ἀγύριστη ἡ ἀπόφαση του ἔθνους; Και ἀποφασίστηκε ἀληθινὰ ἀπ' αὐτὸ ὁ, τι ἔγινε;

Είναι πιὰ πολὺ ἀργά νὰ πραγματοποιήσωμε κάτι πού θὰ ήταν σωστὸ ἕκατό χρόνια ωρίτερα, και θὰ είμαστε γι' αὐτὸ καταδικασμένοι σ' αἰῶνα τὸν ἀπαντα νὰ μαλλιοτραβιούμαστε μὲ σλες τις ἀτελείωτες μικροδυσκολίες που είδαμε; "Η νὰ ύπαρχη διέξοδος ἀπὸ τὸ τυφλοσόκακο που μᾶς ἔσπρωξε ἀνεπαίσθητα τυφλός ἐτυμολογισμός, δικαιολογημένος ἐπιτέλους δταν γεννήθηκε, ἀναχρονιστικός δύμας πιὰ στὶς μέρες μας, που τόσο ἀλλάξαν και ἀλλάζουν οι γλωσσικές, ψυχολογικές και κοινωνικές προϋποθέσεις;

Και ἀκόμη: Νὰ είναι μοιραίο τὸ δίλημμα: η σλοσπως ὡς τώρα και ὅλο και πιὸ δύσκολα και μπερδεμένα η σλων κατάργηση και γενικὴ ἀπλοποίηση σὲ δλο τὸ μέτωπο; η νὰ ύπαρχη γιὰ μᾶς τοὺς σημερινοὺς και κάποια συμβιβαστικὴ λύση, που χωρὶς νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴ βάση τῆς ἀρχαίας ὄρθογραφίας θὰ ἔξικονομήσῃ τις πιὸ ἀνυπόφορες δυσκολίες;

"Η ἀπάντηση δὲν είναι, νομίζω, δύσκολη. "Ο, τι ἔγινε είναι δύσκολο νὰ δημιουργήσῃ ὑποχρέωση γιὰ τὰ χρόνια που θ' ἀκολουθήσουν.

"Η ιστορία βέβαια δὲν ξεγίνεται. "Ο, τι ἔγινε ἔγινε. Ναι· ἀλλὰ τὴ συνεχίζουμε και τὴν ξαναδημιουργοῦμε κάθε μέρα.

Περασμένες ἀποφάσεις βαραίνουν δίχως ἀλλο στὸ παρὸν και ρίχνουν τὸν ίσκιο τους και στὸ μέλλον.

Αὐτὸ δύμας περισσότερο ἀληθεύει γιὰ τ' ἀτομα παρὰ γιὰ τὰ ἔθνη. Στὰ ἔξηντα και ἐβδομήντα χρόνια δὲν ἔχει πιὰ κανεὶς τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ, τι θὰ μποροῦσε νὰ είχε κάμει εἰκοσι και σαράντα χρόνια ωρίτερα.

Πῶς είναι δύμας δυνατὸ τολμήση ἔνα ἀτομο προκαταβολικὰ ν' ἀπαντήσῃ γιὰ τὶς ἑρχόμενες γενεὲς τοῦ λαοῦ του;

"Ενας λαός μὲ τὰ αἰώνια νιάτα, που τοῦ χύνουν μὲ κάθε γενεὰ και μὲ κάθε χρόνο καινούριο αἷμα στὶς φλέβες και τοῦ ἀνανεώνουν τὸν ψυχισμό, δὲ γερνᾶ τὸ ἴδιο.

Είναι «πολὺ ἀργά» είναι γι' αὐτὸ δύσκολο κι ἐπικίνδυνο νὰ τὸ πῆ λαὸς ὀλόκληρος. Γιὰ λαὸ ζωντανὸ δὲν ἔχει οὔτε νωρίς οὔτε ἀργά παρὰ ἀδιάκοπο ξανασυνταίριασμα τῶν περασμένων στὶς ἀξιώσεις τῆς ζωῆς και τὶς ἀνάγκες τῆς μέρας. Παράδοση και τύποι, χρήσιμοι και ἀπαραίτητοι ὡς ἔνα σημεῖο, δὲν μπορεῖ νὰ γίνουν σάβανο τῶν ζωντανῶν.

'Αλλὰ τὸ τι ἔχει νὰ γίνη θὰ ἔχωμε τὴν εύκαιρια νὰ τὸ ἑξετάσωμε στὴ δεύτερή μας συγκέντρωση.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΟΜΙΛΙΑ

Κυρίες καὶ Χύδιοι,

Τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ὄρθογραφίας μας.

Εἰδαμε πῶς φωνητική στὰ παλιά χρόνια, γίνεται στὴν ἐποχὴ περίπου τοῦ Χριστοῦ Ιστορικὴ μὲ τὶς ἀναπόφευγες πιὰ ἀνορθογραφίες. Πῶς, ὅφου καθιερώθηκε τὸν τελευταῖο αἰώνα μαζὶ μὲ τὴν καθαρεύουσα ἡ Ιστορικὴ ἀρχή, ἡ ὄρθογραφία τῆς μητρικῆς γλώσσας γίνεται, μὲ τὰ ψηφία προπάντων ποὺ πῆραν τὴν ἴδια προφορὰ καὶ τὰ ὄρθογραφικὰ σημάδια που ἔχασαν τὴ σημασία τους, ὅλο καὶ πιὸ πολύπλοκη καὶ δυσκολούποταχτη σὲ κανόνες. Καὶ εἰδαμε πῶς τὸ ὄρθογραφικὸ σύστημα ποὺ κληρονομήσαμε ἀπὸ τὸν τελευταῖο αἰώνα, μὲ τὸν ὑπερβολικὰ θεωρητικὸ του χαραχτήρα, τὸν ἀλύγιστο ἐτυμολογισμὸ καὶ τὴν κάποια ἐπιδειχτικὴ ἀδιαφορία γιὰ τὶς πραχτικὲς ἀνάγκες μιᾶς ἀληθινὰ ἔθνικῆς γλώσσας ἔδειξε καθαρώτερα τὸ ἀδιέξοδο ποὺ μᾶς δόηγει ὁ Ιστορισμός, ὅταν προπάντων πᾶμε ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα στὴ μητρική μας γλώσσα καὶ ζητήσωμε νὰ ρυθμίσωμε καὶ αὐτὴν ὄρθογραφικά.

Ο τρόπος ποὺ ἔξελίχτηκε ἡ ἐλληνικὴ ὄρθογραφία ως τὶς μέρες μας παρουσιάζει ἀλήθεια στὸν παρατηρητὴ φαινόμενο ἐκπληχτικό, ποὺ δὲν τοῦ λείπει κάποια μεγαλοπρέπεια καὶ ποὺ δύσκολα θὰ τὸ ξαναβροῦμε στὴν Ιστορία δλλων λαῶν.

Γιατὶ μὴν τὸ ξεχνοῦμε, ἐνῶ μὲ τὴ γραφή ζητοῦμε νὰ παραστήσωμε τὴ σύγχρονη ζωντανὴ λαλιά, χρησιμοποιοῦμε ψηφία καὶ σημαδάκια, ποὺ καὶ νὰ μὴν ηταν πάντοτε ἀρχαῖα, καθὼς τὸ εἴδαμε γιὰ τοὺς τόνους, εἶχαν τὴ σημασία τους 2 καὶ $2\frac{1}{2}$ χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ μᾶς.

Πόσα δὲν ἀλλάξαν στὸν κόσμο καὶ στὴν ἐλληνικὴ ζωὴ ἀπὸ τότε ποὺ ἡ γῆ ἐπαυσε νὰ προφέρεται μὲ η καὶ μὲ περισπωμένη, μὲ ἐ, σὲ ἥχο δηλαδὴ μουσικό, ποὺ ἀνεβοκατέβαινε ἡ φωνὴ.

Ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τότε δλόκληρη ἡ ἐλληνικὴ ἀρχαιότητα, μὲ τὸν ξεχωριστὸ τῆς κόσμο καὶ τὸ ἀνθισμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς. Ἀλλαξαν ἡ θρησκεία, ἡ κρατικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωή, χάθηκε δὲθεμὸς τῆς σκλαβιᾶς καὶ ἔγινε διαφορετικὴ ἡ θέση τῆς γυναικός, οἱ ἀρχαῖοι ἐλληνες ἔγιναν πολίτες ρωμαῖοι καὶ ἐπειτα ρωμαῖοι, ἡ γῆ ποὺ κατοικοῦσαν εἶδε ἀτελείωτες ἀλλαγές καὶ κάθε εἶδος ἐπιδρομές καὶ καταχτήσεις—καὶ ἀπόμενε ώστόσο ως σὲ μᾶς τοὺς σημερινούς, τοὺς τόσο διαφορετικούς, ἀμετάβλητη

ἡ συνήθεια, στὸ παραμικρὸ ποὺ θὰ γράψωμε νὰ ξαναθυμίζωμε σὲ κάθε λέξη καὶ μὲ κάθε συλλαβή, σὰν τὴν πιὸ πολύτιμη ἀρχαῖα κληρονομιά, τὴν προφορὰ τῶν ἀρχαίων, ως καὶ τὴν προσωδία ἀκόμη καὶ τὴ μουσικότητα τοῦ τονισμοῦ τους· πράματα ποὺ δὲν ηταν δυνατὸ νὰ φυλαχτοῦν στὰ χείλη μας, ποὺ τὸ ἄψυχο χαρτὶ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τ' ἀναστήσῃ σὲ κανούρια ζωὴ καὶ ποὺ καλά καλά οὔτε ξέρομε ἀκριβῶς πῶς ηταν.

Καὶ γεννιοῦνται τὰ ἐρωτήματα: Πῶς θὰ ἔξακολουθήσῃ αὐτὴ κατάσταση καὶ τί μπορεῖ νὰ γίνη;

Ἐτσι θὰ ἔχωμε στὴ σημερινή μας συγκέντρωση τὴν εύκαιρία νὰ δοῦμε ποιάν ἀπάντηση δίνει σ' αὐτές μας τὶς ἀπορίες ἡ Ιστορία καὶ πείρα ἀπὸ τὶς τελευταῖες δεκαετίες, ως σὲ ποιὸ σημεῖο μᾶς ἰκανοποιοῦν αὐτά, τί ἀλλο προτείνεται καὶ τί είναι στήμερα δυνατὸ νὰ γίνη.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ζήτημα δὲν εἶναι βέβαια καθαρὰ ἐπιστημονικό. Ἐπηρεάζεται δι καθένας στὴν κρίση του βασικά, πρωταρχικά, ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ θέση ποὺ παίρνει γιὰ νὰ τὸ ἀντικρίση καὶ ἀλλες γενικώτερες ἀπόψεις κοινωνικές. Ὅπάρχει δῆμως πάντοτε, νομίζω, ὅρκετὸ περιθώριο γιὰ νὰ ἔκτιμηθοῦν ἀντικείμενικά μερικές κοινωνικές ἀνάγκες καὶ δυνατότητες.

*

Τὴν ίδεα τοῦ ὄρθογραφικοῦ Ιστορισμοῦ καὶ ἐτυμολογισμοῦ, ποὺ γίνεται δλο καὶ πιὸ ἀλύγιστος στὸ 19. αἰώνα, ἀναθεωρεῖ καὶ περιορίζει στὸν 20. δημοτικισμὸ μόδι, ἡ μεγάλη πνευματική κίνηση ποὺ στὶς τελευταῖες δεκαετίες διαδέχτηκε τὸν ἀρχαῖο.

Αὐτὸ ἔγινε πρῶτα ἐπειδὴ δημοτικισμὸς ἔξαρχης ἀντικριστεῖ κατά βάση διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μόδι θέση τοῦ ἐλληνισμοῦ πρὸ της, εἶδε ἐσωτερικώτερη τὴ σχέση τους, καὶ φρόντισε μὲ ἀγάπη νὰ καλλιεργήσῃ τὴ μητρικὴ γλώσσα.

Φανερώθηκε αὐτὸ πρῶτα, ἀμεσα καὶ ἀμέσως, στὸ γλωσσικὸ ίδιανικό, καὶ ἐπειτα, πιὸ δειλά, καὶ στὴν ὄρθογραφία: Πραγματιστικώτερο ἀντικρισμα τοῦ σκοποῦ της, σεβασμὸς ως ἔνα σημεῖο τῆς πατροπαράδοτης ὄρθογραφίας, ὅχι δῆμως φετιχισμὸς καὶ ἀποθέωση τῆς Ιστορικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ ἀνοχὴ καὶ ἔξικονόμηση καὶ κατ' ἀρχὴν χειραφέτηση ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ τῶν κανόνων τοῦ Ἡρωδιανοῦ.

Στὴν ίδια στάση ἔσπρωχνε παράλληλα καὶ ἡ πράξη. Ἡ πραχτικὴ καλλιέργεια ποὺ εἶδαμε τῆς νέας γλώσσας εἶχε μεταφέρει ἐπιτέλους τὸ κέντρο τοῦ βάρους ἀπὸ τὴ μα-

κρινή ἀρχαιότητα στὸ ζωντανὸ παρόν. Καὶ παραφουσκώνοντας δὲ καὶ περισσότερο τὸ κοκαλιασμένο ὄρθογραφικὸ πλαίσιο ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ καθαρεύουσα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ γιὰ τὸν ἑαυτό της δὲν ἀργησε νὰ τὸ σπάσῃ.

Ποιὸς θ' ἀποφάσιζε νὰ γράψῃ, δοσο κι ἀν ἐπιμέναν οἱ φιλόλογοι, τὸ φιλεῖ, διδάκως ἢ διδάκως, ταινῆτα, λάδι, τώρα;

Καὶ τελευταῖα, ἔνας τρίτος λόγος ποὺ βοήθησε εἶναι πώς διδημοτικισμὸς ἔδειξε ἑξαρχῆς οὐσιαστικὸ καὶ ἐνεργὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς πραγματικὲς ἀνάγκες τῆς πατιδείας.

‘Η μεταστροφή που ἔφερε δημοτικισμὸς στὸ ὄρθογραφικὸ ζήτημα ήταν, ίδιως στὴν ἀρχὴ, προπάντων θεωρητικὴ. Ἀδικοκατηγορήθηκε μάλιστα συχνὰ γι’ αὐτὸν ἀπὸ τρίτους, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὀπαδούς τῆς καθαρεύουσας, πῶς τοῦ ἐλειψε τόχα τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ βοηθοῦσεν ἡ ἀπλοποιηθῆ ἡ τόσο δύσκολη ὄρθογραφία. Λίγοι σχετικά εἶναι ὅσοι εἰχαν δοκιμάσει στὶς περασμένες δεκαετίες νὰ νεωτερίσουν. Καὶ αὐτὸν γιὰ πολλοὺς λόγους.

Πρώτα ή διαίσθηση ή ή σκέψη πώς ήταν ἀσύμφορη
ή διμέτω πη προσπάθεια.

Καλὸς βέβαια νὰ γραφῇ ἀμέσως τὴν μητρικὴ γλώσσα μὲ λογική, ὑποφερτή, συγχρονισμένη ὄρθογραφία μιὰ καὶ καλή—καὶ ἔχουμε στὴν στραβογραφία τῆς Κηφισιᾶς, τού σέρνει παντοῦ τὰ δυό της σσ τόσα καὶ τόσα χρόνια, μιὰ ἀπόδειξη γιὰ τὸ πόσο δύσκολα ἔριζώνονται γραφεῖς ποὺ μιὰ φορὰ συνηθίστηκαν—πολὺ πιὸ σπουδαῖο ὅμως νὰ ἔσπαζε ὁ πάγος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ νὰ δεχτῇ ὁ κόσμος νὰ γράφῃ ὅπως μιλεῖ: μητέρα, πηγάδι, προῖκα καὶ ὅχι μητρῷ, φρέαρ φρέατος, προὶς πραιτός. Ἀργότερα βλέπομε τί ἔχει νὰ γίνη μὲ τὴν ὄρθογραφία καὶ τὶς περιστωμένες.

„Αλλωστε, ένω σχετικά με τό γλωσσικό τύπο ξεκαθαρίστηκε γρήγορα κι εύκολα σχετικώς τό όξιωμα «γράφε τή γλώσσα που μιλεῖ», δταν ἔρθωμε στήν όρθογραφία, σὲ λαούς μὲ παράδοση ιστορική πολυαίρων δὲν καλοφαίνονται μέσα στὸν ιστορισμὸ ποὺ δείχνει ἡ όρθογραφία τους τὰ ὄρια ποὺ θὰ δρίσουν τις ἀξιώσεις τους γιὰ μιὰ «σωστή» καὶ ἀπλὴ όρθογραφία. Αὔστηρά «λογική» όρθογραφία είναι δύσκολο νὰ βρεθῇ ἔχω ἀπὸ τή φωνητική.

Αλλά είναι καὶ κάτι ἄλλο, γενικώτερο, που ἐμπόδιζε. Οι όρθιογραφικές μεταρρυθμίσεις είναι, μόλις μάλιστα ἀποβλέψουν σὲ σημαντικώτερες ἀλλαγές, καὶ καθειστές πάντα δύσκολες. Εύκολώτερο νὰ πειστοῦμε νὰ γράψωμε ἀντὶ μῆτηρ, που δὲν τὸ λέμε, μῆτέρα, ποὺ τὸ λέμε, παρὰ νὰ γράψωμε μήτιο μὲ δυὸ γιντες. Τὸ ἔσφυνσμα τοῦ ματιοῦ δὲν τὸ δέχεται,

δέν τὸ ἀποφασίζει. Τὸ μητέρα ἐπιτέλους, εἶναι σὰ νὰ λέμε,
εἶναι γλώσσα μας, γλώσσα μου, ἐνῶ τὸ μιτέρα, τὸ πιδό, τὸ
χλέο. ὅχι.

"Ετσι δείχτηκε καὶ ὁ ΨΥΧΑΡΗΣ ὁ ἴδιος συντηρητικὸς στὸ ζῆτημα τῆς γραφῆς, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες, συνήθως δικαιολογημένες ἔξαιρέσεις, καὶ ἀπὸ τούς νεωτερισμούς ποὺ δοκίμασαν ἄλλοι σιγά σιγὰ ἀργότερα, μὲν ἀρκετές διαφορές μεταξύ τους καὶ ἀνακολουθίας κάποτε ὁ καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του, γενικεύτηκαν λίγοι σχετικὰ (ἔτσι τὸ ἀναφορ. ποὺ, ποὺ γράφεται τώρα ἔτσι καὶ στὸν καθαρεύουσα) ¹¹.

‘Η ὁρθογραφία ἄλλωστε ἔχει νόημα δῖται θεμελιώνεται σὲ ὁμαδική συνήθεια, καὶ δὲν ἡταν εὔκολο νὰ δημιουργηθῇ ἔγκυρα αὐτὸς ἀπὸ τις σκόρπιες ἀτομικές προσπάθειες τῶν λογοτεχνῶν προπάντων, ποὺ σὲ χρόνια δίσεχτα τιμοῦσαν τὴν διωγμένη ἀκόμη Ἑλληνική γλώσσα.

Μέσα στις άπλοποιητικές προσπάθειες τῶν χρόνων αύτῶν έχουμε νὰ ξεχωρίσωμε τ' ὀρθογραφικὸ σύστημα που διατυπώθηκε καὶ σὲ σχολικοὺς κανόνες ὑστερ' ἀπὸ τὸ 1917.

Τὸ νέον γλωσσικὸν καθεστώς πού νομοθετήθηκε μὲ τὴ γλωσσοεκπαίδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ὡς γλώσσας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἔδωσε ἀφορμὴν νὰ θεσπιστῇ ἀπὸ τὸ Ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας μιὰ ιστορικὴ πάντα ἀλλὰ μεταρρυθμισμένη δρθιογραφία τῆς δημοτικῆς ὡς σχολικῆς γλώσσας.

‘Η ὁρθογραφία αὐτή παρουσιάζεται σὰν πρώτη καὶ μόνη ὑπεύθυνη ἐπί σημειούμενων της μητρικῆς γλώσσας, που βοηθεῖ νὰ ταχτοποιηθῇ κάποια μοιραία ἀναρχία, που εἰχαμεὶ ήδη καὶ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα καὶ ποὺ ἀναγκαστικά γίνεται πολὺ μεγαλύτερη στὴ δημοτική.

Παρουσιάζεται όχι μόνο στ' αναγνωστικὰ 15 χρόνων ἀπὸ τὰ 1917 ὡς σήμερα καὶ στὰ ὑπόλοιπα βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ σὲ πλῆθος ἀλλα ἐξ ὧν σχολικά, παιδικά, λογοτεχνικά καὶ ἄλλα βιβλία, ἥδη ἀπὸ τὸ 1912.¹⁷

Σύμφωνα μὲ αὐτή διατυπώθηκε γιά πρώτη φορά στήν ίστορία τῆς έλληνικής γραμματικῆς καὶ παιδείας σύστημα νέων δρθιογραφικῶν κανόνων καὶ νέα ὁρθογραφίκη πατροπαράδοση τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν γραμματικῶν.¹⁸

Καὶ τελευταῖς, ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἔδω Ιδιαιτέρως, προσπαθεῖ νὰ ἔξιοκνομήσῃ δόσο γίνεται πιὸ ἀνώδυνα τὴν ἀν-

τινομία τῆς Ἰστορικῆς ἀρχῆς ἐφαρμοσμένης στή νέα γλώσσα, καὶ νὰ συμβιβάσῃ μὲ τὴν καθιερωμένη δόρθιογραφία τὶς διδαχτικές δυσκολίες, ρυθμίζοντάς τις σὲ νέα τρόπο ποιητική μὲν η βάση ἐνὸς μετριασμένου Ἰστορισμοῦ.

Γιὰ τὴν ἀκρίβεια θὰ ἐπρεπε ἄλλωστε νὰ προστεθῇ πῶς ὡς πρὸς μερικὰ τουλάχιστο σημεῖα εἶχε προτρέψει ἡ κοινὴ χρήση, ἀκόμη καὶ κείνων ποὺ ἔγραφαν ἡ γράφουσν τὴν καθαρεύουσα. Γιατὶ οὗτε τὰ ἐσωτερικὰ ὅρο στὰ νέα σύνθετα γράφονταν πιά, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φιλολόγους ἢ δοσους τοὺς ἀκολουθοῦν, μὲ ψιλὴ καὶ δασείας ἐλληνοδρᾶμαικύς, ἀστροδρᾶμονχος, ηραγκοδρᾶματης), οὕτε τὸ ἀρχικὸ ὅ μὲ δασεία, δπως λ.χ. σημειώνεται ἀκόμη στὸ 'Ελληνογαλλικὸ Λεξικὸ τοῦ Βλάχου (φεῦμι, φεζιλεύω, φεμπελεύω, φόκα, φούμι, φοσύλι, φολαντζῶ, φόλοι, φοδάκιρο, φόδι, φόδα, φοῆζα, φουθοῦντι, φουφῶ, φῶμη), οὕτε καὶ ἡ ὑπογραμμένη σημειώνεται στὶς ρίζες τῶν λέξεων, καθὼς γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίγακα:

ἄδης ἄδων ἀπάδω στιγμάδω συνεργοῦ ἄστις φόδη φόδεῖον τοιαγωδία τραγωδός κωμωδία μελωδία ραγωδία ὑμιτρωδία φαλιωδία προσωδία μογωδία διωδία ποικιλωδία πολυωδία θρητρωδία καφωδεῖον ἐπωδός ἀθώος ἀναθεώφσκω ἀποθήτσκω ἀρκτήρος Ἀχελῶς δῆδες δᾶδη δαδηφορία δημῶν διάττω ἐνῶ ἐρωδίος ζῶν ζωοκλέπτης ζωτροσφία ζωθρίλος ζωφόρος ἐώς ζωνύμιων ζώδιον ζωδιακός Ἡρώδης Ἡρωδιανὸς ἡρῷων Θράκη Σαμοθράκη καλώδιον κεντρῷος Κῶος λάδι λαδώνω λαδικὸ ληστῆς ληστεύω ληστρικὸς ληστραχος ληστοφυγόδικος μητρῶον Μυστῶον πατρῷος περίστωον πρεσινῶος πρόγην πρόδρομος (πλάφη) Πτίωον ραδιονργία ορστώη σύζω τωσόντι τωγα υπερῷον κορής ω φόδην ἐπωάξω.

ἀδιστερῷ δεξιᾷ δημοσίᾳ ίδιᾳ λάθος κύκλων κοινῇ τῆς (καιεῖσε) (συγῇ σπουδῇ τριχῇ)—παρωχημένος ἀνικοδόμηθι κατώησε κτλ.

Οι ἀρχές τῆς μεταρρυθμισμένης καὶ ἀπλοποιημένης αὐτῆς ὀρθογραφίας, διατυπωμένες καὶ ὑποστηριγμένες λίγα χρόνια νωρίτερα,¹⁹ μποροῦν νὰ συνοψιστοῦν στις ἀκόλουθες προ- γραμματικὲς ἀρχές:

Α. Ἡ ὁρθογραφία τῆς νέας μας γλώσσας δὲν είναι δυνατό νὰ ρυθμιστῇ μὲ τὴν ἀλύγιστη ἐφαρμογὴ τῆς ιστορικῆς ἀρχῆς, μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἐπιχειρήθηκε σὲ παλιότερα χρόνια.

Λόγοι κοινωνικοί, έθνικοι, ἐκπαιδευτικοί, ἀπαριτοῦντα πλοποιηθή ή Ιστορική μας όρθογραφία.

Β. Τ' ὄρθιογραφικὸ σύστημα τῆς μητρικῆς γλώσσας πρέπει νὰ ρυθμιστῇ ἔτσι ποὺ νὰ μπορῇ νὰ διδάσκεται καὶ νὰ μαθαίνεται μὲ κανόνες γραμματικούς σχετικά εύκολοι θύ-

μητους (σταματηστε, τρωμε, με περισπωμένη, καθώς τὸ τρῶγε), ποὺ νὰ μην προύποθέτουν τὴ γνώση τῆς ἀρχαίας γλώσσας καὶ γραμματικῆς.

Γ. Ἐχομενά λογιαριάσωμε στὸν κανονισμὸ τῆς ὄρθογραφίας τῆς νέας κοινῆς τὴ σημασία ποὺ ἔχει γία μᾶς σήμερα ή ἀρχαὶ φιλογία καὶ γλώσσα, καὶ ζωὴ ή καθαρεύ-

Δ. Θά φυλάξωμε λοιπόν τή βάση τῆς ιστορικῆς γραφῆς. Θά τὴν πάρωμε ὅμως γίνεται κακό, χωρὶς νὰ δίνωμε ὑπερβολική σημασία οὕτε στὴ μορφωτική της ἀξία οὕτε στὴν ἀξία τῆς ἐτυμολογικῆς διαφάνειας καὶ τῆς λογικῆς συνέπειας.

Ε. Θά σεβαστοῦμε τὴ γραφὴ τῶν ἀρχαίων λέξεων δόσο γίνεται (πηδᾶ μὲ η καὶ ω).

Θ' ἀθετήσωμε ὅμως τὴν ἴστορικὴν ἀρχὴν ὃσο πρόκειται γιὰ τύπους ὅχι ἀρχαὶ οὐς ἢ καὶ γενικούς κανόνες τῆς νέας γλώσσας, γιὰ πράχτι κέκες ἢ διδαχτικὲς ἀνάγκες;

α) ὅπου κρίνονται αὐτές ἐπιτάχτικές (γιατί ἀλλιῶς δὲν είναι εὔκολο νὰ διατυπωθῇ κανόνας λ.χ. φακὴ μὲ δέεισα).

β) δταν ἔτσι δὲν ἐρχόμαστε σὲ ἀμεση ἡ μεγάλη ἀντίθεση μὲ τὴν ὄρθογραφία τῆς ἀρχαίας γλώσσας (λ.χ. λάδι, πηδᾶς, χωρὶς ὑπογραμμένες).

Σύμφωνα μὲ τίς ἀρχές αὐτές, ποὺ ἔχουν φυσικά στήν ἐφαρμογή κάποια ἐλαστικότητα καὶ ποὺ δὲν ἐφαρμόστηκαν τότε σὲ ὅλη τους ἐντελῶς τὴν ἕκταση²⁰, ἀποκλείστηκε ἡ φωνητικὴ γραφή καὶ κάθε ριζικώτερη λύση καὶ ἐπιδιώχτηκε νὰ γράφωνται ὅσα γίνεται πιὸ ἀπλὸ καὶ φωνητικά:

α) ὅλες οἱ ξένες λέξεις καὶ καταλήξεις

β) οἱ ἄλλες ὃν ἐ ε σ ἑλληνικὲς λέξεις, ποὺ δὲν είναι φανερή ἡ σχέση τους μὲ τὶς γυνωστές ἀρχαῖες, καὶ ἀκόμη

γ) ρυθμίστηκαν ή ἀπλοποιήθηκαν μερικές γραφές τῶν ἀλλοιαγμένων ἀπό τὸ ἀρχαῖα καταλήξεων (λ.χ. θέληση μὲ -η) καὶ ψηφίων η δρθογραφικῶν σημαδίῶν μὲ γενικὸ δρθογραφικὸ χαρακτήρα. λ.χ. καταργήθηκαν οἱ ὑπογραμμένες (καὶ ἀπό τις καταλήξεις), περιορίστηκαν κάπως οἱ περισπωμένες, τὰ γγ (σὲ δῆθελος τοῦ γκ: ἄγγελος, ἀλλὰ ἔγκι, πουγκι) καὶ ή χρήση τοῦ διπλοῦ ρρ (μόνο σὲ ὅσες λέξεις ἔχουν αὐτὸ ἀπό τὴν ἀρχαῖα γλώσσα) κτλ. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ γράφονται λ.χ. οἱ ἀκόλουθες νεώτερες ἐλληνικές ή ξένες λέξεις φωνητικά:

Μὲ ε, ι, ο, μὲ σύμφωνά ἀπλὰ καὶ μὲ β, γκ.

A. Λέξεις ξένες.

τρέοντας—τάλιρο—ίσιος (παιδιακίσιος ἀργίσιος)—ξήρι:
κλοτσῶ καστίζω μόλις φοδάκιο φοινάντσο φομαντικός σο-
βινισμός, -όνος (βαθόνος), -ότο (ταιρύτο), -όδος (λιμοκοντόδος),
-όνι (παγόνι μακαρόνι).

Μ' ἔνα λ: βούλι καβάλα πάγκελα κολάρο μαξιλάρι πουλί σέλα
τάλιρο τροοῦλος, -έλα: κανέλα κασέλα κοπέλα μασέλα μηροστέλα
σαρδέλα κτλ., -έλι-έλο-ούλης -ούλα-ούλι -πουλος-πουλα-πούλι,
γκ: άτσιγκανος ξήρι ούγκια πουγκιά ρέγκα τσαγκάρης.

Β. Λέξεις ἐλληνικές.

ἀγόνι (ἀγώνι), βύδι (βύδι), ίσκιος (ίσκιος), γλιτώρω (γλυ-
τώρω), λιανός (λιειανός), λιμέρι (λημέρι), λιώρω (λειώνω), ξι-
πάζω (ξυπάζω), φτιάνω (φτειάνω), τίς (τότες), τραβώ (τραυνώ)
—(μὲ απλά σύμφωνα): πόκαλο πουνί κούκος κούκουδο κούκου-
νάρι κούκουνται κουλός κουλούντι μάρα.

ρρ ή ρ: θάρρος παλλοροια ισοφροτία συφροή—άσπρορρουχα ἐλ-
ληρορρουμανικός κακορίζιμος μισορραγισμένος σιγορροῦρω συχιο-
ρρωτώ προρραφαλιτικός.

Παράλληλα μὲ τὶς βασικές αὐτές ἀρχές ἐφαρμόστηκαν οἱ
ἀκόλουθες κατευθυντήριες γραμμές:

Α) Θά νεωτερίσωμε σὲ μιὰ γραφή η θά δδηγηθοῦμε στὴν
προτίμηση μας ἀνάμεσα σὲ πολλαπλοὺς ὄρθιογραφικούς τύ-
πους δταν ἔτσι καθιερώνωμε γραφή ἀπλούστερη.
"Οχι λοιπὸν ξαίρω ἀντίς ξέρω, ἀκόμη καὶ ἀν ήταν τὸ ξαίρω
σωστό." Επειτα ἀλίμονο, ὄμορφος, ξέξι, τρελός(ἀπὸ τὸ τρηρός)κτλ.

Β) Ἀντὶ νὰ περιοριζόμαστε γιὰ τὴν κρίση μας σ' ἐν αν
τύπῳ θ' ἀντικρίζωμε δσο γίνεται συνολικώτερα τὶς συγγε-
νικές λέξεις. Λ.χ. τὰ ρήματα σε-ώνω μὲ δυὸς (ποὺ είναι
καὶ τὸ ιστορικὸ σωστό), ἀφοῦ ἔχομε ω καὶ στοὺς ἄλλους
ρηματικούς καὶ ὀνοματικούς ἀκόμη τύπους (χλειδώνω αλεί-
δωσα αλειδώθηκα αλειδωμένος ἀλλειδώτος αλειδωμα αλειδω-
μένα). Τὰ ξενικὰ τσαντήρι, χατίρι μὲ η, καθώς δὰ γράφονται
ηδη συχνὰ ἀπὸ πολλούς, ἀφοῦ ἔχομε ηδη τὸ ποτήρι, ποτι-
στήρι κτλ.

Γ) Θά φυλάξωμε η θὰ δημιουργήσωμε χρήσιμες δια-
κρίσεις, ἀναγνωστικές η γραφικές.

Λ.χ. χώρισμα σου μ' ἔνα δεύτερο τόνο στὴ λήγουσα, ἀφοῦ
προφέρεται, φέρε μου το ἀλλὰ η μοῖσα μου χωρὶς δεύτερο
τονικό σημάδι γιὰ τὸν τόνο που δὲν ἔγκλινεται πιὰ στὴ
γλώσσα μας.

Δ) Δὲ θὰ φυλάξωμε διακρίσεις περιττές καὶ ἐπι-
βαρυντικές.

"Έτσι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ σημειώνεται η βαρεία στὸ συ-
χὸν ἐπίρρημα ώς (ἔως), ἀφοῦ καὶ χωρὶς αὐτὴ τὸ ξεχωρίζουμε

διαβάζοντας ἀπὸ τὸν ὄμορχο σπάνιο σύνδεσμο ώς. Μόνο ποὺ
θὰ γεννούσαμε ἐνοχλητική γραφική ἐπιβάρυνση.

Ἐπίσης δλα τὰ θηλυκὰ σὲ -ιά γράφονται μὲι: πλατιά, γλυκιά,
μακριά, κακιά, ἀρραβωνιστικιά, ἀφοῦ ἐκτὸς ποὺ τὸι είναι καὶ
Ιστορικὰ δικαιολογημένο (μιὰ καὶ οἱ τύποι πλατιά κτλ. φαίνε-
ται πῶς ἔρχονται ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικούς πλατέα κτλ.) δὲν
ὑπάρχει ἀναγνωστική ἀνάγκη νὰ ξεχωρίζωνται γραφικά τὰ
θηλυκὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ὄμορχά τους οὐδέτερα καὶ τὰ ἐπιρ-
ρήματα.

Ε) Θὰ κοιτάξωμε νὰ γίνη ἔτσι η ρύθμιση, ποὺ οἱ ὄρθιογρα-
φικοὶ κανόνες νὰ ἔχουν δσο γίνεται λιγώτερες ἐξαιτί-
ος εις. Λ.χ. μὲ περισπωμένη τὸ ἔδω, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ
τὴν Ιστορικὴ ὄρθιογραφία θὰ πάρουν περισπωμένη καὶ δλα
τ' ἀλλα ἐπιρρήματα μὲ μακρόχρονη λήγουσα: ἐκεῖ, ποῦ, αὐ-
τοῦ, ἀλλοῦ, παιτοῦ.

Ζ) "Οπου ὑπάρχουν πολλὰ ὄρθιογραφικὰ σημάδια θὰ προ-
τιμηθῇ δσο γίνεται τὸ ἀπλούστερο, δσο δὲν είναι δυνατὸ νὰ παραμειστῇ τὸ ἀλλο ἐντελῶς.

Η) Θὰ σημειώνεται δξεία στὴν παραλήγουσα μὲ διχρονικό τῶν
νεώτερων τύπων.

Σύμφωνα μὲ τὴν τελευταία αὐτή ἀποψη παίρνουν δξεία μαζί
μὲ τὸ ςείλι, φασόντι κτλ., δλες οἱ ἀκόλουθες λέξεις, ἐκεῖ ποὺ
φυλάγονται τὸν ἀρχαίο κανόνα θὰ δημιουργούσαμε μὲ τὴν
ποικιλία τοῦ τονισμοῦ ἀτελείωτο δσο καὶ ἀδικαιολόγητο
χάσος:

διακός τριάντα - σαράντα, *Nikos Spīros Mārgos*
ἀρράτος γεμάτος κτλ. μαντολάτο
βοριάδες παπάδες ὀκάδες - λαμπάδες πρασινάδες νομάδες
γεράκι λαβράκι ρυάκι - αὐλάκι μουστάκι φαρμάκι
μανούντι (σιμιγδάλι) - κεφάλι στραγάλι
μαξιλάρι λανάρι κελάρι δηράρι - πετεινάρι ζευγάρι
κρεβάτι - παλατι λᾶδι - χάδι
δικηάρι περοπάνι - δρεπάνι ραπάνι
γεφύρι παραμύθι προσύμι φῆμι φωμοτῦρι - ζύγι κοτσύφι στα-
φύλι μολύβι δρτόνι
καρδύδι μῦδι φρύδι κρομμῦδι
δελφῖνι λυθρῖνι καμῖνι - κοφίνι (καρδερίνι καναρίνι)
δρυῖθι (μῆλι)
ἀπῖδι παιχνῖδι δρυῖδι - στασῖδι ταξῖδι φῖδι - βαρῖδι ξῖδι - κε-
ραμῖδι σανῖδι σκουπῖδι
περδῖκι - ποντίκι κατσίκι

Αύτὴ είναι η σχολικὴ ὄρθιογραφία τῆς μητρικῆς μας γλώσ-
σας ἀπὸ τὰ 1917. ^{υπά} Επικρίθηκε τότε ἀπὸ πολλούς γιὰ

τούς νεωτερισμούς πού καθιέρωνε ένω ἄλλοι τή βρῆκαν καὶ τή βρίσκουν μὲ τὸ παραπάνω συντηρητική.²¹

Ἐξελίξιμη σὲ μερικά στημεῖα ἀλλὰ καὶ βαστώντας ὅσο γίνεται τὴν ἀρχαία γραφὴ στὶς ἀρχαῖες λέξεις ρύθμισε προγραμματικὰ τὴν δρθιογραφία τῆς δημοτικῆς σὲ νέα βάση, παραμερίζοντας μέρος ἀπὸ τὶς δυσκολίες πού παρουσιάζονται στὴ γραμματική τῆς.

Μὲ ἀφετηρία τώρα τὴν καθιερωμένη αὐτὴ σήμερα σχολικὴ δρθιογραφία, ἀν ρωτήσωμε τί χρειάζεται νὰ γίνη, θὰ εἶχε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ πώς πρέπει :

Α) Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό της νὰ τροποποιηθῇ καὶ ν' ἀπλοποιηθῇ, διόπου κρίνεται αὐτὸ ἀναγκαῖο καὶ δυνατό.

Β) Σχετικὰ μὲ τὴ χρήσιμο ποίηση της :

α) νὰ ἔφαρμοστη ἀναβολὴ ἀπὸ τὸ 'Υπουργεῖο τῆς Παιδείας καὶ στὰ Νεοελλήνικά αὐτὸ γνώσματα τῆς Μέσης, ποὺ ἡ γλώσσα τους, ὅσο είναι δημοτικὴ ἡ μειχτή, ἔξακολουθεῖ νὰ παρουσιάζῃ ἐκπληχτικὴ ὅσο καὶ ἀσυγχώρετη ἀναρχία, ἀφοῦ συχνὰ καὶ μέσα στὸ ἴδιο βιβλίο φυλάγονται οἱ δρθιογραφίες—καὶ ἀνορθιογραφίες—τῶν διάφορων συγγραφέων τῶν ἀποσπασμάτων, μεγαλώνοντας ἔτσι τὴν δρθιογραφικὴ ἀβεβαιότητα τῶν μαθητῶν.²²

β) νὰ γενικευτῇ ἡ χρήση της ἀκόμη περισσότερο στὶς ἔξωσχολικές ἑκδόσεις, νὰ ἐκδοθῇ κι ἔνας 'Ορθογραφικὸς δὲς δηγὸς, καὶ ν' ἀπλωθῇ σιγὰ σιγὰ στὴν ίδιωτικὴ χρήση σύστημα πού λίγο πολὺ ἀνταποκρίνεται ἡδη σὲ ὅ, τι οἱ περισσότεροι συχνὰ ἐφαρμόζουν—ἄς είναι καὶ ἀσυστηματαποίητα.

Ἐτσι ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ καθιερωθῇ κοινὸς κανόνας, νὰ λείψῃ ἡ ἀκαταστασία καὶ ἡ ἀνορθιογραφία πού γεννᾶ ὁ πληθωρισμὸς τῶν σημερινῶν ἀφθονῶν δρθιογραφικῶν συστημάτων, καὶ νὰ περιοριστῇ ὁ νεοελληνικὸς ἀτομισμός, πού βρίσκοντας στὴν δρθιογραφία κατ' ἔχοχην γόνιμο ἔδαφος, κανονίζει σύμφωνα μὲ τὶς ἀτομικές τοῦ καθενὸς ἰδέες καὶ τῶν ἄλλων τὰ οἰκογενειακὰ δύνοματα.²³

*

Σχετικὰ τώρα μὲ τὸ πρῶτο ζήτημα, τὴν ἀνάγκη νὰ καθιερωθοῦν μεγαλύτερες ἀκόμη ἀπλοποιήσεις, διατυπώνονται ἀπὸ καιρὸ ποικίλα αἰτήματα γιὰ κάθε είδος λύσεις. Νομίζω καὶ ἔγὼ πώς διποὺς ἀκριβῶς ρυθμίστηκε στὰ 1917 ἡ σχολικὴ δρθιογραφία δὲν είναι σωστὸ νὰ μείνῃ, καὶ διτὶ κοντά σὲ μερικὰ ζητήματα μὲ δευτερεύουσα σχετικῶς σημασία είναι πιὰ καιρὸς νὰ γίνη κάτι μὲ τοὺς τόνους γιὰ ν' ἀπαλλαχτοῦμε ἀπὸ κανόνες ἀσυγχρόνιστους, ἀταίριαστους γιὰ τὶς ἀξιώσεις μας ἀπὸ

τὴν δρθιογραφικὴ διδασκαλία τῆς γραπτῆς γλώσσας καὶ ἀληθινὰ ἀστείους.

Ἄλλὰ οἱ φωνὲς πού ἀκούονται πηγαίνουν συχνὰ μακρύτερα, ἔκινωντας ἀπὸ διαφορετικὲς προϋποθέσεις, χωρὶς ὅμως νὰ βρίσκω πώς ἀλλαξαν στὴν τελευταία δεκαπενταετία σηναντικὰ οἱ βασικοὶ δροὶ πού ρύθμισαν τὴ σχολικὴ δρθιογραφία τοῦ 1917. Ὁπως καὶ νὰ είναι τὸ ἐρώτημα πού προβάλλει σὲ πολλοὺς είναι: ν' ἀπλοποιήσωμε λίγο πολύ, ριζικὴ μεταρρύθμιση ἢ συμβιβαστικὴ λύση; Τί είναι καλύτερα νὰ γίνη;

Φυσικά, ἀφοῦ τὰ πράματα δὲν είναι ἀλληλένδετα, ἔνας ίδιωτης ἢ ἔνας συγγραφέας θ' ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο πού προκρίνει, ἐδῶ ὅμως μᾶς ἐνδιαφέρει τώρα ἡ σμερινὴ σχολικὴ γραμματικὴ καὶ δρθιογραφία καὶ μιὰ καθολικώτερη κοινωνικὴ καὶ κρατικὴ χρήση, καὶ τότε θὰ είναι καλύτερα νὰ ρωτήσωμε διαφορειακά: Θὰ ἐπιδιώξωμε κάτι πού νὰ ἐφαρμοστῇ ἀμεσα στὰ χρόνια μας, σήμερα, ἢ μιὰ λύση πού νὰ μπορῇ νὰ ἐφαρμοστῇ μιὰ μέρος ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους μας; Ἀπὸ τὴν ἀποψη, νομίζω, αὐτὴ ἔχομε νὰ κρίνωμε τὶς διατυπώμενές προτάσεις, καὶ αὐτές είναι:

α) ριζικές: Φωνητικὴ δρθιογραφία, μ' Ἑλληνικὸ ἢ λατινικὸ ἀλφάβητο,

β) ἀπλοποιήσεις συμβιβαστικές, ἐλαφρότερες ἢ σχι, καὶ ξεχωριστά,

γ) μεταπολύ μισητοῦ σημερινοῦ συστήματος τῶν τόνων καὶ πνευμάτων.

*

Ἡ φωνητικὴ δρθιογραφία σωστὴ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα σὲ φθόγγους καὶ ψηφία. Στὸ δινομα τῆς ἀρχῆς «γράφε ὅπως μιλεῖς» οἱ ὅπαδοι τῆς ζητοῦν καὶ σὲ μᾶς—μὲ κάποιες διαφορές κατὰ τὰ διάφορα συστήματα—ἀπὸ τὸ ἐνα μέρος νὰ καταργηθοῦν σὰν περιττὰ ἀπὸ τὸ πατροπαράδοτο ἀλφάβητο ὃσα γράμματα δὲν παριστάνουν πιὰ φθόγγους ξεχωριστούς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τοὺς φθόγγους πού δὲν ἔχομε γιὰ αὐτοὺς στὸ ἀλφάβητό μας ίδιαίτερα ψηφία εἴτε διποὺς θ' ἀχρηστευτοῦν, μὲ νέα πιὰ ἀξια φωνητική, εἴτε νέα, παρμένα ἀπὸ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο ἢ καὶ καινούρια ἐντελῶς, εἴτε καὶ ἀπὸ τὰ συνηθισμένα τοῦ ἀλφαβήτου, μ' ἔνα διακριτικὸ σημάδι.²⁴

Γιὰ ἀλφάβητο προτείνεται τὸ Ἑλληνικὸ καὶ ἀπὸ ἄλλους τὸ λατινικό.

Μὲ φωνητικὸ ἀλφάβητο ἔγραψαν, καθὼς εἶδαμε, σὲ περασμένα χρόνια ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Κούστας. Στὸν αἰώνα μας, καὶ ίδιως μεταπολεμικά, κάπως περισσότεροι.²⁵

Καταργήθηκε ἡ Ἰστορικὴ δρθιογραφία καὶ καθιερώθηκε τὸ Ἑλληνικὸ φωνητικὸ ἀλφάβητο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐλλῆνος γλωσσούς πληθυνόντας τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας, καθὼς τὸ βλέπομε στὰ σχολικά τους βιβλία, τὶς ἐφημερίδες καὶ δῆλα δημοσιεύματα, γραμμένα εἴτε στὴν κοινὴ δημοτική, ὅπως διαμορφώθηκε σὲ μᾶς ἔδω, εἴτε σ' ἕνα υπόπτιο, δηλαδὴ ποντικὸ ἰδίωμα, ποὺ γίνεται προσπάθεια, ἀπὸ μιὰ μερίδα τουλάχιστο, νὰ καθιερωθῇ σὰν κοινὴ γλώσσα²⁶.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἀκούονται συνηγορίες γιὰ μιὰ φωνητικὴ δρθιογραφία—σημεῖα τῶν καιρῶν;—καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ γράφουν καθαρεύουσα, ὅπως τὴ διδάχτηκαν καὶ τὴ συνθήσαν, χωρὶς ὅμως ν' ἀποδέχωνται πιὰ καὶ τὴν παλιὰ Ἱδεολογικὴν τῆς βάσης. Καὶ ὑποθέτω πώς μέσα στοὺς σημερινούς νέους ἔχει διφωνητισμὸς τοὺς ἀφθονώτερους ὑποστηριχτές.

Οἱ λόγοι ποὺ πολλαπλασίασαν στὰ χρόνια μας τοὺς συνηγόρους μιᾶς φωνητικῆς δρθιογραφίας εἶναι, νομίζω, οἱ ἀκόλουθοι:

α) κάποιες δυσκολίες ποὺ κρύβει κάθε διάμεση λύση,

β) ἡ μεγαλύτερη καὶ αἰσθητότερη σήμερα κοινωνικὴ ἀνάγκη γιὰ εὔκολο μάθητη ὁρθογραφία, σύμφωνα καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ποὺ ἔγινε πιὸ πραχτικό,

γ) τὸ παράδειγμα τῶν τούρκων, ποὺ καθιέρωσαν ἀποφασιστικὰ καὶ γρήγορα, παρατώντας τὴν ἀραβικὴν τους γραφήν, τὸ κοινὸ εὐρωπαϊκὸ ἀλφάβητο, προσθέτοντάς του μερικὰ διακριτικὰ σημάδια,

δ) τὸ παράδειγμα τῶν Ἐλλήνων τῆς Ρωσίας.

Δὲν πρόκειται ν' ἀσχοληθῶ σήμερα μὲ τὸ ζήτημα τῆς οὐσίας καὶ νὰ ἔξετασω ποιές οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται καὶ σ' ἔνα φωνητικὸ ἀλφάβητο, μὲ ποιοὺς περιορισμούς εἶναι αὐτὸ πραγματοποιήσιμο, ποιὰ ψηφία θὰ ἐπρεπε νὰ τὸ ἀπαρτίσουν καὶ ποιές εἰδικές δυσκολίες θὰ είχαν νὰ λυθοῦν γιὰ νὰ ἐφαρμοστῇ αὐτὸ στὰ Ἑλληνικὰ μας μὲ τὰ πολλὰ τους ὄμόχα (λύπη -λείπεται). Θὰ περιοριστῶ νὰ σᾶς ἐκθέσω γιὰ ποιὸ λόγο τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ διατυπώνονται δὲν ἀφήνουν νὰ μοῦ γεννηθῇ ἐνθουσιασμὸς ἐνεργός, καὶ πῶς κατὰ τὴ γνώμη μου ὁ φωνητισμός, μὲ σᾶς τὸ διαμφισθήτητα πλεονεχτήματά του, δὲν εἶναι σύστημα ποὺ ἔχει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ στὶς μέρες μας, ἀν ἀποβλέπωμε πάντα σχι σὲ θεωρητικὴ ζήτηση παρά σὲ ἀμεσητὴ δράση καὶ γρήγορη ἐφαρμογὴ μέσα στὶς σημερινὲς δυνατότητες.

Ἡ δυσκολία ὑπάρχει δχι μόνο στοὺς οὐσιαστικούς ἀλλὰ ἀκόμη περισσότερο στοὺς ψυχολογικούς ὄρους τῆς Ἑλληνικῆς

Ι ΝΙΚΟΚΙΡÚΔΑ.

Προί, προί, σα σικοθή,
αφύ χτενίσι τα μαλιά τις
αφύ πλιθή, αφύ ντιθή,
εφτίς θα πιάσι τι δυλιά τις.

Νικοκιρύλα, χαροπή,
τιν τεμπελιά δέν τι γνορίζει.
Μετιν πολί τις προκοπή,
αφτί το σπίτι τις ζτολίζει.

Ακύραστι κ' εργατική,
τι νίχτα κάνι ιε νιχτέρι,
στο εργο, τις προσεχτική,
ότι δυλιά κιάν πίς τιν κερί.

Στο σπίτι μέσα μιὰ χαρά,
χαιδέβυν όλι τι μικρύλα
κε τις το λενε καθαρά,
πος ίν' καλί νικοκιρύλα
Πιός αλο σας βοιθά τι μιτέρα ζτις
δυλιές τυ σπιτιύ;
Τι δυλιές κάνετε στο σπίτι;

κοινωνίας καὶ παιδείας. Ἡ Ἐλλειψη μεγάλης νεοελληνικῆς φιλολογίας, ή μεγάλη θέση, πού παίρνει ἡ ἀρχαία φιλολογία στὴν οἰκουνομία τῆς παιδείας μας, ή θέση τέλος πού ἔχει ἀκόμη ἡ καθαρεύουσα στὴν παιδεία καὶ ζωή μας. Καὶ αὐτὰ δὲ, ὅταν προπάντων θυμηθοῦμε τὴ μεγάλη συντηρητικότητα πού ἔδειξε ὡς τὶς μέρες μας ὁ ἔλληνικὸς λαὸς σὲ τέτοια ζητήματα, δημιουργῶν καθεστώς πού δὲν είναι δυνατὸν ὑπέλλαξη παρὰ μὲ δργανικὸν ὥριμασμα, πού θὰ δώσῃ καὶ τὴ δύναμη δημιουργίας νέας ἐποχῆς στὴν ιστορία μας—ἡ μέσα σὲ μιὰ ριζικὴ κοινωνικὴ μεταρρύθμιση καὶ μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῆς βίας.

Καὶ σχετικά μὲ τὴν καθαριότητα πού ἀνάφερα — μὲ δῆλη τῇ μεγάλῃ ἀλλασσή, ποὺ ἔγινε μέσα σὲ τριάντα μόνο χρόνια μὲ τὸ ἀπλωματικόν καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς, καὶ τὴν ἀποκλειστική ἀκόμη θέση πού παίρνει διορθώντας ἡ δημοτική μέσα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο—δὲ νομίζω τῇ δύναμῃ τοῦ παλιοῦ γλωσσικοῦ καθεστῶτος ἀρκετὰ μικρὴ καὶ ἀσήμαντη πιά μέσα στὴ σημερινή μας κοινωνία. Φτάνει μόνο νὰ συλλογιστοῦμε πόσες δυνάμεις πολύτιμες συγγραφικές, δργανωτικές καὶ δημιουργικές τοῦ δημοτικισμοῦ χρησιμοποιοῦνται καὶ ἀφιερώνονται ως σήμερα ἀκόμη εἴτε στὸν τύπο εἴτε σ' ἐργα ἐπιστημονικὰ εἴτε γιὰ ἑκδοση μεγάλων ἐργών πού στηρίζουν τὴν καθαρεύουσα. :

Αλλὰ καὶ τὸν παραλληλισμὸν μὲ δσα ἔγιναν σὲ ἀλλες γλῶσσες δὲν τὸν βρίσκω πειστικό. "Εχομε δίχως ἄλλο γλῶσσες ποὺ πραγματοποίησαν τὸ φωνητισμὸ τῆς Ιστορικῆς τους δρθιγραφίας καὶ ἄλλες πάλι ποὺ δὲν τὸ κατόρθωσαν, οὔτε καὶ στήμερα πρόκειται νὰ τὸ κάμουν.

‘Η μεταρρύθμιστη τῆς γραφῆς είναι συνισταμένη καὶ ἀποτέλεσμα πολλαπλῶν, οὐσιαστικῶν καὶ ψυχολογικῶν ὅρων, γλώσσικῶν, κοινωνικῶν, ιστορικῶν, που ἀπό γλώσσα σὲ γλώσσα καὶ ἀπό λαὸ σὲ λαὸ διαφέρουν. Δὲ σημαίνει λοιπὸν πώς μὲ τὴν ἴδια εὔκολα μπορεῖ νὰ τὴν ἀποφασίσῃ, καὶ ἀκόμη νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ ὁ καθένας τους, οὔτε λ.χ. μποροῦν ὅσο εὔκολα οἱ τοῦρκοι νὰ καθιερώσουν καὶ οἱ γάλλοι φωνητικὸ ἀλφάβητο, καὶ γιὰ καθαρὰ γλώσσικους μόνο λόγους.

**Από τὸν ἀκόλουθο συγκριτικὸν πίνακα φαίνεται πῶς λέγεις ἀπὸ συγ-
γενικὲς ρωμανικὲς γλῶσσες, ποὺ εὔκολα γράφηκαν φωνητικά στὰ Ἰταλ-
ικά καὶ τὰ Ἰσπανικά, μεταγραμμένες φωνητικά στὰ γαλλικά, ποὺ περισ-
σότερο διλαγμένα φωνητικά καὶ μὲ πλήθος δύσης μεγάλες
δυσκολίες ἀναγνωστικές:**

γαλλικά	francese	ιταλικά	ισπανικά	λατινικά
ceint	ζωσμένος	cinto	cebindo	cinctum
cinq	πέντε	cinque	cinto	quinque
sain	γερός	sano	sano	sanum
saint	ἅγιος	santo	santo	sancrum
sein	κόφρος	seno	sano	sinum
seing	ὑπογραφή	segno	signo	signum

Γιὰ τὸν ἕδιο λόγο δὲν μποροῦμε νὰ κάμωμε καὶ ἐμεῖς στὴν Ἑλλάδα ὅ,τι οἱ τοῦρκοι, ποὺ εἶχαν καὶ αὐτοὶ διαφορετικούς δρους, εὐνοϊκώτερους πάντοτε γιὰ μιὰν ἀλλαγῆ.

α) Πρώτα ήταν ἔκει ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς πολὺ μεγάλη υπερβολή, πιεστικώτερη παρὰ σὲ μᾶς. Φτάνει νὰ θυμηθοῦμε πῶς τὰ 29 ψηφία τοῦ νέου φωνητικοῦ ἀλφαριθμήτου παραμέρισαν τὰ 78 ποὺ τὸ ἀραβικὸ ἀλφάριθμο καταντοῦσε νὰ ἔχῃ²⁸ καὶ ποὺ μὲ τὸ νὰ τοῦ λείπουν συχνὰ τὰ φωνήντα δυσκόλευε πολὺ τὸ διάβασμα.

β) Ἀλλὰ οἱ τοῦρκοι δὲν ἔχουν καὶ τὴ μεγάλη π αλι ἀ γραπτή π αράδοση οὔτε τοὺς δικούς μας δεσμούς ήτε τὴν ἀρχαιότητα.

‘Η σύγκριση δὲν είναι έντελῶς δικαιολογημένη, οὔτε γιὰ τις ψυχολογικὲς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται ἐδῶ καὶ κεῖται οὔτε ἀκόμη καὶ γιὰ τὴ σκοπιμότητα καὶ ὠφέλεια ποὺ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ προσδοκήσῃ ἀπὸ τὴν καθιέρωση μιᾶς φωνητικῆς δρθιγραφίας.

γ) Ὑπάρχει κάποια διαφορὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐθνικῆς γενικὰ ψυχολογίας.

Οι τοῦρκοι δέχτηκαν εὐκολά σχετικῶς τὴ μεταρρύθμιστη καθώς φαίνεται, ώς σήμερα τουλάχιστο, καὶ τὴν κρατικὴ πί-εστη πού τὴν ἔκαμε δυνατή. Σὲ μᾶς, ὅπου ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐλ-ληνομάθεια ἔχουν ἀλλη διάδοση καὶ ἔκταση καὶ ὅπου ὅλο-ἔχουν τις ἰδέες τους γιὰ δλα καὶ ἰδίως γιὰ τὴν κοινὴ γλώσσαν καὶ ὀρθογραφία, δὲ μοιάζουμε ὥριμοι γιὰ νὰ σταθῇ σήμερα κάτι ἀνάλογο.

‘Ακόμη καὶ ἡ γλωσσοεκπαίδευτική μεταρρύθμιση τοῦ 1917 πολὺ περισσότερο προοδοποιημένη καὶ ἐφαρμοσμένη μὲ τόστη προσοχή, εἶχε νὰ νικήσῃ τόσες δυσκολίες! Κι ἐπειδὴ μόλις βγῆσαν καὶ τὰ νέα ἀναγνωστικὰ πολλοὶ ἀρχισαν νὰ παραπονοῦνται καὶ νὰ διαμαρτύρωνται γιὰ τὸ ἄβγυν καὶ τὰ ἀφτιά, ὅχι ἀρχαῖες ἐπιτέλους λέξεις, δρθιογραφημένα μὲ β καὶ φ, ἀναγκαστή καμε τότε νὰ τὰ ἔξαναγράψωμε μὲ υ—καὶ ἦταν γενικὴ ἡ ἐπιθυμία τῶν συναδέλφων στὸ ὑπουργεῖο— ἀπὸ φόβο μήπως ο γραφεὶς αὐτὲς δώσουν ἀφορμὴν νὰ δημιουργηθῇ τότε νέο γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ματαιωθῇ ἡ μεταρρύθμιση στὴν ἀρχὴ της.

Καὶ ἔνας τελευταῖος λόγος: 'Η καὶ θιέρωση τῆς νέας κοινῆς ποὺ ἔχει νὰ συντελεστῇ στὸν αἰώνα αὐτὸ μέσα σε μιὰ γλωσσική μεταπολίτευση είναι ἔργο μεγάλο—ποὺ προϋποθέτει ἀπλωματική χρήση τῆς δημοτικῆς σε ὅλο καὶ πλαστύτερους κύκλους ἐκπαιδευτικούς, κοινωνικούς, κρατικούς—καὶ καλλιέργεια πολὺ συντονώτερη ἀπὸ τὴ σημερινή, ποὺ νὰ τὴν ἀναδείξῃ ἄξιο ὅργανο τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Μὲ τὶς οὐσιαστικές ὅμις καὶ ψυχολογικές δυσκολίες ποὺ ἀπομένουν ἀκόμη νὰ ὑπερνικηθοῦν σιγὰ σιγὰ δὲν τὸ βρίσκω καὶ σωστὸ νὰ πειραματιζόμαστε μὲ τέτοιους κλονισμούς ἀδιάκοπους σὲ κοινωνία ποὺ δείχτηκε τόσο εὔαίσθητη. Δυσκολεύομε ἔτσι ἄκαιρα μεγάλη δημιουργική ἐργασία ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνη καὶ ἀπαιτεῖ δλῶ τὴ δύναμη.

Δὲ θέλω νὰ παραγνωρίσω μὲ αὐτὰ τὴ σημασία τοῦ Ιδανικοῦ καὶ μιᾶς προσπάθειας γιὰ νὰ δημιουργήσωμε καλύτερη πραγματικότητα. Γιὰ κάθε ὅμις ἀλλαγὴ χρειάζεται, ἀν εἶναι προσρισμένη νὰ πετύχῃ, ὅχι μόνο νὰ ἔρθῃ ὁ καιρός τῆς ἀλλὰ καὶ μιὰ βαθύτερη δικαιολογία καὶ κύρωση, βγαλμένη ἀπὸ τὴ ζωή. Δὲν προδικάζω ὅ, τι μᾶς κρύβει τὸ μέλλον. Τὸ ἔχω γιὰ ἐνδεχόμενο ἢ πιθανὸ πώς θὰ ἔρθουν γενεές ποὺ θὰ κρίνουν καὶ θὰ αἰστανθοῦν διαφορετικά ἀπὸ μᾶς τοὺς σημερινούς καὶ ποὺ παίρνοντας διαφορετική θέση στὴν ιστορία θὰ χαράξουν νέα, «φωνητική ἐποχή» στὴν ιστορία τῆς δρθιγραφίας μας. Ἄλλα κρίνω τὴν ἐπιδίωξη αὐτὴ σήμερα—δσο δὲν πρόκειται μόνο γιὰ ἀναγραφὴ σὲ καταστατικά καὶ εὐκαιρία γιὰ συζητήσεις—μὲ τὶς προϋποθέσεις τῆς ζωῆς μας οὐτοπική καὶ ἀργόσχολη, ἀφοῦ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ ἐπίδραση ἀποτελεσματικώτερη στὴν πραγματικότητα μὲ ἀλλαγές πραγματοποιήσιμες καὶ πολὺ πιὸ ἀπαραίτητες—καθὼς θὰ δοῦμε πώς εἶναι ἡ τοική.

Μένει τὸ ἐπιχείρημα τῆς εὐκολίας, πώς γράφοντας φωνητικά δρθιγραφοῦμε πολὺ καλύτερα, μὲ ἐλάχιστα δυνατὰ δρθιγραφικά λάθη. Αύτὸ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία πολὺ σωστὸ δσο κρίνομε τὴν δρθιγραφία καθεαυτή, δὲν εἶναι δμως εὔκολο νὰ τὴν ἀποχωρίσωμε, σὰ γλωσσοκοινωνική λειτουργία ποὺ εἶναι, ἔξω τόπου καὶ χρόνου καὶ νὰ τὴν κρίνωμε σὰ φαινόμενο ξεχωριστὸ ἀπὸ τὴν κοινωνία ποὺ τὴν ἔχει, ἀποκλειστικά μὲ τὴ λογική.

Ἡ ἀποψη τῆς λογικῆς καὶ τῆς εὐκολίας ἐφαρμοσμένη στὸ φαινόμενο τῆς δρθιγραφίας, δσο ἡ ρύθμισή της ἔχει ν' ἀποφασιστῇ ἀπὸ ἔνα μέρος τῆς κοινωνίας—δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπιτρεαστῇ καὶ ν' ἀλλοιωθῇ σημαντικά ἀπὸ ἀλλες γενικώτερες ἀπόψεις κι ἔκτιμήσεις, σχετιζόμενες μὲ τὴν ὑπόσταση τῆς δρισμένης κοινωνίας γιὰ τὴν δύσια πρόκειται.

Καὶ θὰ εἶχα μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ κάτι νὰ πῶ γιὰ τοὺς νέους ποὺ εἶχαν τὸ ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθήσουν τὶς δμιλίες αὐτές.

Ἀντιπρόσωποι γενεᾶς ποὺ ἀτύχησε ν' ἀναζητήσῃ τὴ μόρφωσή της σὲ περιστάσεις ἔθνικές ἀνώμαλες, ἐπηρεασμένοι δίχως ἀλλο ἀπὸ τοὺς μέτριους καρπούς παιδείας, ποὺ μὲ τὶς δυνάμεις

ποὺ τῆς δόθηκαν δὲν ήταν δυνατὸ νὰ σᾶς ἐτοιμάσῃ καλύτερα γιὰ τὴ ζωή, καὶ ἐφοδιασμένοι μὲ κάποια ὀρθογραφική ἀβεβαιότητα, εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ κρίνετε τὸ ζήτημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ μὲ τὸ ἀποκλειστικὸ σύνθημα μιᾶς γενικῆς εὔκολίας, ποὺ γίνεται τώρα λίγο τῆς μόδας.

Χωρὶς ν' ἀρνηθῶ τὴν ἀποψη τῆς εὐκολίας στὸ ζήτημα τῆς δρθιγραφίας ἔξήγησα πῶς ἡ μονομέρεια αὐτὴ εἶναι ἀποτη. Συμφωνῶ πώς μέσα στὸ γενικώτερο μορφωτικὸ ἔργο ἡ δρθιγραφία δὲν ἔχει μεγάλη θέση, καθὼς ἀκόμη φαντάζονται μερικοὶ—μαζὶ μὲν ἐλληνικὸ πατριδικό, ποὺ ἀπαθανάτισε μιὰ φορὰ τὴν ἀντίληψη αὐτῆ σὲ μιὰ ἐγκύκλιο σχετικὰ μὲ τὶς εἰσαγωγικὲς ἔξετάσεις στὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα.²⁹

Καὶ ἀναγνωρίζω τὴν ἀνάγκη, καθὼς εἶδατε, γιὰ μιὰ ἀπλοποίηση. Θὰ ἡμουν δμως ὁ τελευταῖος ν' ἀδιαφορήσω γιὰ τὴν ἀνάγκη δρθιγραφικῆς πειθαρχίας. Καὶ εἶναι χρέος μου νὰ θυμίσω πῶς ἡ ἀπόχτηση τῆς γραπτῆς κοινῆς, μὲ τὴν δρθιγραφία της, σὲ δποια βάση καὶ ἀν ρυθμιστῆ, θὰ ἔχῃ πάντοτε νὰ κριθῇ μὲν α δλλο ἀνώτατο σύνθημα, χρήσιμο καὶ σὲ πολλὰ ἀλλα, ποὺ μοιάζει σήμερα κάπως ἀτονημένο, τὸ σύνθημα τῆς πραγματικῆς ἐργασίας. "Ο, τι δλλωστε καὶ ἀν ἀπλοποιήσωμε στὴν δρθιγραφία τῆς γλώσσας μας δσο θὰ μαθαίνουν τ' ἀρχαῖα ἐλληνικὰ θὰ πρέπη νὰ ἔχουν καὶ στὸ μέλλον γιὰ τὴν δρθιγραφία τους γνώσεις ποὺ σήμερα πολλοί, ἀκόμη καὶ φοιτητές τῆς φιλολογίας, δὲν τὶς κατέχουν.

"Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ δὲ θὰ μποροῦσα νὰ κρίνω εύνοικώτερα τὴ φωνητική γραφή μὲ λατινικὸ ἀλφάβητο. Οι συνήγοροί του τὸ ζητοῦν γιατὶ ἔτσι, λέγουν:

α) ξεφεύγομε τὴ μοιραία συσχέτιση καὶ ἀντίθεση τῶν νέων φωνητικῶν γραφῶν μὲ τὶς ἀρχαῖες (λ.χ. πιδό—πηδώ), ἀρα μποροῦμε νὰ τὸ συνηθίσωμε εὔκολωτερα (ρίδο ἢ ρίθιο), καὶ

β) ἀποχτοῦμε ἀλφάβητο κοινό—περίπου, μὴ τὸ ξεχνοῦμε—μὲ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Εύρωπης.

Είναι αὐτὰ στὸ μέρος τους πλεονεχτήματα, ποὺ ἀν εἶναι μιὰ φορὰ ν' ἀποφασιστῇ ἡ φωνητική γραφή δὲν νομίζω νὰ βάραιναν τόσο πολύ, ὥστε ν' ἀφήναμε εὔκολα τὸ δικό μας πατροπαράδοτο ἀλφάβητο.

*

* * *
"Αν γιὰ δσα εἶπα δὲν κρίνω ἐφαρμόσιμο στὰ χρόνια μας ἔνα σύστημα φωνητικῆς δρθιγραφίας γιὰ ἀναλόγους λόγους δὲν μπορῶ ν' ἀποδεχτῶ τὶς βαρύτερες ἀπὸ τὶς ἀπλοποιήσεις της φωνητικῆς γραφής, ποὺ ἀπὸ κατιρό δοκιμάζονται ἡ προτείνονται.²⁰ Τέτοιες εἶναι λ.χ. ἡ κατάργηση τῶν διπλῶν

συμφώνων, ή κατάργηση τοῦ ξ, ψ, ή ἀντικατάσταση μὲ φ, β τοῦ ν στὸ αν, εν κτλ. Δοκιμάστηκε τὸ τελευταῖο στὶς μέρες μας ἀπὸ τὸν Ψυχάρη καὶ ξέρουμε τί δυσφορία εἶχε γεννήσει.

Γιὰ τὴ μεταβατικὴ ἐποχὴ ποὺ ζούμε, τοῦ στρατευόμενου πάντοτε ἀκόμη δημοτικισμοῦ, ἔξήγησα παραπάνω μὲ ποιο μέτρο κρίνω τὴ σκοπιμότητα μιᾶς ἀλλαγῆς, καὶ δὲ νομίζω σωστὸ νὰ παραγνωρίζωμε τὶς ἐκπαιδευτικὲς προπτάντων δυσκολίες καὶ νὰ μεγαλώνωμε τὴν ἀπόσταση τῆς δημοτικῆς ἀπὸ καθιερωμένες ἀρχαῖες γραφές μὲ νεωτερισμούς, ὅσο ἡ γλωσσικὴ κατάσταση δὲν ἔχει περισσότερο ξεκαθαριστῇ καὶ διαμορφωθῆ τελειωτικώτερα.

Ἄλλες πάλι ἀπλοποιήσεις εἰναι ἐλαφρότερες, ἔτσι λ.χ. ἡ πλατύτερη ἐφαρμογὴ τοῦ φωνητισμοῦ στὶς ρίζες τῶν νεωτέρων λέξεων, τὸ νὰ γράφωνται δλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά σὲ -(ι) μὲι (βράδι, δίχτι, στάχτι, δάκρι, χέλι), ἡ ἀναγκαιότερες, καθὼς λ.χ. τὸ νὰ μὴ σημειώνεται ἡ αὔξηση ω στὰ ρήματα ἀπὸ ο, ιδίως ἡ ἐσωτερική (ξόφλησι, ξόδεψα, συνόψισα, κατορθώθηκε, ἐνοχλήθηκα, ύποψιάστηκα, ξορκισμένος, ἀνερροδιασμένος). Ἐδῶ θὰ μπορούσαμε νὰ λογαριάσωμε καὶ τὴν κατάργηση τῆς ὑποταχτικῆς, νομίζω ὅμως πάντοτε προτιμότερο νὰ συναποφασιστῇ αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν καθαρεύουσα, ἀφοῦ καὶ γι' αὐτὴν ἔχει χάρτινη μόνο σημασία, καὶ εἰναι γνωστὸ πόσα λάθη γίνονται ἀπ'δους ἐπιχειρούν νὰ τὴν ξαναζωντανέψουν (νὰ ἔκδηλοίτε, ἐὰν ὑποχρούσθε, ιὰ ἐκτελεῖτε).

Θὰ ήθελα μάλιστα νὰ κάμω τὴν πρόταση νὰ μελετηθοῦν μὲ πρωτοβουλία τοῦ «Υπουργείου καὶ ν ἀ θεσπιστοῦν καὶ γιὰ τὴν καθαρεύουσα, φωνητισμὸς στὶς ξένες καὶ νέες λέξεις, ἀρχικὸ ρ καὶ ὄρχιο χωρίς πνεύματα, καὶ μερικὰ ἄλλα».

Οἱ ἀπλοποιήσεις ὡστόσο αὐτοῦ τοῦ εἰδους, ποὺ μποροῦμε νὰ πετύχωμε στὴ βάση τῆς Ιστορικῆς ἀρχῆς, χρήσιμες καὶ καλές πάντα, εἰναι ἀσήμαντες κοντὰ στὴ σπουδαιότατη εὐκαλία ποὺ κερδίζουμε ἀμα πραγματοποιήσωμε τὴν ἀπλοποίηση τῶν τόνων καὶ πνευμάτων.

*

Ἐτσι ἔρχόμαστε στὸ ζήτημα τῶν τόνων.

‘Ἄσ πρὸς τὴν ἀπόλυτην ἀμεση ἀνάγκην νὰ μεταρρυθμιστῇ τὸ σημερινό μας τονικὸ σύστημα τῆς μητρικῆς γλώσσας δὲν ἀπομένει ὑστερα ἀπ'δους εἰδαμε καμιὰ ἀμφιβολία. Τὸ ζήτημα εἰναι τὶς ἀκριβῶς πρέπει νὰ γίνῃ. Η πιὸ ἀνώδυνη πρόταση ποὺ προτείνουν μερικοὶ εἰναι: Νὰ

φυλάξωμε, γιὰ τὴ γραμματικὴ καὶ τὴ σχολικὴ διδασκαλία, ὅλους τοὺς κανόνες ποὺ ξέρομε ἡ καὶ νέους ποὺ θὰ χρειαστοῦν, κάποτε πολυτλοκωτέρους, νὰ μὴν ἐπιμένωμε ὅμως ὑπερβολικὰ σὲ ὅλους τους, νὰ θεσπιστῇ δηλαδή—πρᾶμα ποὺ ἄρχισε νὰ γίνεται σιωπηλὰ ἡδη σήμερα καὶ ποὺ συλλογίστηκαν μιὰ φορὰ νὰ τὸ ἐφαρμόσουν καὶ στὴ Γαλλία — ἀν ο χὴ καὶ κάποια «οἰκουμένα», καθὼς λένε στὴν ἑκκλησία, γιὰ τὶς παραβάσεις τους στὰ δίχρονα. Νὰ μὴν πολυπειράζῃ λ.χ. ἀν γράφη κανεὶς μας ἡ ὁ μαθητής στὸ σχολεῖο γυρος, τυφος, γελαιμ, παμε μὲ δξεία, τὸ κινητο μὲ δξεία ἡ περισπωμένη καὶ φαντάζομαι, καὶ μὲ, φᾶτε, πρωτοδηνες μὲ περισπωμένη, σπιως κάποτε διαβάζομε.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἰναι βέβαια λύση παρὰ διαιώνιση καὶ χειροτέρεμα τοῦ χάους καὶ τῆς ἀναρχίας. Μπορεῖ ν' ἀνταποκρίνεται καλύτερα στὴ νεοελληνικὴ ψυχολογία τῆς ἀσάφειας, τοῦ «δὲν πειράζει», τοῦ περίπου καὶ τοῦ κατὰ προσέγγιση, τῆς κοντόθωρης καὶ μπαλωματίδικης πολιτικῆς, ποὺ βλέπουμε νὰ ἐφαρμόζεται καθημερινὰ μὲ τόση δικαστανότητη ἀπλοχεριά καὶ ζημία σὲ τόσα φανερώματα τῆς κοινωνικῆς καὶ κρατικῆς μας ζωῆς, δείχνει ὅμως τὴν ἀδυναμία μας ν' ἀντικρίσωμε μιὰ λύση πραγματικὴ καὶ δὲν εἰναι δυνατὸ νὰ τὴν ἀποδεχτοῦμε γιὰ τὴ γραμματικὴ τῆς μητρικῆς γλώσσας.

Ἐνῶ εἰναι ἔμμεση καὶ μασημένη κατάργηση, ποὺ μηδενίζει καὶ τὴ λίγη σημασία ποὺ δίνουν ἡ δείχνουν οἱ περισπότεροι γιὰ τὶς δύσκολες περιστάσεις τοῦ τονισμοῦ, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ζημιώσῃ καὶ παιδαγωγικὰ τὸ σχολεῖο, καθιερώνοντας τὴν ἀβεβαιότητα μὲ γραμματικὴ διδασκαλία ποὺ δὲ θὰ δεσμεύῃ ούτε τὸ δάσκαλο,

“Ο, τι θὰ διδάσκεται στὴ γραμματικὴ τῆς γλώσσας μας θὰ ἔχῃ νὰ εἰναι καὶ σωστό, καὶ θὰ διδάσκεται γιὰ σωστὸ ἐκείνο ποὺ θ' ἀναγνωρίσωμε πώς εἰναι δυνατὸ καὶ νὰ φυλαχτῆ—πρῶτα πρῶτα ἀπὸ κείνους ποὺ τὸ διδάσκουν.

Σοβαρώτερη εἰναι δεύτερη πρόταση, ποὺ φέρνει κάποιο ἀλάφρωμα καὶ παρουσιάζει λύση συμβιβαστική. Νὰ φυλάξωμε τὴ διδασκαλία τῶν μακρῶν καὶ βραχέων καὶ τὶς περισπωμένες, ἀλλὰ νὰ σημειώνωμε πάντοτε δξεία στὰ δίχρονα τῆς παραλήγουσας τῶν δύνομάτων, ἀκόμη καὶ ἀν ήταν μακρόχρονα στ' ἀρχαῖα (σκῆνος, λῦπες), καὶ νὰ σημειώνεται δξεία στὴ μακρόχρονη παραλήγουσα τῶν δύνομάτων ἡ καὶ τῶν ρημάτων τοῦ τύπου πεῖνα, χῆγνα, μῆγας—εἰχα, ωρτοῦσα.

Τέτοια λύση, χρήσιμη πάντοτε στὸ μέρος τῆς παρουσιάζει ὡστόσο ἀρκετὴ ἀντίθεση πρὸς τὶς ἀλλες περιπτώσεις, ποὺ θὰ σημειώνεται ἡ περισπωμένη, εἴτε στὴν παραλήγουσα

είτε στή λήγουσα, καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ δόμως μιὰ ριζικώτερη μεταρρύθμιση τοῦ σημερινοῦ μας συστήματος τῶν τριῶν τόνων καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ τῶν δυὸ πνευμάτων είναι καιρὸς πιὰ νὰ γίνη. Καθὼς ἔγραφα ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, δταν διεξοδικὰ ύποστήριξα τὴν τονική μεταρρύθμιση μαζὶ μὲ δόσους προηγήθηκαν ἡ ἀκολούθησαν, μόνο ἐν α γιατρικὸ κι αύτὸ ριζικὸ ὑπάρχει, νὰ καταργηθοῦν οἱ σημερινοὶ τόνοι μαζὶ μὲ τὰ πνεύματα.

"Αν ἀλήθεια ἔμοιαζε ἀναγκαῖο σὲ περασμένα χρόνια γιὰ τὴν ψυχολογία τῆς ἐποχῆς νὰ ἐπιστρατευτοῦν διάφορα ἐπιχειρήματα, ποὺ νὰ δείξουν πώς οἱ τρεῖς τόνοι καὶ τὰ πνεύματα πρέπει νὰ φύγουν σὰν ἄσκοπο καὶ περιττὸ βάρος, τὸ ζήτημα μᾶς παρουσιάζεται πιὰ σημερα διαφορετικά, καὶ δταν τὸ καλοσυλλογιστοῦμε ἔχομε νὰ ρωτήσωμε: Πῶς ήταν δυνατὸ νὰ βαστοῦμε τόσον καιρὸ καὶ γιατί νὰ φυλάγωμε ἀκόμη ὅλα αὐτὰ τὰ περιττὰ σημάδια, ποὺ βασανίζουν μεγάλους καὶ ίδιως μικρούς, ποὺ ἀν, καθὼς ἔγραψε ὁ Σπύρος Μελάς ἀλλοτε σ' ἕνα του χρονογράφημα, μᾶς χρειάζωνται μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ διακρίνωνται οἱ ἔγγράμματοι ἀπὸ τοὺς ἄγραμμάτους, σημερα κοντεύουν νὰ χάσουν καὶ αὐτή τους τὴ σημασία.

"Ο, τι χρειάζεται εἰναὶ, θὰ δοῦμε, ἔνας τόνος γιὰ τὴν τονισμένη συλλαβή. Η σημερινὴ ποικιλία εἰναι ἀδικαιολόγητο καὶ ἀστείο ἀληθινὰ βάρος, ποὺ δὲν ἔχει τὴ θέση του μέσα στὴ σημερινὴ παιδεία οὔτε ταιριάζει στὴν Ἐλλάδα τοῦ 1932.

*

"Ἄς δοκιμάσωμε ἔνα γενικὸ ἀπόλογισμὸ κι ἔνα ξεκαθάρισμα τῶν ἐπιχειρημάτων ποὺ ἔχουν ἀκούστη σχετικὰ μὲ τὸ τονικὸ ζήτημα.

Μὲ δσα γράφηκαν σὲ περασμένες ἐποχὲς καὶ ίδιως στὰ χρόνια μας τὸ ζήτημα είναι πιὰ ἐντελῶς ξεκαθαρισμένο, πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅτι φαντάζονται οἱ πολλοί. Συνοψίζοντας καὶ συμπληρώνοντας τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι:

Γιὰ νὰ καταργηθῇ ἡ σημερινὴ τονικὴ ποικιλία συνηγοροῦν οἱ ἀκόλουθοι λόγοι:

α) Ἡ ποικιλία τῶν τόνων δὲν ὑπηρετεῖ κανένα ἀπολύτως πραχτικὸ σκοπὸ στὴ νέα μας γλώσσα.

β) Ὁ σημερινὸς τονισμὸς είναι ἡ μεγαλύτερη καὶ πιὸ δυσκολογιατρευτὴ δυσκολία τῆς ὀρθογραφίας μας. Είναι τὸ μεγαλύτερο βάρος τῆς σχολικῆς γραμματικῆς καὶ καταντᾶ ἀσκοπῆ καὶ βλαβερὴ πολυτέλεια τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας,

ποὺ ξιδεύει γιὰ νὰ τοὺς διδάξῃ, μὲ πολὺ μέτρια ἀποτελέσματα, πολλές πολύτιμες ὥρες". (Τὸ 1)3 ἀπὸ τοὺς κανόνες, τοὺς ὄρισμένους σήμερα γιὰ τὴν ὀρθογραφικὴ διδασκαλία τῶν τεσσάρων πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ είναι τονικοί, συχνά οἱ δυσκολώτεροι, ποὺ γιὰ νὰ ἔξασφαλιστῇ ὁ σωστὸς τονισμὸς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν στὶς δυὸ ἀνώτερες τάξεις μὲ πλήθος ἔξαιρέσεις καὶ ἀντιεξαιρέσεις δυσκολοθύμητες).

γ) Τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση ζήτησαν ἀπὸ καιρὸ καὶ οἱ ἐκ παιδευτικοὶ λειτουργοὶ τῆς δημοτικῆς συχνότατα, ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ διδάσκονταν μόνο ἡ καθαρεύουσα, τονίζοντας πώς μὲ τὸ σημερινὸ σύστημα βασανίζονται τὰ παιδιά καὶ χάνουν τὴν ὥρα τους ἀδικα, ἀφοῦ δὲν τὸ μαθαίνουν, ἀντὶ νὰ κάνουν κάτι καλύτερο".

δ) Ἡ μεταρρύθμιση τῶν τόνων καὶ πνευμάτων θὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ τυπωτικὴ ἀποψη μεγάλη σπουδαιότητα".

ε) Τελευταῖα μπορεῖ ν' ἀναφερθῇ κάτι, ποὺ γιὰ πολλοὺς ίσως είναι πειστικότερο ἐπιχειρήμα, ὅτι δηλαδὴ καθὼς εἶδαμε, οἱ ἀρχαῖοι δὲ μεταχειρίζονται τὰ τονικὰ σημάδια καὶ δτι αὐτὰ μὲ τὴν ποικιλία τους δὲν ἀνήκουν στὸ σῶμα τῶν λέξεων, καθὼς τὰ ψηφία, ποὺ παριστάνουν τοὺς φθόγγους των. (Λ. χ. στὸ μίλσ-μῆλα ἡ διαφορὰ τοῦ τονικοῦ σημαδιοῦ είναι ἀποκλειστικὰ γραφική, ἐνῶ στὸ γαλλ. ἀπε-απὶ ἔκφράζει διαφορετικὴ προφορά).

Γιὰ δλοὺς αὐτοὺς τοὺς λόγους ήδη στὰ 1913, σὲ σχετικὴ ἔρευνα ποὺ ἔγινε μὲ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὄμιλου, σειρὰ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἀνώτερων συμφώνησαν πώς ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση είναι ὀφέλιμη καὶ καλὸ είναι νὰ πραγματωθῇ.²⁴

Σὲ δλα αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα δὲν ἔχουν ἀντιταχτῇ, γιὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ σημερινὸ τονικὸ σύστημα, ἀλλα, ούσιαστικά, μὲ κάποια σημασία.

Γιατὶ βέβαια δὲν είναι πολὺ πειστικὸ τὸ ὅτι πρέπει νὰ διαιωνίζωμε τὴ σημερινὴ κατάσταση γιατὶ χωρὶς πνευμάτα καὶ τόνους καὶ τὰ μακρὰ καὶ βροχέα, δὲθὰ μποροῦμε νὰ δικαιολογήσωμε στὸ μαθητὴ γιατὶ λ.χ. τὸ π ἔγινε φ στὸ ἔφεδρος καὶ γιατὶ ἡ γενικὴ τοῦ Κίσαβος κάνει κατεβάζοντας τὸν τόνο Κίσαβον, ὅπου κατεβαίνει ὁ τόνος γιὰ τὴ μακριά λήγουσα.²⁵ Κοντὰ σὲ τέτοιο εἶδος ἐπιχειρήματα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ μιὰ ὀρθογραφικὴ αισθηματολογία, τὸ μόνο σπουδαῖο γιὰ νὰ φυλαχτοῦν τὰ πατροπαράδοτα σημάδια είναι πώς ἔτσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν βυζαντινῶν, τυπώνονται σήμερα τ' αρχαῖα κείμενα καὶ τὰ χρειάζονται δσοὶ μα-

θαίνουν ἀρχαῖα Ἑλληνικά. Εἶναι βέβαια αὐτὸς κάτι ποὺ ἔχομε νὰ προσέξωμε ἄλλα καὶ ποὺ δὲν εἶναι καθόλου ἀσυμβίβαστο μὲ μιὰ τονικὴ μεταρρύθμιση τῆς νέας μας γλώσσας.

Ἄποδειξη εἶναι πῶς τὴ ζήτησαν σὲ διάφορες ἐποχὲς ἀκόμη καὶ φιλόλογοι ἢ ἄλλοι λόγιοι, ποὺ ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν καθαρεύουσα μόνο, ἔτσι ὁ Φαρδύς, καὶ τελευταῖς, δύο μάλιστα φορές, στὰ 1911 καὶ στὰ 1930, στὴν Ἀκαδημία τὴν Ἰδια, ὁ Χατζίδιακης, μὲ δῆλη τὴ γνωστὴ του συντηρητικότητα, ποὺ τὸν εἶχε κάμει σὲ περασμένα χρόνια νὰ χαραχτηρίστη «ἄντικρυς ἔθνοφθόρον» κάθε πρόταση γιὰ τὴν παραμικρότερη ὀρθογραφικὴ ἀλλαγὴ.⁶⁶

Μὲ τὸ νὰ μεταρρυθμιστῇ ὁ τονισμὸς καὶ πνευματισμὸς τῆς δημοτικῆς, τῆς μόνης γλώσσας ποὺ ἔχει νὰ διδάσκεται γραμματικά στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, θὰ γίνη φυσικά ἀναγκαῖο νὰ διδαχτοῦν οἱ μαθητὲς τοὺς σχετικοὺς κανόνες στὸ γυμνάσιο, ὅταν θὰ πρωτοδιδαχτοῦν τ' ἀρχαῖα Ἑλληνικά. Δὲν εἶναι ὅμως καμιὰ ἀπολύτως ἀνάγκη γιὰ τὸ ἐλάχιστο σχετικὰ ποσοστὸ τῶν 7 ο) ποὺ συνεχίζουν τὶς σπουδές τους στὴ μέση ἑκπαίδευση νὰ βασανίζωνται καὶ τὰ 93 ο) τῶν ὅμοιωσσων τους,⁶⁷ ποὺ θὰ φοιτήσουν μόνο στὸ δημοτικό, μὲ πολὺ δυσκολωτέρευς κανόνες στὴ μητρική τους γλώσσα, καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ ἴδιοι, δηλαδὴ τὰ 100 ο), γιὰ νὰ γράφουν σύμφωνα μὲ αὐτοὺς τὴ νέα γλώσσα σὲ δῆλη τους τὴ ζωή.

Σχετικά ὅμως μὲ τὴ γυμνασιακὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν εἶναι δυνατή καὶ ἀλλη λύση.

Στ' ἀρχαῖα κείμενα θὰ μᾶς χρειάζωνται, νομίζω, οἱ τόνοι ἀκόμη καὶ ἀν τυχὸν ἀποφάσιζαν μιὰ φορὰ οἱ ξενοὶ νὰ τοὺς ἀφαιρέσουν, καθὼς ἔγινε κάποτε σκέψη.⁶⁸ Αὐτὸς ὅμως δὲ σημαίνει πῶς εἶναι ἀνάγκη ἀναπόδραστη νὰ διδάσκωνται καὶ νὰ γράφωνται ἀπὸ τὸ μαθητὴ δταν θεματογραφῆ. Φτάνει ποὺ θὰ εἶναι τυπωμένοι. Γιὰ τὴν ἰδέα αὐτὴ συνηγόρησε μιὰ φορὰ καὶ ὁ Wilanowitza, γιὰ νὰ ἐφαρμοστῇ στὰ γερμανικὰ γυμνάσια, καὶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ν' ἀναφέρω τὴ συνηγορία του:

«Ἐνα μέσο μὲ τ' ὄποιο μποροῦμε νὰ πετύχωμε σπουδαιότατο ἀλάφρωμα στὴ γραμματική» εἶναι «ἡ κατάργηση τῆς διδασκαλίας καθὼς καὶ τῆς γραφῆς τῶν τόνων, ἀπὸ τὸ μαθητή». «Δὲ θὰ ἔπρεπε οὔτε νὰ κάνῃ κανεὶς λόγο γι' αὐτό, πῶς ὁ μαθητὴς δὲν πρέπει νὰ σημειώνῃ διατάξεις καὶ κανεὶς ἔλληνας δὲ σημειώσει ποτέ μποροῦν λοιπὸν νὰ χρησιμοποιοῦν στὰ βιβλία ποὺ διαβάζουν αὐτὰ τὰ σχολικὰ βοηθητικὰ σημαδάκια, καὶ ἀπάνω τους νὰ κανονίζουν, καθὼς καὶ οἱ δάσκαλοι, τὸ διάβασμα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχαφανιστοῦν ἀπὸ τὴ διδασκαλία του σχολείου τ' ἀπόκρυφα τῶν περισπωμένων καὶ τῶν παροξυ-

τόνων, ἡ ἔγκλιση καὶ τ' ἄτονα. Στὴν τελευταία τάξη τοῦ γυμνασίου μποροῦν νὰ διδαχτοῦν τὸ σύστημα αὐτό, τὰ γενικὰ γλωσσολογικὰ διδάγματα, καθὼς γίνεται καὶ στὰ λατινικὰ καὶ τὰ γερμανικά: μὰ ὁ μαθητὴς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ σημειώνῃ οὔτε ἔναν τόνο οὔτε ἔνα πνεῦμα. Θα φορτωθοῦν βέβαια οἱ καθηγητὲς τῆς φιλολογίας ἔνα βάσανο περισσότερο, ἀμα ὅτα πρέπει νὰ μάθουν στοὺς φοιτητὲς τοὺς τόνους, ποὺ πρέπει νὰ τοὺς κατέχῃ ὁ φιλόλογος: μὰ γιὰ βέβαιο εἶναι βαρύτερο τὸ βάρος ποὺ θὰ βγάλωμε ἀπὸ τῶν παιδιῶν τὴ ράχη».

Τί θὰ γίνη μὲ τὴν καθητική;

Εἴδαμε πῶς δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴν ἐλαφρωθῇ καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὸ μάταιο καὶ δυσκολοβάσταχτο βάρος τῶν τριῶν τόνων καὶ διὰ ἀφοῦ καὶ σὲ περασμένα χρόνια τὸ ζήτησαν ὀπαδοὶ τοῦ καθαρισμοῦ, εἶναι πολὺ εὐκολώτερο νὰ γίνη δεχτὸ αὐτὸ σήμερα, ποὺ κλονίστηκε ἡ ίδεολογικὴ βάση τοῦ ἀρχαϊσμοῦ.

«Ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση πρέπει ν' ἀπλωθῇ καὶ νὰ θεσπιστῇ καὶ στὴν καθαρεύουσα. Πρέπει καὶ δσοὶ τῆς μένουν ἀκόμη πιστοὶ νὰ τὸ ζήτησουν καὶ νὰ ἐνδιαφερθοῦν νὰ γίνη, ἀν πιστεύουν πῶς ἔχει νὰ φυλάξῃ στὰ χρόνια μας κάποια θέση στὴν οἰκουμένα τῆς κρατικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ ἀντίθετο θὰ εἶναι σὲ βάρος τῆς, καθὼς δὲ θ' ἀργήστη νὰ φανῆ.

«Ἴσως εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσωμε γιὰ ἔνα ἀκόμη ἐπιχείρημα ἐκείνων ποὺ δὲν πολυνοστιμεύονται τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση. Τὸ ἀκούω συχνὰ τὸν τελευταῖο αὐτὸν καιρό. Δὲν τὴ φοβοῦνται δηλαδὴ καθεαυτή, ἀλλὰ τὴν παίρνουν σύμβολο καὶ ἀρχὴ γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ διάλυση τῆς ἀρχαίας ὀρθογραφίας.

Πρέπει νὰ πῶς δὲν μπορῶ νὰ συμμεριστῶ αὐτὴ τὴν ἀποψη. Μήπως δὲν ξεχάστηκαν στὶς μέρες μας οἱ ψιλές καὶ δασεῖς στὰ διάφορα καὶ τόσες ύπογραφμένες χωρὶς νὰ πειραχτῆ κανεὶς; «Ἐπειτα, ἐκτὸς πού, καθὼς εἴδαμε, τὰ τονικὰ σημάδια δὲν ἀνήκαν καὶ δὲν ἀνήκουν στὸ σῶμα τῶν λέξεων καὶ οὔτε καὶ γράφονταν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, νομίζω πῶς διατάξεις τρόπος νὰ κατοχυρώσῃ κανεὶς μιὰ κατάσταση, δρθογραφικὴ ἢ ἀλλη, δὲν εἶναι νὰ ἐπιμένῃ σὲ ἀκρότητες ποὺ δείχνουνται πιὰ διθεμέλιωτες καὶ σχεδὸν ἀνεφάρμοστες παρὰ ἔγκαιρη προσαρμογὴ σὲ διάφορα κρίσιμα τῆς ζητησαν νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν διδασκαλία τῆς θυμιατίζουντας καὶ βαστώντας μὲ τὴ βία στὴ ζωή τὰ δρθογραφικὰ ίσια ίσια σημαδάκια, ποὺ διατίθενται στὴν παραμικρή τοῦ νέου κράτους,

άνίσχυρος νὰ μεταχειριστῇ σωστὰ ἔξω ἀπὸ ἐναν δρισμένο κύκλο, καὶ ποὺ θὰ εἶναι ἔτσι τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐγκατάλειψή της.

*

Σχετικὰ μὲ τὸ νέο μεταρρυθμισμένο σύστημα, ποὺ θ' ἀντικαταστήσῃ τὸ σημερινό, ἔγιναν καὶ ἄλλοτε καὶ τὰ τελευταῖα ἴδιως χρόνια ἀρκετὲς προτάσεις καὶ δοκιμές μὲ βιβλία ἢ μελέτες ποὺ τυπώθηκαν, ώστε νὰ εἶναι τὸ ζήτημα ἀρκετά ἔκαθαρισμένο καὶ ὡριμοθεωρητικά.³⁹ Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς ἀναφέρω τίς ἀξιολογώτερες.

I. Σχετικὰ μὲ τὰ πνεύματα.

Κανένα πνεῦμα, οὔτε δασεία οὔτε ψιλή. Μιὰ ἄλλη πρόταση, νὰ παραλείπωμε τίς ψιλές ἀλλὰ νὰ σημειώνωμε τίς δασείες, μᾶς ἀπαλλάσσει στὴν καθημερινή πράξη ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν περιττῶν αὐτῶν σημαδιῶν, φυλάγει ὅμως χωρὶς πραχτικὸ λόγο τὴ δασεία καὶ μαζὶ τὸ ἀτελείωτο ἀράδιασμα τῶν λέξεων ποὺ τὴν παίρνουν.⁴⁰

II. Σχετικὰ μὲ τοὺς τόνους.

α) Νὰ μὴ σημειώνεται κανεὶς τόνος.

Εἶναι ἡ λύση ποὺ ἀκολούθησε ὁ Βηλαρᾶς, ὁ Κόνδος καὶ ὁ Φαρδύς. Ἐνῶ μᾶς ἀπαλλάσσει ἐντελῶς ἀπὸ τοὺς τόνους ἔχει κι ἔνα ἄλλο πλεονέκτημα, ποὺ παρουσιάζει τὴν ἐλάχιστη ἀντίθεση μὲ τὴν πατροπαράδοτη δρθιογραφία τῶν σημερινῶν τόνων. Καὶ γιὰ νὰ ἔγελαστῇ τὸ μάτι, ποὺ στὴν ἀρχὴ τουλάχιστο θ' ἀποζητᾶ κάποιον τόνο, μεταχειρίστηκε ὁ ΠΑΛΛΗΣ στὸ τύπωμα ψηφία μὲ ἀρχαϊκώτερη μορφή, ποὺ μοιάζουν σᾶν κεφαλαῖα χωρὶς τόνους.

Τὴ λύση χωρὶς τόνους εἶχα νομίσει κι ἐγὼ ἄλλοτε ἐφαρμόσιμη, σήμερα δύμως εἶμαι ἐπιφυλαχτικώτερος γιὰ δυὸ λόγους:

'Ο ἐν ας τὸν ος μᾶς εἰν αι σὲ πολλές περιστάσεις στὸ διάβασμα πολὺ χρήσιμος, ἔτσι ποὺ ἀνέλειπε θὰ γεννιούνταν ἀναγνωστικὲς δυσκολίες. Καὶ ἄλλες γλώσσες βέβαια δὲ σημειώνουν τόνο, δηλαδὴ σημάδι τονικό, συνήθως δύμως εἶναι σ' αὐτὲς ἡ θέση τοῦ τόνου μέσα στὴ λέξη δρισμένη—ἔτσι λ.χ. στὰ γερμανικά, δῆτα τονίζεται ἡ ρίζα τῆς λέξης, ἢ στὰ γαλλικά, δῆτα τονίζουν τὴ λήγουσσα (ἢ τὴν παραλήγουσσα, δῆτα ἡ λήγουσσα τελειώνη σὲ ε ἀφωνο).

Στὴ γλώσσα μᾶς εἶναι ἀντιθέτως ὁ τόνος «έλεύθερος», ἀδιάφορος μέσα στὶς τρεῖς τελευταῖς συλλαβές, (γέρος—γερύς, κάμπτοσοι—καμπτόσοι). εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ τονιστῇ ἡ καθεμιά τους ἀπὸ ἐναν ποὺ δὲν ξέρει τὴ λέξη καὶ τὴν πρωτοβλέπει. 'Ἄς πρὸς αὐτὸ παρουσιάζει ἡ γλώσσα μᾶς κάποιες ἀναλογίες μὲ τὰ Ιταλικὰ καὶ τ' ἄγγλικά. Τὰ Ιταλικὰ δύμως χρησιμοποιοῦν

‘Ο νεωτερισμὸς τοῦ Πάλλη στὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα. Λείπουν τὰ πνεύματα καὶ ὅλοι οἱ τόνοι.

(**Απὸ τὴ μετάφραση τῆς Νέας Διαθήκης*)

“Τοτε θα μιασει η βασιλεια των ουρανων με δεκα κορες που πηραν τα λγχαρια τους και βγηκαν ν' απαντησογν το γαμπρο, κι' ειταν οι πεντε τους αγγλογιστες can πηραν τα λγχαρια τους, δεν πηρανε μαζι τους λαδι. οι γνωστικες ως τοσο πηρανε μεσα στους λαδολογογς λαδι με τους λγχνογς τους μαζι. κι' αργωντας ο γαμπρος, νυσταζαν ολες και κοιμογνταν. κι' ακουση τα μεσανγχτα φωνη Na ο γαμπρος· βγατε ναν τον απαντηστε. Τοτες οι κορες σηκωθηκανε ολες και διορθωσανε τους λγχνογς τους. κι' ειπαν οι αγγλογιστες στις γνωστικες Δωστε μας απο το λαδι sac, γιατι οι λγχνοι μας εβγνογν. κι' απαντησαν οι γνωστικες· και λεν ισως δε σωσει για τις διο πηγαινετε καλυτερα στους πογληταδες κι' αγοραστε για τα sac. κι' ενω πηγαιναν ν' αγορασογν, εφτασε ο γαμπρος, και μπηκαν μαζι του στις χαρες οι ετυμες και κλειστηκεη πορτα. κι' ερχογνται γυτερα κι' οι αλλες κορες κι' ελεγαν αφεντη αφεντη, ανοιχε μας. και εκεινος αποκριθη κι' ειπε αληθινα sac λεω, δε sac ζερω. Ξαγρυπνατε λοιπον, τι δεν ζερτε τη μερα μητε την ωρα.

γι' αὐτὸν ὁ δρισμένο τονικό σύστημα ἐνῶ τ' ἀγγλικά, μὲν τὸ νὰ μήν ἔχουν τονικὰ σημάδια, γεννοῦν συχνὰ δυσκολίες, ἀκόμη καὶ σὲ ἀγγλούς.

Δὲν εἶναι δῆμος μόνο ἡ δυσκολία νὰ τονίσωμε σωστὰ μιὸς ἀγνωστή μας λέξη, ποὺ μᾶς κάνει νὰ χρειαζόμαστε τὰ τονικὰ σημάδια. Στὴ γλώσσα μας εἶναι ὁ τόνος συστατικό της στοιχεῖο σημαντικό, κι ἔχομε πλήθως λέξεις ποὺ ἀλλιῶς δύμόχες ἔχωρίζουν καὶ διακρίνονται μόνο ἀπὸ τὸ διαφορετικὸ τονισμό: πότε—ποτέ, νόμος—νομός, μάτια—ματιά, κάνεις—κανείς, τράβα—τραβᾶ. Οἱ λέξεις τοῦ εἰδούς αὐτοῦ, οἱ «διπλονότες», εἶναι, καθὼς παρατήρησε ὁ Γιανίδης, πολὺ περισσότερες ἀπὸ ὅ, τι συνήθως φανταζόμαστε, καὶ εἴτε ἀποφασιστῇ νὰ τὶς τονίζωμε μόνο ὅταν φοβούμαστε παρανόηση εἴτε θὰ τὶς τονίζωμε πάντοτε, πελαγώνωμε. Καὶ ἀσχετα δῆμος ἀπὸ τοὺς οὐσιαστικοὺς αὐτοὺς λόγους⁴¹—ἀλλὰ καὶ ἔχαιτίας τους ἀκόμη—ἢ λύση τοῦ ἐνὸς τόνου εἶναι εύκολωτερο νὰ εύχαριστήσῃ καὶ ίκανοποιήσῃ τοὺς περισσότερους. Γ' αὐτὸν ὅλα εἶναι σωστὸ καὶ καλύτερο νὰ φυλάξωμε τὸν ἐναν τόνο.

Οἱ λύσεις ποὺ ἔχομε τότε ν' ἀντικρίσωμε εἶναι οἱ ἀκόλουθες. Νὰ τονίζωμε:

(Α) Καὶ θελέξη στὴν τονισμένη συλλαβή, καὶ τὰ μονοσύλλαβα⁴².

'Ἄλλὰ γιατί νὰ σημειώνεται τονικὸ σημάδι στὰ μονοσύλλαβα; Αὐτὸν δὲ γίνεται σὲ καμιὰ γλώσσα. 'Ο τόνος εἶναι ἐδῶ—όσο πρόκειται νὰ φανερώσῃ ποιὰ ἀπὸ τὶς συλλαβές τῆς λέξης προφέρεται δυνατώτερα—ἀδικαιολόγητος καὶ ἀστεῖος, καὶ μιὰ καὶ ἔχομε ἀρκετές μονοσύλλαβες λέξεις, πολὺ συχνές—ἔτσι τὸ τοῦ τῆς τὸν τὴν τὸ τῶν τὸν τὶς τὰ—καὶ, θά, νά, ἄς, γιά, μά, μέ, σέ, μή(ν), δέ(ν) καὶ, ώς, μὲς κτλ., —ἀρκετὸ περιττὸ βάρος. 'Ετσι ἔρχόμαστε φυσικά σὲ μιὰ δεύτερη λύση, νὰ τονίζωμε:

(Β). "Ολες τὶς λέξεις ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μονοσύλλαβες (ἢ δεύτερη πρόταση τοῦ Φαρδῦ).

Νὰ εἶναι δῆμος ἀνάγκη, συλλογίζονται πολλοί, νὰ σημειώνωμε σὲ κάθε ὑπερμονοσύλλαβη λέξη τὸν τόνο τῆς, ὅταν ἡ ἀπουσία του θὰ μποροῦσε νὰ σημαίνη πώς ἡ λέξη τονίζεται σὲ δρισμένη συλλαβή, λ.χ. στὴ λήγουσα; 'Ετσι παρουσιάζεται μιὰ τρίτη λύση, ποὺ τὴ δοκίμασαν Ιδίως ὁ Πάλλης καὶ ὁ Γιανίδης. Σύμφωνα μ' αὐτή θὰ τονίζωμε:

(Γ). Τὶς ψερμονοσυλλαβες εἰς λέξεις, δεσες δὲν τονίζονται στὴ λήγουσα. Τὸ παιδί δὲ θὰ ἔπαιρνε τότε τόνο, νόμος θὰ σήμαινε νόμος.

Η τελευταία αὐτή λύση μοιάζει ἔξωτερικά, μηχανικά ἢ ἀ-

πλούστερη καὶ πραχτικώτερη. Περιορίζει τὸν τόνο ὅσο ήταν δυνατό, χωρὶς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ μᾶς ἀφήνει ποτὲ σὲ ἀμφιβολία γιὰ τὸ πῶς τονίζεται μιὰ λέξη.

Ψυχολογικὰ δῆμος, ἐπομένως καὶ πραχτικά, δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀπλή, καὶ στὴν ὀρχὴ τουλάχιστο δυσκολεύει καὶ μπερδεύει πολλούς.

Η λύση (Β) παρουσιάζει χωρὶς ἄλλο γιὰ μᾶς σήμερα τὰ περισσότερα πλεονεχτήματα. Σύμφωνα μὲ αὐτή θὰ εἶχαμε νὰ τονίζωμε στὴν τονισμένη συλλαβή δλες τὶς ὑπερμονοσύλλαβες λέξεις μὲ τοὺς ἀκόλουθους περιορισμούς (ἀπαραίτητους καὶ γιὰ τὴ λύση Γ):

α) παίρνουν τόνο τ' ἀκόλουθα μονοσύλλαβα, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ δύμόχα τους μὲ διαφορετικὴ σημασία:

ἡ σύνδεσμος χωριστικὸς	η δρόμος
νά σύνδεσμος τελικὸς	να σύνδεσμος τελικός
γιά ἐπιρρημα δειχτικὸς	για πρόθεση
μά μόριο δρκωτικὸς	μα σύνδεσμος ἐναντιωματικός
πώς ἐπίρρημα ἐρωτηματικὸς	πως ἐπίρρημα ἀναφορικός
ποὺ ἐπίρρημα ἐρωτηματικὸς	πον ἐπίρρημα ἀναφορικός

β) δὲν παίρνει τόνο ὁ αἰτιολογικὸς σύνδεσμος γιατί, γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸν ἐρωτηματικὸ γιατί, λ. χ. στὴ φράση ρωτά γιατί ἀπόρησε καὶ ρωτά γιατί ἀπόρησε).

γ) παίρνουν τόνο οἱ προκλιτικὲς προσωπικὲς ἀντωνυμίες μου με μας σου σε σας του του της την τις το τα γιὰ νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς ἐγκλιτικές, γιατὶ ἀλλιῶς μπορεῖ συχνὰ νὰ γεννηθῇ δυσάρεστη ἀσφέψια. Π.β. φράσεις καθὼς οἱ ἀκόλουθες: δ πατέρας σου είπε καὶ δ πατέρας σου είπε, τὸ ταξίδι μᾶς πήγε ίσια καὶ τὸ ταξίδι μας πήγε περιόρημα, τὸ βιβλίο μον ἔφτασε καὶ τὸ βιβλίο μου ἔφτασε.⁴³

'Ἄλλες πρὸς τὴ μορφὴ τοῦ ἐνιαίου τόνου ποὺ θὰ σημειώνεται, ἄλλοι συνηγοροῦν γιὰ τὴν δέξια, τὸ συχνότερο δηλαδὴ καὶ ἀπλούστερο τονικὸ σημάδι ποὺ ἔχομε, καὶ ἄλλοι, γιὰ ν' ἀποφύγωμε τὴ χτυπητότερη ἀντίθεση μὲ τὸν τονισμὸ τῶν ἀρχαίων κειμένων ζητοῦν νὰ θεσπιστῇ κάτι νέο καὶ διαφορετικό, λ.χ. ἀστρουλάκι (Χατζιδάκις), σταυρός (Χατζιδάκις) ἢ τριγωνικὴ κοκκίδα (Ποριώτης).

Γιὰ τὰ ἐντυπα κείμενα ίσως νὰ μπορῇ νὰ καθιερωθῇ τονικὸ σημάδι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν δέξια καὶ θὰ ήταν καλὸ νὰ γίνουν μερικὲς δοκιμὲς σὲ καινούρια βιβλία. Εἶναι δῆμος φανερὸ πώς δ, τι καὶ νὰ θεσπίσωμε γιὰ τὰ ἐντυπα, ἀμα γράφομε θὰ σημειώνωμε δέξεις ἢ βαρεῖες ἢ κάτι ποὺ θὰ τοὺς μοιάζη πολύ.

* "Οσα είδαμε ως ἐδῶ, θεωρητικὰ καὶ μὲ τὴ συζήτηση λύνονται

Τὸ πρόβλημα τῆς δρθογραφίας μας

πολὺ εὔκολα· ἡ δυσκολία βρίσκεται στὸν τρόπο τῆς ἐφαρμοστῆς.

Πῶς θὰ ἐφαρμοστῇ ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση, ποὺ ἀναγνωρίσαμε σκόπιμο καὶ ἀναγκαῖο νὰ κάμωμε; Πῶς θὰ κατορθώσωμε δηλαδὴ νὰ φύγουν, νὰ μὴ σημειώνωνται τὰ πνεύματα καὶ τρεῖς τόνοι;

Ἡ πιὸ ἀπλὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ λύση θὰ ἥταν νὰ παύσουν νὰ σημειώνωνται. Ἀντὶ δηλαδὴ κάθε λίγα χρόνια νὰ ξανασυζητοῦμε γιὰ τὸ τί καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνη, ν' ἀποφασίσωμε, ἐμεῖς ποὺ τοὺς δίνομε τὴ ζωὴ σημειώνοντάς τους, νὰ μὴν τοὺς γράφω με καθένας μας, ἀρχιζόντας απὸ αὐτοὶ τὸ πρώτο.

Ο καθένας ὡστόσο περιμένει ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πολλούς, νὰ κάμουν τὴν ἀρχή, γιατὶ τὸ νιώθομε, πῶς ὀρθογραφία εἰναι κοινὴ συμφωνία καὶ συνήθεια, καὶ δὲν ὀφελεῖ οὕτε γίνεται νὰ ἔχῃ καθένας τὴν ἀτομικὴν τὸν ὀρθογραφία. Γιὰ ἀλλάξῃ λοιπὸν τὸ τονικό μας σύστημα ἀντιστέκονται δυσὶ ἐμπόδια, ἡ συνήθεια τὸν καθενὸς καὶ ἡ συναίσθηση τῆς ἀνάγκης νὰ τὸ κάμωμε ὁμαδικά, δλοι, τουλάχιστο πολλοὶ, καὶ πρῶτα: οἱ ἄλλοι.

Καὶ φυσικά, μιὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς δὲν εἰναι γιὰ μᾶς τοὺς μεγάλους τόσο πειστική, κανεὶς δὲν κάνει τὴν ἀρχή, ἀφοῦ δὲν ἔχει καὶ τὴ βεβαιότητα πῶς οἱ ἄλλοι θὰ τὸν ἀκολουθοῦσαν, ἡ καὶ ἀν κάπου κάπου τὸ ἐπιχειρήση, τὸ παράδειγμά του δὲ φτάνει γιὰ νὰ τὸν μιηθοῦν. Γι' ἀνάλογους λόγους εἰναι μάταιο νὰ περιμένωμε νὰ κάμουν τὴν πρώτη ἀρχὴ οἱ ἐφημερίδες, οἱ ἑκδότες ἡ οἱ συγγραφεῖς, ποὺ θὰ διστάσουν ν' ἀντικρίσουν τὴν ἀσυνήθιστη καὶ ἀνεκδήλωτη κοινὴ γνώμη.

Γι' αὐτὸν πολλοὶ περιμένουν νὰ πάρῃ τὸ κράτος τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀλλαγῆς. Ἄλλα καὶ ἕδω δὲ φαίνεται εὔκολο νὰ ἐπιβληθῇ ἡ ἀλλαγή. Τὰ δραστικὰ μέτρα ποὺ εἴδαμε νὰ ἐφαρμόζωνται καὶ γιὰ τὴν ὥρα νὰ πετυχαίνουν στὴν Τουρκία δὲν πολυταιριάζουν στὴ δική μας ψυχολογία.

Μέσ' ἀπὸ τὸ φαῦλο κύκλῳ ποὺ εἰναι ἄξιος νὰ διαιωνίσῃ τὸ ζήτημα ἡ λύση εἰναι: νὰ θεσπιστῇ τὸ νέο σύστημα πρῶτα καὶ κύρια γιὰ τὴν ἑταῖρην, ποὺ πρωτομαθαίνει διάβασμα καὶ γραφή, δηλαδὴ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Παροχετεύεται ἔτσι ἡ πίεση ποὺ ἀλλιῶς θὰ αἰσθάνονται πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ἀν τοὺς ὑποχρεώναμε ν' ἀλλάξουν γραφικές συνήθειες, καὶ εὔκολωτερα θὰ συνηγορήσουν καὶ αὐτοὶ γιὰ ἀλλαγὴ ποὺ ἀποβλέπει κυρίως στοὺς ἄλλους, στὰ παιδιά, στὴν νέα γενεά.

Τὸ πρόγραμμα ἐφαρμογῆς ποὺ θὰ ρυθμίζῃ τὴν

τονικὴ μεταρρύθμιση θὰ προβλέπῃ φυσικὰ πῶς ἀπὸ δρισμένη χρονιά, ἀς ποῦμε τὸν ἄλλο σχολικό χρόνο, ὅλα τὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου θὰ τυπώνωνται μὲ τὸ νέο τονικό σύστημα, δίνοντας συγχρόνως προθεσμία δύο τριῶν χρόνων στὰ παλιά νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Συγχρόνως θὰ παύσουν νὰ διδάσκωνται οἱ παλιοὶ κανόνες σὲ διετοῖς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ ἡ μητρικὴ γλώσσα θὰ γράφεται μονοτονικά καὶ χωρὶς πνεύματα. Οἱ προθεσμίες γιὰ τὴ μέση μπορεῖ νὰ δριστοῦν κάπως μακρύτερες, ἐνῶ γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ θὰ μπορῇ μὲ λιγότερη πίεση καὶ περισσότερο μὲ θεληματική μίμηση ν' ἀπλωθῇ τὸ νέο σύστημα, δταν μάλιστα ἀρχίσουν νὰ τὸ ἀκολουθοῦν ἑκδοτικοὶ οἰκοι, ἐφημερίδες κτλ. Ἀν ἡ μεταρρύθμιση ἐφαρμοστῇ καὶ στὴν καθαρεύουσα θὰ είναι ἀπὸ μιὰ ἀποψη εὔκολωτερο νὰ συντελεστῇ, ἀφοῦ θὰ ἔχῃ σὲ περισσότερους κλάδους ρυθμιστή της τὸ κράτος.

"Οπως καὶ νὰ είναι, διν θέλωμε ν' ἀποφύγωμε κάποια πίεση στοὺς ἀσυνήθιστους καὶ ἀδιάφορους πρέπει νὰ λογαριάσωμε μὲ μιὰ μεταβατικὴ ἐποχὴ μερικῶν χρόνων ἀκαταστασίας, μικρότερη ἵσως ἀπ' ὅτι τὴ φανταζόμαστε, ώσπου νὰ γενικευτῇ ἡ νέα συνήθεια. Αύτὸν δὲν πρέπει νὰ μᾶς τρομάξῃ.

Τὸ κύριο είναι πῶς ἀναγνωρίσαμε τὴν ἀνάγκη νὰ παρατησωμε τὴ σημειρινὴ κατάσταση γιὰ κάτι καλύτερο. Καὶ πῶς ξεκινήσαμε γιὰ τέρμα βέβαιο, δρισμένο καὶ πραγματοποιησιμό εύκολα. Ἡ ἀκαταστασία δὲ θὰ είναι παρὰ ἡ τιμὴ ποὺ θὰ πληρώσῃ τὸ κοινωνικὸ σύνολο στ' ἀτομα, ποὺ δὲ θὰ τὰ ὑποχρεώσῃ ν' ἀλλάξουν παλιές ἀγαπητὲς συνήθειες.

*

Δὲ μένει, νομίζω, παρὰ ἔνα ἀκόμη ζήτημα ποὺ πρέπει νὰ τονιστῇ, ἡ προστάσια τῆς ἀλλαγῆς καὶ τὴν ἀποδέχονται, νὰ στηρίξουν τὴν κρατικὴ πρωτοβουλία μὲ τὴ γνώμη τους, ίδιωτικά ἡ δημόσια, προφορικά καὶ γραπτά.

Ἡ προσπάθεια τοῦ κράτους δὲ νομίζω νὰ σβήνῃ σὲ τέτοια ζητήματα τὴ σημασία καὶ τὸ χρέος τῆς κοινωνίας, τῆς ίδιωτικῆς συμβολῆς.

Μαθημένοι στὸν τόπο μας νὰ περιμένωμε δλα ἀπὸ τὸ κράτος, δὲ συνηθίσαμε νὰ ἐκφράζωμε τέτοιου εἶδους αἰτήματα, δταν τουλάχιστο δὲ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀμεσα. Ἐπιτέλους, σκέπτεται κανεὶς ἔγωιστικά, ἐκεῖ ποὺ κουτσομάθαμε ἐμεῖς μακρά καὶ βραχέα, περιστωμένες καὶ δίχρονα, ἀς κοπιάσουν καὶ τὰ παιδιά μας, ἀς βασανιστοῦν λίγο καὶ οἱ ἀλλες γενεές. Δὲ θὰ τοὺς κάμη μεγάλο κακό — ἡ ἀς τὸ λύσουν ἐκεῖνες.

Ούτε είναι ὅμως σωστὸν νὰ σβήνωμε ἀπὸ τὴ σκέψη μας τὶς τόσες ἐκστοντάδες χιλιάδες ἑλληνόπαιδα, ποὺ πλημμυρίζουν κάθε χρόνο τὰ σχολεῖα, οὕτε καὶ τὸ δικαίωμα ἔχομε ἀπὸ ρουτίνα καὶ ἀδράνεια ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀλληλεγγύη μὲ τὶς γενεές ποὺ θὰ μᾶς ἀκολουθήσουν.

Στήν προσπάθεια πού κάνουμε άπό τόσες πλευρές στή σημερινή Έλλάδα γιά νά συγκροτηθούμε και νά όργανωθούμε καλύτερα σάν κράτος σύγχρονο, μὲ ἄρτιες λειτουργίες, μιάς άπό τις πρώτες θέσεις παίρνει ή παίδεια. Και ἀξίωση πρίν ἄπ' ὅλα ἐκπαιδευτική είναι ή τονική μεταρρύθμιση.

‘Η καθιέρωστη δάπλοποιημένου ένισισου τονισμού, μὲ τὸν ἀντίχτυπό της στὴν ἀτελείωτη ἀλυσίδα τῶν γενεῶν ποὺ σιγὰ σιγὰ θὰ ἔρθουν νὰ πάρουν τὴ θέση μας στὴ ζωή, θὰ εἰναι, καθώς ἐλεγα μιὰ φορὰ στὴν ἴδια αύτὴ αἰθουσα στὰ 1919, στὸ πρώτο συνέδριο τῶν ἐπιθεωρητῶν, πρᾶξη ιστορικὴ στὴν πνευματικὴν μας Ιστορία.

Πίνεται τική μα, το γέρα.
Ολοκληρώνει καὶ σφράγιζει τὴ σχολική καθιέρωση τῆς μητρικῆς γλώσσας. Ἀλλὰ κι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευτικὴ σφαίρα, μὲ τὸ παραμέρισμα νεκρῶν ὀρθογραφικῶν σημαδιῶν, ποὺ γράφουμε ἀσκοπά χλισ χρόνια τώρα, συμβολίζει πλατύτερα, κοινωνικά, κάποια χειραφέτηση ἀπὸ ἀγονους τύπους τῶν περασμένων.

Δείχνει πώς ή γενεὰ ποὺ βρήκε τὴ δύναμη νὰ τὴν πραγματώσῃ, μὲ περισσότερη πίστη στὴ δύναμη τοῦ λαοῦ τῆς καὶ μὲ πλατύτερο τὸν πνευματικό τῆς ὁρίζοντα τραβᾶ τὸ δρόμο τῆς ἐμπρός.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. (σ. 4). Σχετικά μὲ τὸ ἡγήτημα τῆς ὄφρογραφίας Ιστείλε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας τὰ ἀκόλουθο ἔγγραφο στὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, που κοινοποιεῖθηκε συγχρόνως καὶ στὶς Φιλοσοφικές Σχολές τῶν δυὸς Πανεπιστημίων:

Ελληνική Δημοσκρατία, Υπουργείον Παιδείας και Θρησκευμάτων. 'Εν Αθήναις τη 25η Μαΐου 1931. Πρός την Ακαδημίαν Αθηνών. Προκειμένου να προκρητίζωμεν διαγωνισμόν πρὸς συγγραφήν συστηματικής γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἡ ὑποίκια θά χρησιμεύση εἰς τὸ μέλλον διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας εἰς τὰ διάφορα σχολεῖα καὶ διὰ τὴν καθοδήγησιν τῶν συγγραφέων τῶν διαφόρων βιβλίων τῆς δημοτικῆς πρὸς τερματισμὸν τῆς γλωσσικῆς ἐναρχίας, ἵνας ἐπικρατεῖ εἰς τὰ εἰς χείρας τῶν μαθητῶν παρεχόμενα βιβλία, ἔχοντας τὴν τιμὴν υὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς δόπως εὐαρεστούμενοι γνωρίσθε τὴν μὲν κατὰ τὴν ὑμετέραν γνώμην, διὰ τῆς νεας ταύτης γραμματικῆς ἐνδικυντας νὰ ἐπέλθῃ ποιά τις ἐπὶ τὸ πρακτικῶντερον καὶ μάλιστα στέρον μεταρρύθμισις τοῦ ὄρθογραφικοῦ ἡμῶν συστήματος σχετικῶς π.χ. πρὸς τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους καὶ τὴν ἐν γένει ὄρθογραφίαν. Ο 'Υπουργὸς Γ. Παπανδρέου.

τούνους και πήρεν για την ορμή την αρχαίαν. Στόχος της ήταν να
2. (σ.). Στόχος της ήταν να συντηρηθεί η επιστήμη της Ελλάδας σε μέσα
σε μένα ή σχετική εισήγηση στις 22 Οκτωβρίου του 1931 και αυτή έγινε τό^{πος}
Δεκέμβριο, χωρὶς όσα τόσο νά καταλήξῃ από τότε ή Σχολή στεφανών
πρωτάρεις ή όποιασδεις.

Οι προτάσεις μὲ τίς δόποιες τελείωνε τὸ «Υπόμνημά μου γιὰ τὴν ἀπόλογο ποίηση τῆς δρθογραφίας τῆς δημοτικῆς» πρὸς τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκες ἦταν οἱ ἀκόλουθες:

α) νὸς ἐφάρμοστη κάπως πλατύτερα ἢ ἀπλοποιη-
μένη γραφή τῆς σημερινῆς σχολικῆς δημοτικῆς, (πβ. γ' αὐτὸς παρακ.
σ. 43), στὶς ρίζες τῶν νεωτερικῶν λέξεων, καθώς καὶ σὲ μερικές καταληξεις
καὶ τυπικές ὅμαδες.

β) νά καταργήθοιν τὰ δυὸ πνεύματα καὶ ἡ ποικιλία τῶν τριών τόνων καὶ νὰ θεσπιστῇ Ἐνας τόνος, ποὺ θὰ σημειώνεται σὲ κάθε ύπερμονοσύλλαβη λέξη (π.π. παρακ. σ. 64α).

(γ) τὸ ίδιο τονικό σύστημα νὰ ἐφαρμοστῇ καὶ στὴν καθαρεύουσα (πβ παρακ. σ. 61).

δ) νά μελετήσουν οι ἑκπαίδευτικές ύπηρεσίες και τὰ ἑκπαίδευτικὰ σωματεῖα μὲ ποιὸ τρόπο είναι δυνατό νὰ ρυθμιστῇ ἡ τονικὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν γιὰ τὸ καλὸ τῆς παιδείας (πβ παρακ. σ. 60).

Στὸ Πανεπιστήμιο τῷν Ἀθηνῶν καθὼς καὶ τὴν Ἀκαδημία τὸ ἐρώτημα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας δὲν προχώρησε σύντετο σέ μια εἰσήγηση. "Η δέν τούδοθε καμιά προσοχὴ ή ἔδωσε μόνο ἀφορώντα νὰ συστήθῃ ἐπιτροπή, που νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα. "Ισως ὅμως δὲν ἤταν δύσκολο νὰ προβληθεῖ κανεὶς τὴν τύχην αὐτή τῆς κρατικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἀξίζει νὰ καταχωριστῇ ἐδῶ μέρος ἀπό τὴν ἀρχὴ τοῦ Ὑπομνήματός μου πρὸς τὴν Φιλοσοφικὴ Σχολή:

„Σ' ἐποχῇ ποὺ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία ἀρχίζει δύο καὶ περισσότερο νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ὑ' ἀποχήσῃ ἐπιτέλους παιδεία καλύπτει προσαρμοσμένη στὶς ἀνάγκες τῆς καὶ παράλληλας μὲ ἀλλεπάλληλες μεταρρυθμίσεις ποὺ πραγματώνεται ἡ ποὺ συγχρητίζεται στὶς μέρες μᾶς πρὸς τὴν ὄργανωση τῆς παιδείας, τὰ προγράμματά της καὶ τὴ σχολικὴ γλώσσα, τὸ Υπουργεῖο τῆς Παιδείας ἀποτελείνεται τώρα στὶς ἀνώτατες ἐκπαιδευτικές

καὶ ἐπιστημονικές δργανώσεις τῆς χώρας, γιὰ νὰ ἔχῃ τὴ γνωμὴ τους σὲ πρόβλημα πολύχρονο καὶ δυσκολόλυτο τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ζωῆς, καὶ μὲ σπουδαιότητα, ποὺ δσο καὶ δν εἰναι δευτερέυουσα δὲν εἰναι δυνατὸ νά ὑποτιμηθῇ.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ πείρα ως τώρα γεννᾶ δικαιολογημένες ἀμφιβολίες γιὰ τὸ δν ιδρύματα καθὼς τὰ προαναφέρόμενα, ἀπὸ φύση συντηρητικὰ καὶ μὲ κάπως μονότευρο ἐπαγγελματικὸ χαραχτήρα, εἶναι ἵκανά ν' ἀντικρίσουν ἀντικειμενικά, ἀπροκατάληπτα καὶ μὲ τὸ ἀπαιτούμενο ἐνδιαφέρον τέτοια ζωτικά πραχτικά ζητήματα καὶ νὰ βοηθήσουν μὲ τὴ φωτεινὴ τους γνωμὴ νὰ λυθοῦν, ἐτοι ποὺ νὰ ἔξυπηρετηθῇ καλύτερα τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Παράδειγμα χαραχτηριστικὸ εἶναι δῆλη ἡ κίνηση στὶς τελευταῖς δεκαετίες γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ ἔξυπηρετηση τῆς νέας κοινῆς γλώσσας, σὰν πρῶτο ἀπαριθτό στοιχεῖο γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ έθνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ κίνηση αὐτή, ποὺ ἔχει ήδη φανερό τὸν ἀντίχυτό της σὲ δλόκληρο τὸ σημερινὸ γλωσσικό, λογοτεχνικό, ἐκπαιδευτικό, κοινωνικὸ καὶ κρατικὸ ἀκόμη καθεστώς, παρασύροντας ἐνίστε ἀκόμη καὶ δσους ἀλλοτε τῆς ἀντιτάχτηκαν, δχι μόνο ἔμεινε γιὰ καρό ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν πανεπιστημιακῶν καὶ ἐπίσημων ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν κύκλων ἀλλὰ καὶ συχνὰ πολεμήθηκε ἀπὸ τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἢ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς.

“Οσο καὶ ἀν περιστατικὰ καθὼς τὸ παραπάνω φαίνωνται δυσοίωνα γιὰ τὴν ἐνεργὴ συμμετοχὴ ἐπιστημονικοῦ σωματείου στὴν καλύτερη πραχτικὴ διαρρύθμιση τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, εἶναι χρέος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἐγκαινιάζοντας νέα, γονιμώτερη παραδοση ν' ἀντικρίσθη τὸ νεοελληνικὸ ὄρθογραφικὸ πρόβλημα χωρὶς τὴ σχέδιον μοιραίσ φιλολογικὴ πρόληψη καὶ νὰ ὑποδείη πῶς θὰ μποροῦσε σκοτιμώτερα νὰ ρυθμιστῇ ζήτημα κατ' ἔξοχὴν πραχτικό, ποὺ τόσο χρειάζεται νὰ φωτιστῇ ἐπιστημονικά..”

3. (σ. 7). Τὰ παραδείγματα αύτοῦ τοῦ είδους μποροῦν νὰ πολλαπλασιαστοῦν τόσο ἀπὸ τὶς παραπάνω γλώσσες, δσο καὶ ἀπὸ ἄλλες. “Ἐτοι ἔχομε λ.χ. καὶ στὰ δανικὰ τὸ lysl, μὲ τρεῖς διαφορετικὲς προφορές, τὰ νoer, νoed, hiver, νejr, ποὺ προφέρονται δλα τὸ ίδιο. Στὰ σο υ η δι κὰ πάλι προφέρονται τὰ jord, gjord, hjord τὸ ίδιο, ἐνῶ δι ίδιος φθόγγος, παχύ s, γράφεται μὲ 16 διαφορετικοὺς τρόπους στὶς ἀκόλουθες λέξεις: sju, skina, skjorta, stjäla, vyssja, pension, mission, disciplin, shirling, schoek, auktion, reflexion, chlef, geni, sergeant, jalousi.

“Ἀκόμη καὶ τὰ ιταλικά μὲ τὴ φωνητικὴ τους ὄρθογραφία μεταχειρίζονται τὰ γράμματα e, o, z, α μὲ διπλὴ φωνητικὴ ἀξία.

Γιὰ τὴν ὄρθογραφία τὰν ξένων γλωσσῶν βλ. M. Τριανταφυλλίδη, ‘Η ὄρθογραφία μας 1913, 174 σελ. (θὲ μηνονεύεται ἀπὸ ἔδω καὶ μπρὸς Ὅρθογρ., π. 67) ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ομίλου 3 (1913) σ. 18–195 (καὶ τὰ διὸ ἔξαντλημένα. Οι παραπομπὲς ἔδω γίνονται στὸ βιβλίο. Γιὰ τὴ σελίδωση τοῦ Δελτίου πρέπει νὰ προστεθῇ διάφιλος 27).

4. (σ. 7). Γιὰ τὴν ιστορία τὴς δργανώσεως γραφίας μας γίνεται διεξοδικός λόγος Ὅρθογρ. (βλ. παραπ. σημ. 3). Ἀπὸ ἕκει παραθέτονται ἔδω μερικὰ ἀπὸ τὰ μητρονεύομενα περιστατικὰ καὶ παραδείγματα, καὶ μπορεῖ διένδιαφέρομενος νὰ τὰ βρῇ ἔκει ἀφθονώτερα. Νέος εἰναὶ δι τρόπος ποὺ φωτίζεται ἔδω τὴ ιστορία τῆς ἑλληνικῆς ὄρθογραφίας. Γιὰ τὸ ίδιο ζήτημα βλ. ἀκόμη Τριανταφυλλίδη, ‘Η νεοελληνικὴ ὄρθογραφία καὶ οἱ ἀντιλογίες τοῦ κ. Σκιά, Δελτίο Ἐκπαιδ. Ομίλου 4 (1917) σ. 77–85.

5. (σ. 12). ‘Α μαντος, ‘Η Χίος καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, στὴν ιδνιο Ἀνθολογία 1931, ἀρ. 43–44, σ. 2α, παραθέτει δείγματα ἀπὸ τὰ θρησκευτικομορφωτικὰ δημοσιεύματα τοῦ λόγιου Χιώτη καθολικοῦ Θωμᾶ Βε-

λάστη τὸ ἀπὸ τὸ 18. αἱ σὲ ἀπλὴ γλώσσα καὶ μὲ λατινικὸ ἀλφάβητο (Anapafsis tis kardhias, Psichofelis Ioji κτλ.)

6. (σ. 17). Βλ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμὸς 1926 σ. 32–35.

7. (σ. 18). «Ο! ψιλές καὶ δασείες—στὸ γλήγορον παιρνα, ταΐρι, σέ, σάν, τ' (ῦτι)—δείχνουν τὴ θέση τῶν φωνήντων ποὺ χάθηκαν, τὸ ηγονε μὲ περισπωμένη στὴν προπαραλήγουσα δὲ μὲ πειράζει καθόλου», ἀφοῦ «ἡ κινητὴ κατάληξη δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἐσωτερικὴ σύσταση τῆς λέξης». Ὁρθογραφεῖ ἐτοι, λέει, γιατὶ θέλησε νὲ μένη πάντοτε ὄσο πιό κοντά μποροῦσε στὴν ἐτυμολογία τῶν λέξεων καὶ τὴν ιστορία τους. «Γιὰ αὐτὸ προσπάθησα μὲ τὴν ὄρθογραφία νὰ δείξω δισ γίνονταν τὴν πρώτη φάση τῆς ἀλλαγμένης λέξης». Άλλινς, ἀντὰ δρθογραφούσαμε διαφορετικά—παιρνα, σάν, γιορε—δὲ θ' ἀναγνωρίζουμε εὐκολα τὶς γραφὲς αὐτές καὶ δὲ θὰ δείχνουμε «τὶς μεταβολὲς ποὺ διπλάσιαν οἱ λέξεις, δὲ θὰ δηγούνταν τὴν ιστορία τους». «Μὲ δῆλη μου τὴ δύναμη προσπάθησα λοιπὸν νὰ κάμω τὶς λέξεις μὲ τὴν ὄρθογραφίαν» ν' ἀνέβουν στὸ παρελθόν καὶ ν' ἀνακαίνισαν παρείπια, ποὺ συχνὰ εἰναι ἀρχαίστερα ἀπ'. δι, τι θὰ νόμιζε κανεὶς στὴν ἀρχή».

8. (σ. 20). Γιὰ τὸ ὄρθογραφία τὸ στοιχεῖο τοῦ Χατζίδακι βλ. Τριανταφυλλίδη, Όρθογρ. σ. 9–16. Τοῦ ίδ., ‘Η γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914–1916, § 52, ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Δελτίο Ἐκπαιδ. Ομ. 6 (1916).

Τὸν ὄρθογραφικὸ ιστορισμὸ καὶ τὴν τεχνικὴ ὄρθογραφία τοῦ Χατζίδακι ἀκολούθησαν ίδιως καὶ σχεδὸν μόνο οἱ φιλόλογοι ποὺ δὲν δείξαν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πραχτικὴ καλλιέργεια τῆς νέας γλώσσας. Ακόμη καὶ ἡ σύνταξη τοῦ τού λεγόμενου ἰ στορικὸ λεξικὸ ο ὄρθογραφία τοῦ ιστορισμένης πατέρα της τὴν διάλεκτον τὴν διαφορετικὴν προστέλλει πρότυπη συγχρονισμένη ὄρθογραφία, δὲν κατόρθωσε νὰ χειραφετεῖθῇ ἀπὸ ἄγονες, ἀστείες καὶ μεσαίωνικές γραφές. «Ἐτοι δι Κανονισμὸς συντάξεως τοῦ Νεοελληνικοῦ Λεξικοῦ, Παράρτημα Δελτίου Υπουργείου Παιδείας 1916 (2. ἑκ. 1920, 3. ἑκ. 1930) δρίζει (σ. 22α 1. ἑκδ): «Ὀρθογραφία τῶν ἐλληνικῶν λέξεων τοῦ Λεξικοῦ εἰναι η στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς.. ‘Η ιστορικὴ γενετικὴ ἀρχὴ καθορίζει καὶ τῶν καταλήξεων ἐν γένει τὴν ὄρθογραφίαν». «Ἐτοι γράφεται στὸ Λεξικὸ αὐτό: Βασίλεις, Γεώργιος, πήχη, τὸ φιλεῖ, τὸ ἀγάλη, τραυματίαι, ἀκούς, τρώτε, τρώς, γεύτη γεορτή, φυόνδα, γαμβρός, ἀνδρός, πηγαυτωροχομός, ἀγεβωπατεβαίνω, μανιᾶς, μεγαλοσιάνος μουσιονιλάνος, κυβιλλάρις, μεσοστρατῆς μεσημερίς ἀποθηαδής, πρωσκηνήσματα, διάζως, ἀνηροσοίδη, ἀββίτις κτλ.

Τὸ ίδιο περίτου σύστημα ἀκολούθησαν καὶ φιλόλογοι ποὺ ἔτυχε νὰ δημοσιεύουν κείμενα δημοτικῆς, ἐτοι δι Καλιτσουνάκις (Neigriechi. Lesebuch 1914) γράφει ἀπὸ γνωστὰ ποιήματα: η Ἐλιά (τοῦ Μαβίλη), μιὰ βοσκοπούλλα ἀγάπητη, ἀγήρινην ἔχητη τὴ φωλεά, ἀγάληη, δὲν πιάνω πεὰ στὸ ζέρι κτλ.

9. (σ. 20) Γιὰ τὴν ὄρθογραφία τὸν δημοτικὸν σύντημα τοῦ 1910 γίνεται λόγος στοῦ Τριανταφυλλίδη, ‘Η ὄρθογρ. σ. 20α. καὶ σ. 67–85. Γιὰ τὴν ὄρθογραφία τῶν ἀναγνωριστικῶν τοῦ 1914 βλ. Τοῦ ίδ., ‘Η γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914–1916, § 73.

10. (σ. 26). «Ἔγραφα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ στὰ 1921, ἀπαντώντας στὸν καθηγητὴν Χατζίδακι, ποὺ πρώτος τότε ξετρύπωσε τὴν ἀστόχαστη αὐτὴ κατηγορία: «Παραπονέται δι Επικριτής τοῦ Qilio-usqwe, δι οι επειδή μὲ τὴ νέα ὄρθογραφία «διαστρέφεται» η ως τώρα καθιερωμένη, καὶ φυσικὰ σωστή, θὰ μπερδεύωνται δσοι θὰ φοιτήσουν καὶ ψηλότερα ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχο-

λεισι, στά έλληνικά και στά γυμνάσια. Καὶ «τίς δὲ ἀγνοεῖ, προσθέτει, δτι ἡ δη ἡ ἀ πὸ τοῦ δε μεγάλα παράπονα ἑκφράζονται πανταχοῦ ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς μέστης ἑκπαιδεύσεως διὰ τὴν μεγάλην ἀμάθειαν τῶν ἐκ τῶν τοιούτων δημοτικῶν σχολείων προερχομένων μαθητῶν; Οὗτε ὁρθογραφίαν, δισχυρίζονται, οὔτε ἀνάγνωσιν ἀλλου κειμένου ἡξεύρουν, οὔτε μᾶς νοοῦν!».

Πολύτιμη δημολογία, πού ὅντις υὰ χτυπήσῃ τῇ μεταρρύθμιση καταδίκαζει ίσια ίσια τὸ καθεστώς πού ζῆτει νὰ ξαναφέρῃ δ. κ. Χατζ., πολεμώντας αὐτή. Γιατὶ παιδιά τῆς Δ., διδαγμένα ἀπὸ τὰ 1917 ὡς τὰ 1920 μὲ τὰ νέα ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς, μόλις φέτος, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1920 μπῆκαν στὰ ἔλληνικά σχολεῖα, ἐνῷ τὰ παιδιά πού ἔχουν στὸ νοῦ τους δυοι κατηγόρων τῇ γραμματικῇ τοὺς μόρφωση στὸν κ. Χατζ., εἶναι ἐκεῖνα πού γράφουν στὰ ἔλληνικά σχολεῖα τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1918, ἀς εἶναι καὶ τοῦ 1919 (ἢ «Ἀπάντηση τοῦ κ. Χατζ. εἰχεὶς ἡδη κυκλοφορήσει τὸ Νοέμβριο τοῦ 1919). Σύμφωνα δύως μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς βαθμίας εἰσαγωγῆς τῆς δημοτικῆς καὶ σύμφωνα ἀκόμη μὲ τὶς ὀδηγίες πού δόθηκαν ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο στὰ δημοτικά σχολεῖα, οὔτε τῇ νέᾳ ὁρθογραφίᾳ πρότασαν ὅλα αὐτὰ τὰ παιδιά νὰ διδαχθοῦν οὔτε τὰ νέα ἀναγνωστικά εἰχαν καιρὸν ν' ἀντικρίσουν. *Λαστε τὰ παιδιά πού ἔνυοεὶ δ. κ. Χατζ. διδάχτηκαν τὴν καθαρεύουσα, καὶ ἀναγνωστικά εἰχαν τὰ ἔγκριμένα τοῦ 1914, μὲ τὴν ἀπλή τους καὶ επαρά πάντων ἐπαινουμένην κατὰ τὸν κ. Χατζ.—μὰ χωρὶς γραμματική!—γλώσσας ἀδύνατο λοιπὸν νὰ φταΐη ἡ δημοτική κι ἡ ἑκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, δὲν παιδιά διδαγμένα διὰ τὰ παιδιά ἀναγνωστικά μὲ τὸ καθεστὼς τῆς καθαρεύουσας «οὔτε ὁρθογραφίαν» ἔρουν, «οὔτε ἀνάγνωσιν», οὔτε μᾶς «νοοῦν».... Τί νὰ φταΐη;» Τριανταφύλλος 1918, σ. 93.

Καὶ νὰ μὴν ἔχεινομε πῶς δ. Ιδιος δ. Χατζίδακις ἀπὸ καιρὸν καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀναγνώρισε τὶς διδαχτικές δυσκολίες τῆς ὁρθογραφίας μας, δημολόγησε δύως καὶ τὰ διδασφορία τοῦ ἀν διγνονταν πιὸ δύσκολη μὲ τὸν τρόπο πού δ. Ιδιος βοήθησε νὰ ρυθμιστῇ.

11. (σ. 28). «Ἄξιοι ν' ἀναφερθῆ ἔδω καὶ τὸ περιστατικὸ πῶς ἔνας ἀπὸ τοὺς λόγους πού δὲν προσέξαμε δόσο ἐπρεπε στὴν 'Ἐλλάδα τῇ σωστῇ διδασκαλίᾳ τῆς ὁρθογραφίας εἴναι πῶς ἡ ἔλληνική παιδαγωγική δέχτηκε γιὰ καιρὸν γερμανική κυρίως ἐπίδραση, χωρὶς δύως νὰ ἐργαστῇ δημιουργική περατική στοὺς ἔλληνικοὺς γλωσσικοὺς δρους, καὶ οἱ γερμανοὶ ἔτυχε νὰ ἔχουν ὁρθογραφία φωνητική σὲ μεγάλο μέρος, ἔτσι πού νὰ μὴ χρειαστῇ νὰ δώσουν στὸ ζήτημα αὐτὸ μεγάλη φρουτίδα. Βλ. I. Τσικοπούλος, Βοηθὸς τοῦ δημοδιδασκάλου διὰ τὰς ὁρθογραφικὰς ἀσκήσεις. Βιβλιοθήκη τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἔλλ. γραμμ. Συλλόγου, ἀρ. 57, 1903, 94 σελ.

12. (σ. 28). «Ἄς θυμηθοῦμε ἔδω πῶς δ. πρώτην καὶ μόνος πού σὲ παλιότερη ἐποχῇ παραπήρησε πόσο ἐπικινδυνή γίνεται ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀλύγιστου Ιστορισμοῦ στὴ διδασκαλία τῆς νέας γλώσσας δόσο γράφεται ἀπλά μὲ τοὺς νέους τῆς τύπους εἴναι δ. Δ. Γεωργ. ακαδημ. παίρνοντας ἀφορμὴ ίσια ίσια ἀπὸ μερικές διδασκαλίες τοῦ Χατζίδακι. Βλ. Ορθογρ. σημ. 31.

13. (σ. 29). Τὸ εὐθύνη. πλημμύρα εἴναι βέβαια ἀρχαίες λέξεις μὲ τὸ "μακρύ, οἱ γραμματικές δύως τῆς καθαρεύουσας γιὰ ἐκατό χρόνια δὲ μᾶς πληροφορούσαν γιὰ τὸν τόνο πού πατίρουν, γιατὶ δ. δόκιμος ἀρχαίος ἀττικὸς τύπος εἴναι εὐθυνα πληθ. εὐθυναι, πλήμμυρα. »Ἔτσι δύως δὲ γεννιοῦνταν γιὰ τὸν ἀρχαίο τὸν ζήτημα τονισμοῦ. «Ἄν δὲ γελιέματι γιὰ πρώτη καὶ μόνη φορά ἀπὸ τὸν Τξάρτζανο, Γραμματική τῆς Νέας ἔλληνικῆς γλώσσης (τῆς ἀπλῆς καθαρεύουσῆς) 1930, σ. 16 κ. 40, μνημονεύεται δ. χρόνος καὶ τονισμός τῶν δυοὶ αὐτῶν λέξεων.

14. (σ. 30) Συνήθως δὲ μᾶς ἀπασχολοῦν οἱ ἀναγνωστικὲς δυ-

σκολίες τῆς ὁρθογραφίας μας, οὔτε καὶ μᾶς δίνει ἄλλωστε πολλές ἀφορμές νὰ τὸ κάμωμε, μὲ τὸν τρόπο πού ρυθμίστηκε τουλάχιστον ὡς τώρα.

Γιά τὸ ζήτημα αὐτὸ βλ. Τριανταφύλλος 1924, σ. 100. Βλ. καὶ παρακ. σ. 30.

15. (σ. 35). Δὲν πρέπει ν' ἀπορήσῃ κανεὶς πού καταχωρίζονται στὰ παραδίγματα καὶ λέξεις λόγιες καθώς ἀμυγδαλιή, λεοντή, ἀλωπεκή. Δὲν είναι βέβαια πολὺ συνηθισμένες ἀλλὰ δὲν είναι δυνατό καὶ ν' ἀποκλείστοιν ἀπὸ τὴ νέα γλώσσα. Χρέος λοιπὸν τῆς γραμματικῆς νὰ προβλέψῃ γιὰ τὴν ὁρθογραφία τους ἀντὶ νὰ σημειώνῃ, ὅπως ἔκαναν ὅλες οἱ γραμματικὲς τῆς καθαρεύουσας, μόνο τὶς «εκυριώτερες». Ἀλλωστε μὲ τὸ νὰ είναι ἡ γλώσσα μας λεξικολογικά ἀκόμη ἀσυμπλήρωτη ὡς ἔνα σημεῖο καὶ ἀδιαμόρφωτη, είναι πάντοτε δυνατό νὰ χρειαστῇ καὶ ἀλλες λέξεις ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα ἔκτὸς ἀπ' ὅσες χρησιμοποιούμε στήμερα. «Ἔτσι ἡ γραμματική τῆς δημοτικῆς είναι ἀνάγκη νὰ λογαριάστη λεξιλογικὸ πλαστιστικὸ ἀρκετὰ πλαστά, ἀν θέληται δύση μονιμωτερη.

16. (σ. 43). Γιά τὸ συστήμα τοῦ Ψυχάρη καὶ τὶς ἀλλες ἀποληπτικὲς ποιητικὲς πρὸς πάθειας βλ. Τριανταφύλλος 1924, σ. 17. Τοῦ ιδίου. Ή νεοελληνικὴ ὁρθογραφία σ. 78. Βλ. ἀκόμη Ψυχάρη, Ρόδα καὶ μῆλα Δ'. 1907, σ. 32α.

17. (σ. 43). Απὸ τὰ 1913 παρουσιάστηκαν μὲ τὴν νέα σχολικὴ ὁρθογραφία ὅλες οἱ ἀκέδοσεις τοῦ 'Ἐκπαιδευτικοῦ Όμιλου.

18. (σ. 43). Οι νέοι σχολικοὶ καὶ ανόνες γιὰ τὶς πρῶτες τέσσερες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δρίστηκαν μὲ πράξεις τοῦ 'Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ δημοσιεύτηκαν σὲ δυό φυλλαδάκια, 'Η γραμματικὴ διδασκαλία τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου 1919, ἔκδ. 2. 1924, 29 σελ. καὶ 'Η γλωσσικὴ διδασκαλία τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου 1920, 38 σελ. Οι κανόνες αὗτοὶ ἀναλύθηκαν στὶς γενικές τους γρομέμες ἀπὸ μένα διάσεως οὐστέ' ἀπὸ τὴ λιγόχρονη κατάργηση τους οἱ μάρτιοικοί στὸ Δελτίο 'Ἐκπαιδ. 'Ομ. 9 (1921) σ. 109–113. 'Εκεὶ τονίζεται τὸ νέο ποὺ παρουσίασαν ἀπὸ γενικά γραμματικὴ δόση καὶ ἀπὸ εἰδικῶτερα ὁρθογραφικὴ διποψίη.

19. (σ. 44). Βλ. πρῶτα γενικώτατα 'Τriandaphyllidis, Die Lehnpwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur. Μαρβούργο 1909 σ. 14α. καὶ ἐπειτα Τριανταφύλλος 1924, σ. 25α, σὲ διάφορα μέρη. Τοῦ ιδίου. Ή νεοελληνικὴ ὁρθογραφία σ. π. σ. 78α. Τοῦ ιδίου. Δημοτικισμὸς 1916, σ. 63α.

20. (σ. 45). Αὐτὸ ἔγινε εἴτε ἐπειδὴ τὸ 'Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο, πού είχε ν' ἀποφασίσῃ, προτιμούσε τὴ συντηρητικότητα λύση εἴτε γιατὶ, καθώς λ.χ. γιὰ τὴν ἀπλοποίηση τῆς τονικῆς ποικιλίας, γιὰ τὴν ὅποια δὲν ἔφτανε τὴ πρωτοβουλία τῆς υπηρεσίας, δὲν είχε κριθῆ ὡς τὰ 1925 κατάλληλη ἡ περισταση.

20α (σ. 47). Γίνεται τώρα φανερὸ πόσο ἡ σχολικὴ ὁρθογραφία τοῦ 1917 δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάμη μὲ τὴν περιφημῇ ἀνθροπία ταῖς τάξεις τελευταίων χρόνων, ποὺ σχολιάστηκε πατράπονος (σ. 26). Μποροῦμε νὰ εξωρίσωμε τρία εἰδή λέξεις, κατὰ ποὺ ἀνήκουν ἀποκλειστικά στὴν καθαρεύουσα (ἕδωρ, λαῖλαφ, πλίος) ἢ μόνο στὴ δημοτική (ἀκονιπῶ, κοπέλη, κουκούτη, πονγκό, σίγκι, γιγμῶ) ἢ ποὺ είναι κοινές (πηγᾶ, πολὺς, ὥριστα, νὰ τρέχῃ, γλώσσα).

'Απὸ τὶς λέξεις αὗτες φυσικά δὲν πειράχτηκαν δοσες ἀνήκουν στὴ πρώτη κατηγορία. Τῆς δεύτερης κατηγορίας πολλές γράφηκαν πιὸ ἀπλά, αὐτὲς δομῶς δὲν μπορεῖ νὰ ἔνδιαφέρουν τὴν καθαρεύουσα, γιὰ νὰ γεννηθοῦν παράπονα πῶς δὲ γράφηκαν τάχακεσωστά» Ηγγιγικαντέλλα, ἀκκουνηπῶ κτλ. 'Οσο γιὰ τὶς κοινές λέξεις, δχι μένοι οἱ ρίζες φύλαξαν πάντοτε τὴν ἀρχαία γραφή—όσο είχαν διατηρήσει καὶ τὸν παλιὸ φωνητικό τύπο—ἀκόμη καὶ

τὸν τονισμὸν (γλῶσσα), ἀλλὰ καὶ στὶς καταλήξεις καὶ στὰ τυπικὰ ἡ γενικὰ παραδείγματα, γιὰ νὰ μήν πειραχθῆ ἡ ὄρθογραφία τῶν ἀρχάλων λέξεων παραδέχτηκε σχεδὸν σὲ δὲς τὶς περιστάσεις ἡ ἀρχαία τους γραφή (πολὺς μὲν οὐ-ω, τὴν ὑποταχτικῆς-ἡ αὔξηση ω) μὲ ζημιά τῆς ὄρθογραφι-εύκολίας τῆς νέας γλώσσας.

Μένει ή περίπτωση τῶν διπλῶν φωνητικῶν τύπων καθὼς φτερώχύς-πτερωχύς, ὃπου φυσικά ή δημοτική είχε υ' ἀκολουθήση τὸ δικό της δρόμο. Ἐδώ δὲν έχουμε δύμας κυρίως ζήτημα δρθυγραφίας καὶ δύπως καὶ νὰ τὸ πάρωμε ἡ «δρθυγρεφική» διβεβαιότητα τῶν τελευταίων χρόνων έχει νῦν ζητηθῆ σὲ δλλους λόγους καὶ δχι στὸ παραμύθι τῆς νέας σχολικῆς δρθυγραφίας.

21. (σ. 48). Ή μεταρρυθμισμένη ιστορική όρθογραφία ἐπικρίθηκε ἀπό τὸ Χατζίδακι στὶς Indogermanische Forschungen τ. 30 = Ἀθηνᾶ 23 (1911) σ. 152–160 καὶ Ἐκθεσὶς τοῦ Σεβαστοπούλειου διαγωνισμοῦ 1914, σ. 6, καὶ τὸ Σκιά, Δευτερολογία περὶ τοῦ ἡτητήσατος τῆς ἀπλοποιί-σεως τῆς γραφομένης γλώσσης καὶ τῆς ὄρθογραφίας 1916, 101 σελ., ἀπόστασις ἀπό τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπετερίδα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1915–1916. Ἀργότερα, ὑπέτειντὸν τὴν γλωσσικὴν μεταρρύθμισην, πάλι ἀπό τὸ Χατζίδακι, Ἐλεύθερος τύπος 3 Ἀπρ. 1918, Τὸν ἕδ., Ἀθηνᾶ 31 (1920) σ. 49. Ἐκθεσὶς Σεβαστοπούλειου 1918, σ. 12, Γενηθήτω φῶς 1920, σ. 39α.

Περισσότερες πάλι ἀπλοποιήσεις ἀπ' ὅσες θεσπιστήκαν μὲ τὴ νέα σχολικὴ δρθυγραφία ζήτησαν γι' αὐτὴν ἐνίστε οἱ δημοδιάσκαλοι (βλ. τὴ βιβλιογραφία παρακάτω σχετικά μὲ τὴν τοινὴ μεταρρύθμιση), δ Φ ἡ Λ ἡ ντας καὶ τελευταῖς δ Γ ληνὸς, Ὁρθογραφ. ἀπλοποίηση, Φωνὴ τοῦ βιβλίου 1 (1931) σ. 220-221, 247-249, 311-313, 1932, σ. 10-13. Καταδικάζεται ἑκεὶ ἡ σημερινὴ δρθυγραφικὴ ἀναρχία μὲ τὰ πολλαπλὰ συστήματα τῶν παιδικῶν Ιδίως βιβλίων καὶ προτείνονται κοντὰ στὶς ἡδη καθιερωμένες ἀπλοποιήσεις τῆς σχολικῆς δρθυγραφίας ἀλλες. Ἀδικαιολόγητα ὡστόσο χαραχτηρίζεται «πρόχειρος δικανονισμὸς τῆς σχολικῆς δρθυγραφίας μὲ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς». Ἡ γραμματικὴ ρύθμιση τῆς σχολικῆς γλώσσας ποὺ ἔγινε τότε, ἡδη ἀπὸ τὰ 1917, ἥταν ἀναμφισβήτητα τὸ πιὸ μελετημένο καὶ γιὰ πολλαπλοὺς λόγους τὸ περισσότερο παρασκευασμένο ἔργο ποὺ στάθηκε δυνατὸ διαγραμματώση ἡ μεταρρύθμιστικὴ ἔργασία τῆς ἐποχῆς ἑκείνης.

ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΕΚΕΙΝΗΣ. Γιά τό ζήτημα αύτό δημοσιεύτηκε τελευταία ή μελέτη του Καλαντή Τζή, "Επί της όρθογυραφίας, Δελτίον 'Ομοσπονδίας Λειτουργῶν Μέστης 7 (1931) σ. 66, σ. 164-166.

γων Μετεπί της Επιτροπής απ. 66, σ. 187-188.

23. (σ. 48) Βλ. Ὁρθογρ. π. σ. 134. Ψυχάρη, Ρόδα και μῆλα Β' 1903, σ. 363. 'Ο όρθογραφικὸς αὐτὸς ἀτομισμὸς φανερώνεται και ἀλλού, δταν συχνὰ νεοφύτοις δημοτικιστές πού ἀρχίζουν και γράφουν τὴ δημοτικὴ στὰ τελευταῖα αὐτά χρόνια, δχι μόνο ὡς πρὸς τὴ γλώσσα προσπαθοῦν ὑπόκολουθήσουν τὸ δικό του τύπο ἀλλὰ και στὴν δρθυγραφία, σύμφωνα μὲ τὶς δικές τους ἐτυμολογίες ἢ ἀντιλήψεις γιὰ τὸν ιστορισμό, ἀδιαφοροι γιὰ τὴν δρθυγραφικὴ παράδοση πού ἀρχίσετε τέλος πάντων νὰ διαπορώνεται και τοὺς λόγους πού τὴ στρέβιζουν.

μορφωνεται και τους λογισμους που θα έχει πριν αρχισει.
 24. (σ.49). Πρόστασις παλιότερες για την άποδοση των νέων φθόγγων της γλώσσας μας (λ.χ. γαλλ. b,d,g) βλ. 'Ορθογραφία, Δελτίο 'Εκπαιδευτ.' Οι. 11 (1924) σ. 215α. Φιληντα, 'Ορθογραφικά, 'Αναγέννηση (1927-28) σ. 115α. Γιαννίδη, 'Η τοπική μετασύνοδη' 1927 σ. 3.

Η τουκή μεταρρυθμιστής 1927 ο. Σ.

25. (σ. 49). Σε φωνητική δρθογραφία (καὶ μεταρρυθμισμένος τονικό σύστημα) δημοσιεύτηκαν ἀκόμη τοῦ Ἐμιλίου Ἐβρότα, Νεκρά φιλίμπτα. Ἀθήνα 1906, μὲ βαρεία ἀλλὰ χωρὶς περισπωμένη (βλ.

'Ορθογραφία σ. 17, 90, 123), Γεοργίου Ζάρκου, δὲν ίνε κέσπουδεο πρόσωπο διάστασος. 'Αθήνα 1928, 46 σελ. σχ. 16ο. Αν κάθια, Λασίκι Βιβλιοθήκη. 'Αθήνα 1929, 67 σελ., Γιώργιος Ζάρκου. Πος τα κατάφερε ο Σενοπούλος να γινεται ακαδημαϊκος. 1931, 15 σελ., κ. ρότα, ιαπλι γραφιτις ελληνικης γλοσσας 1932, 15 σελ. (συνηγορια για σύστημα φωνητικο χωρις κεφαλαια, αποστράφους, διπλά σύμφωνα, ένωτικα και πνεύματα και με έναν τόνο για τις μη δέχτυνες λέξεις). Για την καθιέρωση δρθογραφίας φωνητικής έγραψε συχνά δι Φιλήν τας, Δελτίο 'Εκπαίδ. 'Ομιλουσ (1920) σ. 179α. Το υ δι. Σωστή γραφη 1926, σ. 24-32, άνττύπωση άπο το Δελτίο 11 (1924) σ. 214α. Το υ δι. 'Η δρθογραφία μας, στο περιοδικό «Ανθρωπότητα 1919-1920, άρ. 5. Βλ. άκριμη διλλων δρθρα στο Δελτίο του 'Ομιλουσ 7 (1917) σ.242, και στο έκπαιδευτικό περιοδικό του 'Ηρακλείου Φάς 1927.

Γιατί νά καθιερωθή τό λατινικό άλφα βητο συνηγόρησαν ό Φιλιππος Πρέπει νά γράφωμε με λατινικό άλφαβητο, Πρωτοπορία 1 (1929) σ. 5-7. 'Ο Ιδηκότερος γραφής, δ. π. σ. 102-105, διδούσαν και άλλοι στήν Πρωτοπορία 2 (1930) ἀρ. 3, δ. Ι. Roussel στὸ περισσότερο ισχυρά. Ήταν στόν ἀρ. 110-111, σ. 836, δ. Προύσσης Κριτική 1 (1932) σ. 6-10 και δ. Ν. Χατζής και συχνά (Δελτίο Εκπαίδ. 'Ομ. 328, Πρωτοπορία δ. π.) και Ιδιώς (ἀνταπώσαστο διάλεκτο), Σημειώνεται αντιτίψεις για τη γραφή τῶν πολιτισμένων γλωσσῶν, Νέα Εστία 1931, ἀρ. 306, σ. 512-519, διπου γίνεται συστηματική έπισκόπηση τῶν σχετικῶν έπιχειρημάτων.

Επιφύλάξεις για τὸ φωνητικὸ δλφάβητο διατυπώνουνται στὴ Σοσιαλιστικὴ Ζωὴ 1931, σ. 276, 1930 σ. 284, Πρωτοπορία δ. π. σ. 79 ἀ. ΠΒ. ἀκόμη Γιανίδη, Στοιχεῖα ἀστρονομίας 1930 σ. 2 εἰσ. καὶ (διεξοδικώτερα) Τοῦ Ιδ. Γλωσσικὰ πάρεργα 1932 σ. 64 κ. 100. Τριανταφύλλιδη, Δημοτικόσ. σ. 64. Στην ίδεα τοῦ λατινικοῦ δλφάβητου ἀντιτάχτηκαν δρόσες, Πειθαρχία 1930, 9 Μαρτίου, 'Αγελομάτης, Πειθαρχία 30 Μαρτίου (συνηγορώντας γιὰ ἓλληνικὸ φωνητικὸ δλφάβητο).

Τὴν Ἰδέα τοῦ λατινικοῦ ἀλφάβητου πολύμησε καὶ ὁ Ψ υ χ ἄρ ης σὲ ἑνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του ἄρθρο, Λατινικό ἀλφάβητο ἡ Ἑλληνικό, Πρωτοπορία 2 (1929) σ. 101–102. Ἐπλίζει νῦ γίνη μιὰ μέρα γρήγορα ἡ ὄρθογραφίς μας φωνητική καὶ νῦ γράφωμε ψιχή, πέζο, ποτὲ δώμας μὲ λατινικά γράμματα. Δὲν εἴναι καθόλου σωστή ἡ σύγκριση μὲ τὰ τούρκικα. «Οχι μόνο δὲ θα μᾶς ἔφερεν ὥφθεια παρά μόνο μεγάλη ἤνημα. «Μὲ δύν λόγια: δχι: μονάχα δὲ φαντάζεται κανεὶς μεταρρύθμιση πιό μπόσικη, μὰ καὶ πιό καταστρεφτική δὲ φαντάζεται». Ἀλλοῦ πάλι ὁ Ψ υ χ ἄρ ης, «Ὀρθογραφικά, Λόγος (Πόλης) 2 (1920–1921) σ. 604–612, παίρνοντας ἀφορμή ἀπὸ πρόταση τοῦ Γιανίδη γιὰ τὴν τοικιὴ μεταρρύθμιση, τονίζει πῶς ἡ μεταρρύθμιση σύττῃ εἶναι ὁχώριστη ἀπὸ τὴν μεταρρύθμιση δῆλης τῆς ὄρθογραφίας, καὶ μιὰ καὶ ποὺ εὐτή προϋποθέτει λγώσσα «κανονισμένη, παραδεγμένη ἀπὸ κάθε δημοτικοτή», δὲν είναι δυνατὸ νῦ τὰ κάνουμε δλα θάλασσα καὶ νῦ ἔρχεται ὁ καθένας μὲ τὴν ὄρθογραφία του.

26. (σ. 50). Γιάδειγμα ἀπὸ τὴν τάσση αὐτῆς παραβέτω τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐφομεօδικὴν «Κολεγιτιβιστὶς» 1931 ἀρ. 53:

Ι ιμπαγις κατέχτιζατας και αν τατύπω τα μεγάλα τέμπτα της χτίσιμης της ρομέικης εθνικής (νατς.) κυλάτυρας έβαλαν έμπρο-μας τό ζίτιμα αντάμα αν τάλις να βγάλουμε κε εφιμερίδα πας το ρεμέικο γλόσα, πίσα να το γρικύν καλά τα πλατεά ρομέικα κολχώζικες μάζες.

Τα παρτίνιν οργάνωσες έβγαλαν ποστανόβλεψια ας τυ να ζκιβέν ατίτκο ρομέικα εφιμερίδα, μα απότο τι δυλία πατζάριζεν-το απότο, τι δεν ήτην ρομέικα κάδρα.

Νά τυ γρικίσνε καλύτερα τα ρομέικα μάζες, ο «Κολεχτίβιτς» μέτρισε να

γράπτι πας τι μαριυπολίτικι διάλεχτο, μα πάλι κε το όλο ζίτιμα, τί ι μαριυπολίτικι διάλεχτο, έχι 5 βασικα ιδιόματα (ονονθνίε γόθφορι)—(Σαρτζινά, Γιάλτα, Μικρο-Γιανιζόλι, Μπογας, κε Ανατολή) κε απύτο πατζάρες σίφτε τι δυλία.

ΤΙ ΟΥΔΙΑ.
Ο 'Κολεχτιβίστις' βρίκε τιν τζαρέ να λίνι κε στύτο-πα το βαρί πρό-
βλιμα, μέτρις νά γράφι πας στίτκο γλόσα πιο να το γρικήνε όλα πα τα
ρομέικα χοριά Μαριυπολίς κε Στάλινο κε τόρα μις υπρανάμε, τι στύτο
δόκε όλιαχ μεγάλα ρεγκλάτάτα. Κε στύτο τι παςέρινε νά πλυνέψουμε το
γαρίπκο μαριυπολίτικι διάλεχτο αν πολιτικά κε ικονικά λόγια, πίσ
πέρυ-τα αχ τι διμοτικί απύτο μας δόκε τζαρέ πτις τυ ένα χρόνο άλιχ
κάμποςα να παγένι εμπρο ι μαριυπολίτικι διάλεχτο. Ι εφιμερίδα 'Κολε-
χτιβίστις' σφέρπε λόρια-τυ κενύρια δίναμες λιτερατύρας, πτια παςέρινε νά
γράψουμε κε να βγάλουμε λυγάς-λυγάς ρομέικι λιτερατύρα.

γραφάντες θα να βγάλουν λογικά τα πράγματα
Ι «Ελινική Σελίδα» κι' δ «Κολεγίτητις» ανικανά τι στράτα κε έκαμπαν
γιαρτίμι τι άρταχ στιν όρα να βγάλουμε ρομέικο πιονέρικο ζυγούνάλ «Νέος
Μαχίτις» να βγάλουμε ζτα ζμά «Ελινόνερικη Σελίδα» κε τι ζτιν άρα το ελινικό¹
ιζτάτ-μπινιρό στι Μαριπόλι θό βγάλι κανά 200 πιτογραφικά φίλα λυ-
γάς λυγάς ρομέικι λιτερατύρα. Ενα χρόνια πολέμινς έδικεν-μας τι μις έχυμε
τζαρέ κ' σχι τιν καθοδίγια (ρυχοβότετβο) τις πάρτιας να λίνυμε σοστά
κτιλά τη πρόβλιμα ας τι ρομέικι λιτερατύρα, πίο θα κάμι μέγα γιαρτίμι
στα ονομάζουμες ρομέικα μάζες ας τι δυλιά της ζοιαλιτικύ ξτίζουμι.

27. (σ. 52). "Εδώ πρέπει νά συλλογιστούμε καὶ μιὰ δυσκολία, ποὺ τή γενικὴ ὡρθογράφηση τῶν τύπων τῆς μειχτῆς γλώσσας." Ανήκουν καὶ αὐτοὶ στὴ σημερινὴ πραγματικότητα καὶ βρίσκονται ἀφθονοὶ λ.χ. στὰ νεοελληνικά μάναγνωστα. "Οσο μεγαλώνουμε ὁρθογραφικά τὴν ἀπόστασην δημοτικῆς καὶ καθαρεύουσας μεταγράφοντας καὶ λέξεις ἀρχαῖες (λ. χ. μὲ τὴν κατάργηση τῶν διπλῶν συμφώνων ἢ μὲ τὴν καθιέρωση τοῦ φ β στὴ θέση τοῦ ν, βλ. παρακ. σ. 55α.), τόσο πολλαπλασιάζουμε τὶς δυσκολίες νά ὁρθογραφήσωμε τύπους τῆς μάνακατωμένης γλώσσας, συχνὰ ἀλπινοὶ ἐμριματικοὶ οὐσίεςς καὶ δυσκολοκατάταχτονες, ποὺ δὲν μποροῦμε σήμερα νά τοὺς ἀγνοήσωμε ἢ νά τούς ἀρνηθοῦμε." Ετσι δύμως ἀκολουθεῖ ὁρθογραφικὸς κάρος.

28. (σ.53). Τὸ ἀράβικὸ ἀλφάρβητο τῶν τούρκικων εἶχε 30 ψηφία, ἀπ' αὐτὰ δύμιας ἔχουν τὰ 24 ἀπὸ τρεῖς διαφορετικές γραφές, κατὰ ποὺ βρίσκονται στὴν ἀρχή, στὴ μέση ἢ στὸ τέλος τῆς λέξης. Αὔτοὶ καὶ ἡ συχνὴ ἀκόμη ἐλειψη ψηφή τῶν φωνητῶν ἔκανε τὸ διάβασμα δυσκολώτατο καὶ τὸ γραφιάς κατάγυρτε νὰ σπουδίσῃ διαβάσμενός καὶ διενοούμενος.

τάντησε ως σημαίνει διαρράσμενος και οιωνύμουμενός.

29. (σ. 55). "Ιδού ή σχετική τηλεγραφική ύπουργική έγκυλιος: «Παραγ-
γέλλομεν συστήστη διευθυντάς έλληνικών σχολείων ίνα έκ δημοτικῶν
σχολείων προερχομένους μαθητάς εισιτήριον, ή επί καστατάξει έξετασιν ύψι-
σταμένους μή έξετάζωσιν εἰς Ολυμπίαν μή διδασκομένην ἐν δημοτικοῖς σχολείοις,
κριθῶσι δέ περι κινάτητος αὐτῶν οὐχί τόσον ἐκ ποσοῦ γνωσεων δύον
ἐκ βαθύου ὀρθογραφικῆς αὐτῶν μορφώσεως» Κανάρης ("Υπουργός τῆς Παι-
δείας 3–21 Σεπτ. 1916). "Η μήπως ως σημαίνη ἕδω τὸ ὄρθογραφία σω-
στη γοσπήτη ἔκφραση;

στη γραπτή εκφράσιν;

30 (σ. 57α) Σχετικά μὲ τίς δλλες δυ να τές α πλοποιήσεις στή βάση της ιστορικής αρχής έγραψα αλλοτε, 'Ορθογραφία. σ. 57α. Παλιότερες προσπάθειες μνημονεύουνται έκει σ. 17 καὶ 3. Πάλλες τους έφαρμόστηκαν ἀπό διαφόρους ως στήμερα. ΠΒ. τελευταῖς πάλι. Β λαστού, Συνώνυμα καὶ συγγενικά 1931 σ. 519α, καθὼς καὶ τίς προτάξει τοῦ Γληγού δ. π.

31. (σ. 59). Βλ. Ὁρθογρ. σ. 57, 51. Γιανδη, Γλωσσικά πάρεργα σ. 86, 88.

32 (π. 59). Παλιότερος γνῶμες καὶ εὔχαις ἐκπαιδευτικῶν

για την τονική μεταρρύθμιση σημαντική μεταρρύθμιση του 1917 ζήτησαν συχνά οι δημοδιδάσκαλοι νά συμπληρωθή αύτη με τήν κατάργηση τών πνευμάτων κατά τόνων ή τής ποικιλίας τους και μέ δλλες άκομη διπλοποίησες σε συνέδρια ή δλλες περιστάσεις. Ετσι οι δημοδιδάσκαλοι Πειραιᾶ 'Αργολίδας, Χίου, ο επιθεωρητής Σταυρακάκης, τό συνέδριο τών επιθεωρητών τής Δημοτικής του 1919 (βλ. Δελτίο 'Εκπαιδ. 'Ομίλου τ. 7. 214, τ. 8. 164, 9. 137, 9, 137, 7. 215. Βλ. άκομη δλλες γνώμες στό Δελτίο 7. 241, 8. 181, 8. 183). Τό διδιό ζητήθηκε και από γενικές συνελεύσεις τής Διδασκαλικής 'Ομοσπονδίας.

Μέ τὸ ἀλάφρωμα σύτο τῆς τυπογραφικῆς κάσσας θὰ ἔχωμε εὐκόλωτερη καὶ γρηγορώτερη στοιχειοθεσία, λιγώτερα τυπογραφικά λάθη, (για τὸ εὐκόλο μπέρδεμα τῶν τόσων α λ. χ.), λιγώτερες διορθώσεις, γρηγορώτερη διάλυση μὲ τὴν λάθη καὶ γρηγορώτερο τύπωμα, ἀφοῦ δὲ θὰ χρειάζεται νὰ σταματήσῃ ἡ στοιχειοθεσία δόσο δὲ θὰ ἔχουμε τυπωθῆ καὶ διαλυθῆ τὰ προηγούμενα τυπογραφικά φύλλα. 'Η πολυτέλεις τῆς σημειρινῆς ἐλληνικῆς κάσσας κάνει δυσκολομεταχείριστο καὶ τὸ σύντημα τῆς λινοτυπίας, δηπου γιαὶ νὰ διορθωθῇ ἐνα τυπογραφικὸ λάθος εἰναι ἀνάγκη νὰ ἔσανταχθῇ δόλκληρος ὃ στίχος χωρὶς νὰ λείπῃ ὁ φόβος νὰ ἔφυγῃ κανένα νέο λάθος. 'Ενυσεῖται πῶς τέ τὸ πλήθος τῶν περιττῶν ὄρθο-γραφικῶν σημαδιῶν ἔχει καὶ ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀποψη γι' ἀποτέλεσμα δυ-σανάλογα ἔξοδα καὶ σπατάλη. Γιὰ τὸ ζήτημα αύτὸ θλ. 'Ορ θ ο γρ. σημ. 101 καὶ 96, Π ἀ λ η, Μπρουσός σ. 123, καὶ Ιδίως τὸ διεξοδικά ἄρθρο τοῦ Δ. Δ η τράκο στὴ «Φωνὴ τοῦ Βιβλίου» 2 (1932) σ. 124-129.

34. (σ. 59). Βλ. Δελτίο Ἐκπαιδευτ. 'Ομ. 3 (1913) σ. 326. Συνηγόρησαν γιὰ τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση οἱ Χρ. Τσούντας, Π. Λορεντζάτος, Αχ. Τζάρτζανος, Ν. Χατζίδακις, Γ. Σωτηριάδης.

35. (σ. 5). Τὰ ἐπιχειρήματα είναι τοῦ καθηγητῆ Α'. Σκιά, τοῦ μόνου πού ἀσχολήθηκε διεξοδικά μὲ τὰ ζήτημα τῶν τόνων καὶ πνευμάτων γιά νά πολεμήσῃ τὴν ἀπλοποίηση τους. Τὴν πρώτη φορά τὸ ἔκαμψε ἀποκρύουντας τοῦ Χατζίδιακο τὴν πρόταση γ' ἀπλοποίηση, στὴ μελέτη του. Περὶ τῆς προταθείστης ἀπλοποίησεως τῆς γραφομένης ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀπόσπασμα τῆς Ἐπετηρίδας τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου 1912-1913, 1913, σ. 245-304. (Βλ. Ὁρθογραφία, σημ. 92, διόπου γίνεται καὶ ἀνασκευὴ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν). Δεύτερη φορά ἔγραψε ὁ Σκιάδας ὕστερος ἀπὸ τὴ δικῇ μου πρόταση, βλ. παραπ. σημ. 19.

36. (σ. 40). Γιὰ τὴν παλιὰ πρόταση τοῦ Χατζήδακι στὴν Ἐπετρίδα τοῦ Πανεπιστημίου (1919-1910) 1911 καὶ Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα σ. 85, βλ. Ὁρθογρ. σημ. 92. Ἡ νέα του πρόταση στὴν Ἀκαδημία (1929) δὲν ἀναγράφηκε καν στὰ πραχτικὰ τῆς. Τῆς ἀντιτάχτηκε φι-

λόδιογος καθηγητής του Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν τὴν ὡρα πού ἔγινε, καὶ ἀποξεχάστηκε σιωπηλά. Γιά τὴν παλιότερη στάση τοῦ Χατζίδακι στὸ ζήτημα τῶν τόνων βλ. 'Ο ρ θ ο γ ρ. σημ. 25, 26, 28.

37. (σ. 60). 'Η ἀναλογία λογαριάζεται σὲ δσους φοιτοῦν στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ δχι σὲ δσους ἀποφοίτησαν. Γιά τὸ τί θά γινεται μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ὄρχαίων Ἑλληνικῶν στὸ γυμνάσιο βλ. καὶ Γιανίδη, δ. π. σ. 90α.

38. (σ. 60). βλ. 'Ο ρ θ ο γ ρ. σημ. 91. Τελευταῖα πάλι δ. P. Maas, Επιοποι 5 (1929) σ. 110 μίλησε δισταχτικά γιά τὴν κατάργηση τῶν τονικῶν στημαδιῶν καὶ τῶν πνευμάτων ἀπὸ τ' ὄρχαία Ἑλληνικά κείμενα, γιατὶ ἔτοι θὰ γεννιούνταν ἀντίθεση μὲ τὰ νεοελληνικά κείμενα.

39. (σ. 62). Γιά τοὺς παλιότερους βλ. 'Ο ρ θ ο γ ρ. σ. 54α, ὅπου βρίσκεται καὶ ἡ δική μου γνώμη. Νεώτερες είναι διάφορες μελέτες καθὼς τοῦ Γιανίδη, 'Η τονικὴ μεταρρύθμιστι, Λόγος (Πόλης) 3 (1920) σ. 442α. Τοῦ 1δ. Γιά τὴν τονικὴ μεταρρύθμιστι δ. π. 4 (1922) σ. 1α. Τοῦ 1δ. 'Η τονικὴ μεταρρύθμιστι καὶ ἀλλὰ γραμματικά, 'Ἀναγέννηση 1 (1926-27) σ. 336-348. Τοῦ 1δ. 'Η τονικὴ μεταρρύθμιστι, δ. π. 2 (1927-28) σ. 87α. Τοῦ 1δ. Στοιχεῖα ἀστρονομίας σ. 4. Τοῦ 1δ. Γλωσσικὰ πάρεργα 1932 σ. 76α. Φιλήντα, 'Ορθογραφικά, 'Ἀναγέννηση 2 (1927-28) σ. 68-74, 114-117 (μὲ παραπομπές καὶ σὲ παλιότερες προτάσεις του), βλ. αστοῦ, Τονικά, Λόγος (Πόλης) 3 (1920) σ. 612-615, Μίτα. 'Ἀναγέννηση τ. 1, 556, 2, 372 κ. ἄ.

Γιά δ. τι τυπώθηκε μὲ μεταρρυθμισμένο τονικό σύστημα πρὶν ἀπὸ τὰ 1913 βλ. 'Ο ρ θ ο γ ρ. σημ. 93. Θὰ ἐπρεπε ἔκει νὰ προστεθῇ: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Σπωδὴν τῆς Νεοελληνικῆς Γλωσσῆς παρα του Σπυριδώνος ιππεων Κουδουνίου, Κερκυραίου. Κερκύρα 1927», βιβλίο ἀφιερωμένο στὸ Γκιλφόρτιο, 'Ακεδημιάρχη τῆς Ιονικῆς 'Ακαδημίας.

Γιό μιὰ τονικὴ μεταρρυθμιστι συντηγόρησαν ἀκόμη στὸν περασμένο αἰώνα ὁ Χρυσόβερος Καθηγητής Γραμματικὴ τῆς Καθ. ήμας Ἑλληνικῆς γλώσσης κτλ. 1839, καθὼς παρατήρησε ὁ Βουτιερίδης, Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας 1932, καὶ ὁ Φατσέας (βλ. 'Απολογία τῆς δημοτικῆς) σ' ἀπὸ τὰ φύλλαδιά του.

'Ἄξιζει νὰ σημειωθῆται πώς δ. Ψ χ ἀ ρ η σ. ἀπὸ τὴν ὄρχη καὶ γιά καιρὸ δὲν ἥθελε ριζικὴ τονικὴ ἀπλοτοίηση, σύνφωνος σ' αὐτὸ μὲ τὸν παλιό Χατζίδακι, πώς ἀφοῦ «στὴν 'Ἑλλάδα τὰ Ἑλληνικά, τάρχαία δηλαδή, πάντα θὰ διδάσκουνται», τί δῆλος τότε ν' ἀλλάζουμε τὸν τονισμὸ στὴ σημειριὴ τὴ γλώσσα, γιὰ νὰ τὸν ξαναμάθουμε κατόπι, στὴν παράδοση τῆς ὄρχαίας; Σωστὸ μοῦ φαντηκε, γιατὶ καὶ τὴ δημοτικὴ νὰ μαθαίναμε, θὰ μᾶς ήταν ἀδύνατο νὰ παρατήσουμε τὴν ὄρχαία. Ρόδα καὶ μῆλα τ. B. 1903, σ. 370. Στὴν τονικὴ μεταρρυθμιστι ἀντιτάχτηκαν ἀργότερα.

Στὰ τελευταῖα του χρόνια ἀλλάξαν ὀστόσο γνώμη καὶ δημοσίεψε μερικὰ ἀρθρα στὴν Πολιτεία, τὰ Φιλολογικά τετράδια, τὸ Νομαρχ. κ. ἄ. μὲ δξεισα μόνο καὶ χωρὶς πνεύματα (ἀπὸ τὰ 1924 ίσως ή τὰ 1925), ξαναγύρισε δημοσίες στὸ τέλος στὸ παλιό του τονικό σύστημα. (τέλος 1927, Πρόλογος Γραμματικῆς).

Τὴν ἀνάγκη γιά τὴν τονικὴ μεταρρύθμιση ἀναγνώρισε σὲ μιὰς 'Μικρὴ δηλωση γιά τὸν τονισμό, Νομᾶς 21 (1924) σ. 137-139. 'Ο παλιὸς τονισμός, λέει, «τώρα κατάλαβα πως δεν εξίζει». Πρέπει δημος νὰ φυλαχτῇ ἔνας τόνος, ἡ δξεισα «για τὰ δισύλλαβα καὶ τὰ τρισύλλαβα». «Στα μονοσύλλαβα, εγκλιτικά κι αντωνυμίες βάζουμε βρερεῖς ἔταν τὸ νόημα κιντυνεύει». 'Ετσι καὶ στὸ αιτιολογικὸ γιατὶ. Καὶ περισπωμένες στὰ ἑρωτηματικὰ πῶς, ποῦ.

Μὲ μεταρρυθμισμένο τονικό σύστημα (χωρὶς πνεύματα δηλαδή καὶ μιὰ δξεισα συνήθως σὲ κάθε λέξη) τυπώθηκαν στὴν τελευταῖα εἰκοσαετία τ' ἀκόλουθα βιβλία, δσο ξέρω (μερικὲς πληροφορίες μοῦ τὶς ἔδωσε πρόθυμα δ. βιβλιοφύλακας τῆς 'Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Εύ. Φωτιάδης):

Βλ. αστοῦ, Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς 1914. Βελώνη, Τὰ διαιμάντια (παιδικὸ διήγημα), Θεσσαλονίκη 1915. Σιδέρη, 'Οδύσσεια (κατὰ τὸ 1915). Βλ. αστοῦ, 'Η Ἀργώ κι ἀλλα ποιήματα. 'Οξφόρδη 1921, 339 σελ. Πάλλη, Μπρουσός 1923, 123 σελ. (χωρὶς τόνους), Γιανίδη, Τὸ μεγάλο πρόβλημα, 1546. Τοῦ 1δ. Στοιχεῖα ἀστρονομίας 1930 σ. 206 Βλ. αστοῦ, Συνώνυμα καὶ συγγενικά 1931, 661 σελ. Βουτιέρη, Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας 1932, 220 σελ. Γιανίδη, Γλωσσικὰ πάρεργα 1932, 127 σελ. (τὸ μισὸ βιβλίο μὲ δξεισα στὶς δξύτουνες ὑπερμονωσύλλαβες καὶ τὸ δλλο μισὸ μὲ δξεισα μόνο στὶς μὴ δξύτουνες). Α. Α. Πάλλη, Στατιστικὴ μελέτη περὶ τῶν φυλετικῶν μεταναστεύεων Μακεδονίας καὶ Θράκης κατὰ τὴν περίοδο 1912-1924-1925, 24 σελ. (χωρὶς τόνους σὲ μειχτὴ γλώσσα). Καὶ ἀκόμη διάφορα δρθρα στὰ περιοδικά Νομαρχ. Φῶς (ἐκπατιεύεται περιοδικό στὸ 'Ηράκλειο), 'Ἀναγέννηση (ἀρθρα τοῦ Φιλήντα, Γιανίδη, Φ. Φωτιάδη), Διδασκαλικὸ βῆμα, Λόγος (Πόλης) ἥ καὶ ἐφημερίδες (λ.χ. τοῦ Ψυχάρη). 'Ετσι φυσικὰ καὶ δσα δημοσιεύτηκαν σὲ φωνητικὸ ἀλφάρητο (βλ. παραπ. σελ. 44 καὶ σημ. 25.-Μὲ κεφαλαία χωρὶς τὸν ους: Λέκα 'Αρβανίτη (Πάλλη), Κούφια καρύδια. Λιβερπούλ 1915, 559 σελ. Πάλλη, 'Η νέα διαθήκη μεταφρασμένη. Λιβερπούλ 2. ἔκδ. 1910, 257 σελ. 'Ιλιάδα, μεταφρ. Πάλλη, έκδ. 1917, Λιβερπούλ, 394 σελ.

Τέλος μὲ δξεισα ἀντὶς βαρεία τυπώθηκε τοῦ Φιλήντα ή Γραμματική (μέρος) (1907, 1910) καὶ τῆς Σ. Κρούζου, Λύκημος τοῦ 'Αμασιοῦ Εθνικό Μουσείο, Athenische Milleilungen 56 (1931) σ. 98-111.

40. (σ. 62). 'Απὸ τὸν παλιὸ γνώριμο κατάλογο μὲ τὶς δασυνεις λέξεις εἰς εἰς εἰς εἰς δὲν ἔμειναν φυσικὰ στὴ γλώσσα μας δλες τους (βλ. 'Ο ρθ ο γ ρ. σ. 47). Αὐτὸ δσας δὲ σημαίνει περὶ θά δχωμε ν' ἀραδιάζωμε καὶ ν' ἀποστηθῆσωμε στήμερα λιγωτερες, ἀκόμη καὶ σὲ δὲν προσθέταις στὶς ὄρχαίες μερικὲς κατινύριες (κυρίως κύρια δυόματα καθὼς 'Ισπανία, 'Ελβετία, 'Εργίκος, 'Οράτιος). Γιατὶ λέξεις συγγενικὲς ἀντιπροσωπεύονται στὸν κατάλογο δασυνομένων τῆς ὄρχαίας γραμματικῆς μὲ μιά τους, τὴν ἀρχικὴν (ἄλε, εἰργνυμ), καὶ αὐτὸ φτάνει κατὰ τεκμήριο γιὰ δποιον μαθαίνει τ' ὄρχαία. 'Η καθαρεύουσα δμως ἔπρεπε νὰ είχε νεωτερίσῃ ἔδω, καὶ δπως καὶ νὰ είναι θὰ πρέπει ή γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς, ἀν θέλωμε μὲ τὸν καθορισμὸ τους νὰ ἔξασφαλίσωμε τὸ σωστὸ γράψιμο, νὰ τὶς δυόματα δλες τους, δσο δὲ γινεται φανερὴ ἀπὸ τὴ μητρικὴ γλώσσα ή ἐτυμολογικὴ τους συγγένεια. 'Ετσι λ. χ. θὰ ἐπρεπε ν' ἀναφέρωνται χωρὶς νὰ φτάνει ή μία τους καὶ γιὰ τὴν ἀλλη, οι λέξεις όδηγω-όδες, ερμῆς κτλ.

41. (σ. 64) 'Ενας ἀκόμη λόγος ποὺ μᾶς χρειάζεται δὲνας τόπος είναι πῶς στὴ σημειρήνη μεταφρατικὴ γλώσσικη κατάσταση δὲν καθιερώθηκαν παντοῦ ἔνιασιοι τύποι (ἀνθρώπου-ἄνθρωπου, αλγαλώτων-αιχμάλωτων, τελεωσα-τέλειωσα)κτλ. καὶ ἔτσι είναι δὲνός ἔδω χρήσιμος. Βλ. 'Ο ρθ ο γ ρ. σ. 56.

42. (σ. 64) 'Ο Φιλήντα λόγος ποὺ μᾶς χρειάζεται δὲνας τόπος είναι κάθε συλλαβή, ποὺ διαβάζοντας τὴν τονιζομε δπωσδήποτε, μονοσύλλαβη ή πολυσύλλαβη. 'Ετσι θὰ τονιζωνται μονοσύλλαβες λέξεις δταν θὰ παίρνουν τὸν τόνο τῆς φράσης καὶ δισύλλαβες θὰ τὸν χάνουν. Αὐτὸ δμως είναι σύστημα, ποὺ μὲ δλη τὴν προσπάθεια ν' ἀποδοθῇ ἀντικειμενικτερα ή λαλιά μας, μπερδεύει μὲ τὸν ύποκειμενισμὸ τους καὶ ποὺ δὲν δοκίμασε, δσο ξέρω, καμιά γλώσσα. Πβ. καὶ Γιανίδη, Γλωσσικὰ Πάρεργα, σ. 76.

43. (σ. 65) 'Η πρόταση τοῦ Γιανίδη νὰ γράφωνται τὰ ἑγκλιτικὰ μὲ τὴν προηγουμένη λέξη σὰ νὰ ήταν μιά, ή νὰ ἔνωνωνται μὲ αὐτὴ μὲ

ἐνα ἔνωτικό δὲν εἶναι θεωρητικά κακή, ξαφνίζει δύμας τοὺς ἀναγυνῶστες καὶ
δὲ νομίζω πώς θὰ πρέπη νὰ συνδυαστῇ τώρα μὲ τὴν τονική μεταρρύθ-
μιση. Βλ. καὶ Φιλ. Η ν τ α 'Ορθογραφικά ὁ. π. σ. 74. 'Ο Φιλήντας βρί-
σκει τὴν συγκαλλημένη γραφή «πολὺ κουραστική» καὶ γιὰ τοῦτο ἀντι-
παθητική. Νομίζω δύμας πώς καὶ γραφές καθὼς κινήται, σάπτη ἐίναι καὶ
αύτές ἔνοχλητικές.